

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Handwritten text 1.

Handwritten text 2.

Ln

✓ 1289

1999

Handwritten signature or scribble in red ink.

HATCHIK BARONIGUIAZ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԵՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

5-4-170

[Handwritten scribble]

Printed in Turkey

17
15-32
41

ՍԿՋԲՈՒՆՔ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ
ՔԱՍՏԱՐԱՐԱՆՔԵՆ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՊԱՏՈՒԵԼԻՈՅ ՄԱՎԵԱՆ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յ Ա Ղ Մ Ա Շ

Ի Կ Ա Ն Ս Ջ Ա Ր Ա Փ Ա Ն Ս Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Ծ Ե Ի

—(1875)—

3087-1111

Ի ՎԱՆԱՀԱՅՐՈՒԹԵԱՆ
Տ. ԽՈՐԵՆԱՅ
ՍՐԲԱԶԱՆ
ԱՐՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

2911
39

Ի ՊԵՏԱ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԱՅ

ԵՒ

ՅՕԳՈՒՏ ՆԱՅ ՄԱՆԿՏԻՈՅՆ
ՆՈՒԻՐԷ

ՍԻՐՈՂՆ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ

Շ Ա. Լ Ճ Ի

ՄԱՆԿԱՍԱՐ ԱՂԱ

ԵՒ ՀՕՐԱՄՈՅՆ

ՈՐԳԻՔՆ ԻՒՐ

ԽԱԶԻԷ. ԿԱՐԱՊԵՏ. ՅԱԿՈՒ. ՏԻԳՐԱՆ.

Ա Ռ

ԲԱՐԵՐԱՐՆ

Չազնուական Ոգևոյգ պատկեր եւ բարոյից կրթասէր ,
 Յայտերեւակ նկատեցէ Հայն եւ մանկտին մերասեր :
 Որ անկալուան եղեր բարեաց այժմիկ նոցին օտարեր
 Քղտափարատն լուցանելով միգոյ մտաց զայս լրագտեր :
 Քան կեսար զիտալական զիւր համադի մանկտին
 Գու զՔոյս կացուցանես շնորհապարտ գիթովին
 Յորոց սրտից գրեցի արծան անուն և փառք անմեկին
 Մինչ փափկութեան յուղիս բանից և կրթանաց արբեցին :
 Փայլեցի և Բարեկրօն անուն Որդւոց Հօրամշին
 Որ Ոգևոյգ պաշտօնասէր՝ նոյն ու իմաստից իսկադոյն ,
 Կտեալ ժառանգ . Քե ընծայեն զանդուգականս բարեաց Ձօն
 Գործարանէս 'ի նորակերտ առ համազգիս համարին :

1865

Այս պատուական աշխատութիւնն իտա-
 լացի կեսար Քանթու ժամանակակից հեղի-
 նակին պատանեաց համար յօրինած ընտիր
 գրքուկին հետեւողութեամբ շարադրած եւ
 հարց պատասխանիով դասական ոճոյ յար-
 մարցուցած էր բազմարդիւն Յովհաննէս Պա-
 տուելին Մավեան , եւ 1863 ին տպագրեալ
 եւ սպառած լինելով՝ այս երկրորդ անգամ
 հեղինակին սրբագրութեամբն ու օգտակար
 յաւելուածներով 'ի լոյս կ'ընծայեմք : Նիւ-
 թոյն պատուականութիւնը, գրուած քին հեշտ
 եւ դիւրիմաց ոճը խիստ պիտանի դասա-
 գիրք մը ըրած են սոյն գրքոյկը : Գպրոցնե-
 ըուն մէջ ասոր գործածութիւնը խիստ օգ-
 տակար տեսնուելով , առաջարկութեամբ կ.
 Պօլսոյ եւ գաւառաց քանի մը դպրոցներու
 տնօրէնութեան , ահաւասիկ վերստին 'ի լոյս
 կ'ընծայուի յուսով ընդունելութեան 'ի համօ-
 ընէն Ազգէս :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՆԱԽԱՅԱԻԴ

Եղև ժողովոյն իմաստուն զի ուսուցանէր ժողովրդեան զգիտութիւն , եւ ունի քննի զգարդ առակաց : Յոյժ խնդրեաց ժողովոյն զբաժնել զբանս կամաց , եւ խնդրել զգիրս ուղղութեան բանից ճշմարտութեան :

ԺՈՂՈՎ. ԺԲ. 9.

Հ. Աստուծոյ եւ ընկերաց առջեւ ի՞նչ պէս սիրելի եւ պատուաւոր կ'ըլլամք :

Պ. Առաքինի եւ բարեկիրթ ըլլալով , այսինքն պարտքերնիս ճանչնալով եւ կտատարելով :

Հ. Պարտքերնիս մեղի ճանչցունողն ի՞նչ բան է :

Պ. Բարոյական ուսմունքն է , որով կը ճանչնամք ճշմարիտն ու բարին , եւ հետեւաբար կրնամք որոշել թէ ո՞րն է ճշմարիտ բարին , եւ ո՞րը կարծեցեալ բարին :

Հ. Բարոյական ուսմունքն ուրիշ ի՞նչ օգուտ ունի :

Պ. Բարոյական ուսմունքն առաքինի եւ

բարեկերթ ըլլալուն կերպերը սովրեցունե-
լով՝ աշխարհի մէջ եւս հանդիստ եւ եր-
ջանիկ ապրելուն ճամբան կրղ խրէ :

Հ. Հանդիստ եւ երջանիկ ապրելու ու-
րիշ միջոց չկոյ :

Պ. Ո՛չ . թէպէտ շատերը կրկարծեն՝ որ
ազատութիւնն ու հարստութիւնը հանդիստ
ապրելու եւ երջանկութեան պատճառ ըլ-
լան , սակայն ասոնք սյոյ նպատակին չծա-
ռայելէ զատ՝ շատ անգամ եւս վնաս կրպատ-
ճառեն :

Հ. Ազատութեան վնասն ի՞նչ է :

Պ. Ազատութիւն ըսածնիս իրական բան
մը չէ . որովհետեւ մարդս ընկերական ըլ-
լալով՝ հարկաւ կրպարտուորի օրինաց ծա-
ռայել . եւ ո՛վ որ օրինաց սակ է , չիկրնար
ազատ ըլլալ . իսկ երբ օրինազանցութիւն
ընել յանդգնի , անշուշտ կրպատժուի :

Հ. Հարստութեան վնասն ի՞նչ է :

Պ. Հարստութիւնն ալ փոխանակ անդ որ-
բութեան՝ կրպատճառէ մտաց նոր ամբոխ-
մունք ունեցածը չկորսնցնելու , այլ մանա-
ւանդ շատցնելու անյոյ բաղձանօք սյոյոյ
հեա աւրուիլ , օտարին նախանձն իւր վրայ
գրգռել , եւ վերջապէս իւր փիճակէն եւս
գոհ չըլլալ :

Հ. Կերուխումն հանդիստ ապրիլ չ՞ար-
դեօք :

Պ. Ո՛չ . չախաղանց կերուխումը՝ որ գեղ-
խութիւն կ'ըսուի , մեր պատիւն ու սյոյոյ
վրանիս ունեցած համարումն ու սէրը կ'ո-
չընչացնէ , պարկեշտ մարդոյ առջեւ զգուելի
կ'ընէ , եւ մեր անձին առողջութիւնը կրվը-
տանդէ : Ուրեմն այս ամենն ալ հանդիստ եւ
երջանիկ ապրելու չեն նպաստեր :

Հ. Վանի՞ կերպ պարտականութիւն ու-
նիմք :

Պ. Երեք . նախ առ Աստուած . երկրորդ-
առ մեր անձն , եւ երրորդ առ ընկերն :

ՊՐԱԿ Ա.

ՊՐՏԻ ՍՈՒ ԱՍՏՈՒԱԾ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Գոյուծիւն Աստուծոյ

Հ. Ի՞նչ է Աստուած .

Պ. Աստուած այն անակիզքն , անեղ ,
ամենաբարի , ամենիմաստ , ամենակարող եւ
ինքնազոյ էակն է , որ միով բանիւ ո՛չ միայն
յոչընչէ ստեղծեց բոլոր երկինք եւ երկիր ,
այլ եւ կրինամէ ու կրպահպանէ զանոնք . եւ
եթէ կամի , կարող է դարձեալ մէկ խօսքով՝
մէկ ակնթարթի մէջ բոլորովին ոչնչացունել :

Հ. Ինչէ՞ն յայտնի է՝ թէ էակներն ա-
յարչի մը կարօտ են :

Պ. Յայտնի է որ առանց պատճառի

գործ չըլլար . խակ բողոր ակեղերք եւ իւր մէջ գանուած ամեն էակ և իրենց շարժմունք գպծ են , չկայ բան մը՝ որ ինքնագոյ ըլլայ . ուրեմն ամենքն ալ մէկ ինքնագոյ արարչի մը կարօտ են :

Հ. Միթէ սպեղակն ու աստեղք ինքնագոյ չեն :

Պ. Ո՛չ . թէպէտ արեւն իւր առանցքին վրայ դառնալով՝ բոլոր դնայուն աստեղաց կանոնաւոր շարժումն կուտայ . լուսինն աստեղադարդ կամարին մէջէն դիշերոյ մը թութիւնը կըլըջացնէ . և մեր այս երկիրը փոփոխակի իր մակերեւոյթն արեւուն դարձունելով՝ գիշեր և ցերեկ կ'ըլլայ , և մերթ արեւուն մտանալով և մերթ հեռանալով ասարոյն չորս եղանակներն յառաջ կուգան . նոյնպէս ծառերն ու խոտերը կըբուսնին , կըմեծնան և կը չորնան , կենդանիք կըծնանին , կ'ապրին , կըմեռնին և իրենց տեղը նոր սերունդներ կը թողան . սակայն ասոնք ամենն ալ կանոնաւոր շարժումն կամ շարունակեալ գործողութիւն մ' են : Ուրեմն հարկ է որ ասոնց առաջին շարժումն ստուղ և իրենց շարժման մէջ պահող և կարգադրող պատճառ մ' ըլլայ , որ է Աստուած :

Հ. կարելի չէ՞ որ էակները զխպուածով գոյացած ըլլան :

Պ. Ո՛չ . զի կարելի չէ ըսել թէ այս ինչ

արձանը՝ որ յառաջ կոչու քար մ' էր , ինքնին մարդու ձև և կերպարանք առած ըլլայ . կամ այն ինչ պալատին այնչափ տարբեր նիւթերն ինքնին տաշուելով և յիւրք գալով՝ այս գեղեցիկ և հանդիստ բնակելու յարմար ձևին մտած ըլլան . նոյնպէս կարելի չէ ըսել՝ թէ սա ժամայոցին անիւք , դրանք և զագանակք ինքնին շինուած և կարգի դրուած ըլլան ժամանակը չափելու համար : Ապա յիմարութիւն է կարծել թէ այս գեղեցիկ և յանհուն կարգաւորեալ ակեղերք ինքնին գոյացած ըլլան :

Հ. Մարդոց սկզբնաւորութիւնն ուստի՞ է :

Պ. Ուրիշ էակաց պէս մարդուս սկզբնաւորութիւնն եւս Աստուծմէ է . զի թէպէտ մենք մեր հօրմէն ծնած եմք , եւ նա իւր հօրմէն . եւ այսպէս դէպ 'ի վեր երթալով ամենքս առաջին մարդէն ծնած կըղանու իմք , սակայն մեր բնութեան անկատարութիւնն ու տկարութիւնը մեզ կ'իմացնէ , թէ մեր նախահայրն այնպիսի գերտղանց էակի մը գոյացած ըլլալու է՝ որ կարող եղած ըլլայ իրեն յաջնէ գոյութիւն տալու :

ՅՕԴՈՒՆՄ Բ.
Պարտիք առ Աստուած

Հ. Ինչ պարտականութիւն ունիմք առ Աստուած :

Պ. Առ Աստուած շատ պարտականութիւն ունիմք, որոց առաջինն է հաւատարմութիւնն ամենակարող զօրութեան եւ մարդասէր ու զօրմութեան սիրել եւ յարգել զինքն յամենայն անձնէ եւ յամենայն զօրութեանէ. երկրորդ իրեն նմանելու ջանք ընել: Երրորդ որդ իական երկխոզածութեամբ յարգել եւ վախնալ իրմէ. չորրորդ իւր ողորմութեան եւ գթութեան վրայ կատարեալ վրասահութիւն ունենալ. հինգերորդ արտաքին նշաններով զինքը պաշտել:

Զ. Ի՞նչ պատճառաւ Աստուծոյ պիտի հաւատամք եւ զինքը սիրեմք:

Պ. Քրոջհետեւ ինքն է՝ որ մեզի կեանք տուաւ եւ զայն կրպահական մեր կենաց պէտքերն հողալով եւ սրտորոտելով մեր զգալէն խի յառաջ. ինքն է՝ որ մարդա իւր պատկերին նման ստեղծելով՝ ամեն արարածներէն աւելի գերազայն բնութիւն չընորհէ իրեն, աշխարհէ դուրս աւելի գերազայն վիճակի մը հասցնելու համար. ինքն է՝ որ առանց արժանաւորութեան նայելու անխնայաբար այնչափ բարեք կը պարգեւէ մեզ ամեն ստեղծ:

Զ. Ի՞նչու Աստուծոյ նմանելու պիտի ջանամք:

Պ. Ինչպէս որ ամեն նման իւր նմանը կը սիրէ, այսպէս եւ Աստուած զմեզ կը սիրէ՝

եթէ մենք իրեն նմանելու ջանք ընեմք: Ուրեմն որչափ որ մեր մարդկային կարողութիւնը կը ներէ, պիտի ջանամք ըլլալ արդար, բարի, ողորմած եւ մարդասէր, ինչպէս որ ինքն անհուն կատարելութեամբ այնպէս է:

Զ. Ի՞նչու համար զԱստուած պիտի յարգեմք եւ իրմէ վախնամք:

Պ. Աստուած պիտի յարգեմք ու պաշտեմք մեզի անխնայ շնորհք եւ բարեք պարգեւելուն համար. որդ իական երկխոզածութիւն պիտի պահեմք առ նա, եւ արթուն կենամք, որ մի գուցէ օրինազանց զբռնուելով սրտածուխը կամ շնորհքէ զրկուիմք. վասն զի Աստուած ամեն տեղ է, ամեն բան կը տեսնէ, մեր մտքէն անցած ամեն բան գիտէ եւ մեր ամեն գործերը կը ընէ:

Զ. Ինչու համար Աստուծոյ գթութեան պիտի վստահեմք:

Պ. Վասն զի Աստուած՝ որ անբան արարածներն անխնամ չի թողուր, կարելի չէ՝ որ զմարդ իւր պատուական ստեղծուածն երեսի վրայ թողու. ուստի կարօտութեան եւ նեղութեան ատեն փոխանակ յուսահատելու եւ տրանջելու՝ կատարեալ վստահութեամբ իրեն զիմելով իւր գթութիւնն ու ողորմութիւնը պիտի խնդրեմք, որովհետեւ Աստուծմէ յուսահատիլ եւ տրանջել մեծ անիրաւութիւն եւ հաւատոյ պակասու-

Թիւն է :

Հ. Ինչո՞ւ համար արտաքին նշաններով
ևս զՆստուած պաշտել կը պարտաւորիմք :

Պ. Ինչպէս որ ծնողքնիս և բարերարնիս
սրտիւ սիրելն ու յարգելն հերիք չհամարե-
լով՝ գլուխնիս կը բանտարէ և ձեռքերնիս կը
համբուրեմք , այսպէս Հաւատոյ , Յուսոյ և
Սիրոյ առ Աստուած ունեցած մեր պարտա-
կանութիւնը մտօք և սրտիւ կատարելէն
ղատ՝ պարտական եմք մարմնով և արտա-
քին նշաններով զինքը պաշտել ծառայական
երկրպագութեամբ : Սակայն ամենէն լա-
ւագոյն և հաճոյական պաշտօնը՝ զոր պար-
տիմք Ձստուծոյ , իւր սուրբ կամաց հնա-
զանդիւն է :

Հ. Ինչո՞ւ համար պարտաւոր եմք Աստու-
ծոյ գոհութիւն և շնորհակալութիւն մա-
տուցանելու :

Պ. Թէ որ կարօտութեան ատեն մեր վա-
յելած փոքր բարերարութեան մը համար
պարտականութիւն ունիմք երախտագի-
տութիւն և շնորհակալութիւն յայտնել մեր
բարերարին , ուրեմն սրչափ աւելի մեծ
պարտականութիւն ունիմք բերանով ևս
գոհութիւն և շնորհակալութիւն մատուցա-
նել մեր ամենառատ բարերարին Աստուծոյ-
մեր ընկալեալ պարգևաց համար , որ մե ի

պէտք եղածը մեր գիտնալէն յառաջ ինք
գիտէ և կը պատրաստէ , բայց կ'ուզէ որ մենք
բերանով և գործով իրեն յայտնելք մեր
կարօտութիւնը , և ընդունած ատեննիս չը-
նորհակալ ըլլաւք :

Հ. Դժբաղդութեան ատեն դանդառե-
լու իրաւունք ունիմք :

Պ. Ո՛չ . վաանդի շատ անգամ մենք մեր
բարին չճանչնալով՝ չեմք իմանար թէ Աս-
տուած ձախորդութիւնն 'ի մեր բարին անօ-
րինած է իբրև խրատ և նախապահպանող
գեղ չարէն զգուշանալու , կամ իբրև պա-
տիժ եւ առիթ զգաստութեան մեր գոր-
ծած պակասութեանց :

Հ. Ուրեմն ի՞նչ ընելու եմք ձախորդու-
թեան ատեն :

Պ. Ո՛րչափ ծանր եւ դժուարին ըլլայ
ձախորդութիւնը , պէտք է անտրտունջ համ-
բերութեամբ տանել՝ ինք զինքնիս Աստուծոյ
օրհնեալ կամայն յանձնելով , եւ անոր մար-
դասէր բարերարութեան եւ նախախնամող
զթութեան ապաւինելով :

Հ. Այդ ճշմարտութիւնն օրինակով կը բը-
նան բացատրել :

Պ. Այո՛ . բանք թէ ողորմած մարդ մը
մեղրեալ կոյր մը տուն կը տանէր այնպիսի
ճամբով , որուն երկու կողմը խորացատակ

անդունդներ կենալէն զատ՝ մէջ տեղն այն-
չափ կոճղներով եւ քարերով լեցուն էր՝ որ
շարունակ կուրին քայլելուն արդեւք կ'ըլ-
լային : Կոյրը չգիտնալով որ անմիտա սուն-
հասնելու մէկ հատիկ ճամբան այն է , կըտըր-
անջար , կըգանդատէր իւր բարերարէն , եւ
զանիկա անդուծ եւ անիրաւ կըկոչէր :

Հ. Բացատրէ՛ օրինակդ :

Պ. Ողորմած մարդն՝ Աստուած է . կոյ-
րը՝ մարդիկ են . ճանապարհն՝ այս կեանքն
է . արդեւքներն՝ աշխարհիս փորձութիւն-
ներն են . իսկ տունը՝ այն երջանկութիւնը .
կամ յախտենական երանութիւնն է՝ ուր որ
Աստուած մարդուս կ'առաջնորդէ :

ՅՕԴՈՒՍԾ Գ.

Յայտնութիւն

Հ. Աստուծոյ կամքն ինչ է .

Պ. Աստուած ինքն արդար ըլլալով եւ
ի մէջ արդարութիւն կըպահանջէ . այսին-
քըն կ'ուզէ՝ որ այնպէս վարուիմք այլոց հետ,
ինչպէս կ'ուզեմք որ այլք մեզի հետ վարուին :

Հ. Ինչէն դիտեմք որ Աստուծոյ կամքն
այս է :

Պ. Աստուած սրտերնուս մէջ այնպիսի
զգացում մը տալուորած է , որով չեմք ու-
զեր՝ որ այլք մեզի միտանն , կամ էր-

մը կ'իմանտոմք մեր ունեցածը պահպանե-
լու . սակէց դարձեալ պարտական էմք մը
կ'իմանամք այլոց չմիտանելու : Այս բնական
զգացումը՝ որ այլոց հետ վարուելու ուղիդ
կանոնը կըսովրեցունէ , բուն Աստուծոյ
կամքն է :

Հ. Մարդիկ պահեցի՞ն այս օրէնքը .

Պ. Ո՛չ . բուն Աստուծին մարդը մե-
զանչելով այս օրէնքը խանդարեցաւ . իւր
որդեքն արդարութեան շաւղէն հեռանա-
լով՝ մոլորութեանց մէջ ընկղմեցան , փոխա-
նակ մէկ մէկու բարեք ընելու՝ սկսան
բռնութեամբ մէկզմէկ նեղել . և պէտք ե-
ղած կերպով չը ծառայել Աստուծոյ՝ որ
բոլորովին Սէր և Արդարութիւն է :

Հ. Սյս օրինազանցութեան դեղ մը չե-
ղա՞ն ,

Պ. Ողորմած տէրն այս խանդարուած
օրէնքը մարդոց լու հասկցներու և զանոնք
երջանիկ ընելու համար նահապետաց ատեն
յաբմար օրէնքներ տուաւ , և նոյն օրէնքն
ու սրտուիրանքը Մովսիսի և ուրիշ մար-
դարեից ձեռօք գրով ևս մարդոց աւան-
դեց , որ Դրօ՛ւն կամ Դրօ՛ւր օրէնք կ'ըսուին :

Հ. Ո՞ր գրուած են այդ օրէնքները :

Պ. Քրիստոնէական կրօնքը կ'երաշխա-
ւորէ մեզ՝ թէ Աստուծոյ կամքն ու օրէնք-
ները գրուած են Աստուածաշունչ գրոց

մէջ, ուր կը պարունակին նախնի ընկերու-
թեան պատմութիւնը, սրբազան անձանց
փարքը, հոգեկիր մարդարեկց գուշակու-
թիւնները, ներշնչեալ բանաստեղծից եր-
գերն ու Սաղմոսները, սրովք մէք ևս յա-
ջողութեան ատեն զ՛նստուած կը փառաբա-
նեմք, և ձախորդութեան ատեն մխիթա-
րութիւն և քաջակերութիւն կը գտնեմք :

Հ. Առաքինորէն ասրելու խրատք ո՞ր գը-
րոց մէջ գրուած են .

Պ. Աստուածաշունչ գրոց մէջէն Սողոմոն-
նի Առակաց, Ժողովողի եւ Խմաստութեան
գրքերը . նոյնպէս Սիրաքաց գիրքը առաքի-
նի ըլլալու եւ առաքինորէն ասրելու հա-
մար օգտակար խրատներով լեցուն են :

Հ. Ս. յգ խրատներէն մէկ քանին զրուցէ :

Պ. Սիւնիքն իմաստութեան երկու գրքերն է Մի՛
լինի իմաստութեան յալս աշխարհի քան թէ իմաստութեան
իմաստութեան ո՛ր մտցէ : Սուրբ Հոգին իմաստութեան
գրքերէն ի ներգրութեան, եւ հետագայ ի խորհրդոց ան-
հոգաց : Որ Լսէ իմաստութեան իմաստութեան եւս Լինցէ :
Եթէ զո՛ր ի հանճարեղաց գրքես , սրեպ հանիեա՛ առ-
նա : Առն անտի սիրո՛ր ի բերան իւր, եւ բռնո՛ր իմաստ-
ութեան կէտ իւրցէ ի սիրո՛ր եւ ի բերան իւր : Լաւ են
երկու տան զի , զի եթէ գլուխն զի , զի-ան հանգնեա-
ցէ զնա : Մի՛ յոմեմեր սոխո՛ւտ քովտ առ բարեկամն ,
գո՛ւցէ յաղեմոյն իւր, եւ ստեղծեց զեղա : Ո՛րմ զայ ,
որմ իւրմեմեմնո՛ր , որմ ստեղծեմնո՛ր , որմ ստեղծեմնո՛ր

հաւիտեան եւ զարմնո՛ր . . . ո՛ր ապաւեն այնպէս՝ որ
յամենան ի գինեմը : Փոխո՛ր ապ Սուրբ-ժոյ՝ որ ոչուրի-
մեմնինն = Լաւ են զերտ բարեկամն տան զհամբոյր լեւ-
նամոյ : Մի՛ ստեղծա . . . (իւրեմեմն) լին ե՛րբ ե-
տեմնի՛ր , եւ զայն- սոյն տեղ , եթէ հարող եղես բարե-
առնել : Կին ժրագլուխ եթէ ո՛ր գրեմնիցէ , պարտա-
հանգոյն է այնպէսինն տան զայնան պարտաւանս : Լո՛ւր ,
որքեմն , իւրարոս հոյր տ . Ձերես իրս սրեպ աշխ իմ ,
աղտար հոյար , մեծարոսն ժլար եւ զերտ գրեմն , ե-
այլն , եւ այլն :

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ.
ՅԼԻՍՏԼԱ ՔԻՐԻՍՏՈՍ

Հ. Հին օրէնքը կրցա՞ւ մարդս արդարա-
յունել :

Պ. Ո՛չ . վասնզի նոր օրինաց ստուերն
ըլլալով՝ անկատար եւ մարդս արդարացու-
նելու անբաւական էր : Ուստի մարդասէրն
Աստուած այս օրինաց կատարելութիւն տա-
լու համար իւր որդին զՅիսուս Քրիստոս
աշխարհ զրկեց , որ ծնաւ աղքատ ծնողքէ
աշխարհական ճոխութեան ոչնչութիւնն
խնայնելու համար . խոնարհութեամբ ապ-
րեցաւ՝ հպարտութիւնն յանդիմանելու հա-
մար . հեղութեամբ ասրեցաւ՝ բռնակալու-
թեան ասօրինաւորութիւնն հասկցնելու
համար . հալածանք քաշեց՝ վշտացեալները

միսթարելու եւ մեղ եւս իմացնելու համար՝ թէ առաքինութեան վարձքն այս աշխարհիս մէջ չէ :

Հ. Յիսուսի Գրիստոսի վարդապետութիւնն ինչ է ,

Պ. Յիսուս Գրիստոս անձամբ ճշմարտութիւն կը քարոզէր , և ասիկա հերիք չը համարելով՝ աղքատ արուեստաւորներ ժողովեց , և զանոնք զրկեց քարոզել աշխարհի այնպիսի վարդապետութիւն մը՝ որ բարրովն հակառակ էր այն ժամանակի վարդապետութեան :

Հ. Ս.յդ վարդապետութիւններէն քանի մը սող զրուցէ :

Պ. Այո՛ է պարտէր ի՛նչ , զի «իբեցէ գիտեանս , որպէս և ես շնեղ սերեցի , և երբ շահն ի՛նչ՝ Վերայ յեր = Ծանեցէ շնեղ աշխարհ՝ էիե «չակերտր ի՛նչ է , էիե սերեցէ գիտեանս = Զատեանս՝ զոր մանգամ կասե թէ արտայն յեղ մարդի , այնպէս արարէ և որոտ նոցա . զի այս իսկ էն : բեհ և մարգարէտ = Որ արքունացէ յեղ Բաժանի մի ըւր ցարդ յանուն աշխարհի , ո՛ւ կորուսցէ զՎերայ եւր = Երե մեղեցէ թեղ եղ Բայր աս , Բող նմա = Որ արեայ զեղ Բայր եւր , մարդասպան է : Մէ՛ երկնիէ յայնցանէ՛ որ սպանունէն զմարմն . . . այլ երկերոտ՝ որոտեղ յայնմանէ՛ որ կարող է զբեհ և զմարմն կորուսանել ՚ի գեհնիէ = Մէ՛ յաղմիեր ՚ի շարեհ , այլ յաղմեա՛ Բարեան շարեհ = Սեբեցէ՛ ըւր ինձախ յեր , Բարե արարէ՛ արեիեայ յերոց , եւ աշու

Եւր արարէ՛ զան այնոցի՛ որ լլկեն զնեղ եւ հաւածեն = Երանի՛ ինտարհայ . երանի՛ հեղոց . երանի՛ ողորմածոց , զի նոտա ողորմութիւն գրցեն = Երանի՛ սգաւորաց , զի նոտա միեկնարեցին = Ենայր արեի՛ն արեիայն աշխարհաւ և Բեանասոր , և ես հանգստեցի զնեղ . Յարեցին մեռալոց ՚ի դարասորան , որոց Բարես գործեալ էցէ ՚ի յարութիւնն կենաց , և որոց զշար արարեալ , ՚ի յարութիւնն դարասորանոց * :

Հ. Աշխարհ ընդուննից Յիսուսի վարդապետութիւնը :

Պ. Ո՛չ միայն չընդունեց , այլ և զինքն ճշմարտութիւն քարոզելուն համար Աստուծոյ դէմ հայհոյիչ և կայսեր դէմ ապստամբ ամբաստանելով՝ իշխանութեան մատնեց և մահու դատապարտեց . բայց Յիսուս Գրիստոս մեռաւ զինքն սպանողաց համար աղօթելով , և ինք զինքն առաքին սորէն ապրելու և անյիշաչար ներդողութեան վեհադոյն օրինակ ընծայելով :

Հ. Ճշմարտութիւնը մինչև վերջն անձանս՞ թ մնաց :

Պ. Ճշմարտութիւնը կամ քրիստոնէա կան Հաւատքը թէպէտ ՚ի սկզբան յիմարտութիւն կարծուելով՝ իրեն հեռուող աշակերտ

* Հին կտակարանէն եւ Ս. Աւետարանի վարդապետութիւններէն մէջ բերուած այս վրկայութիւններն յաւելո ըստ իմաստին քաղուած են :

ներն այսպանեցան , հալածուեցան , բայց
 անոնք վարքերնին չիօխեցին , շարունակ
 բարի գործեցին , եւ բարեգործութիւն
 քարոզելէ չըզազւեցան : Զիբենք անիծող-
 ներն օրհնեցին . հալածանաց երեսէն երկ-
 ըն երկիր բարբարական եղան , եւ հաւատ-
 քէ համար նահատակուելու ատեն՝ նե-
 ղելով մեռան : Ճշմարտութիւնն ասոնց ա-
 ղիւնովն ուղղուելով՝ հետզհետէ զօրա-
 ցաւ , յաղթեց ստութեան , եւ այս աս-
 տուածային կրօնքը մնաց ու պիտի մնայ ՚ի-
 վրկութիւն և ՚ի մխթարութիւն աշխարհի :

ՊՐԱԿ Բ.

Անճնական պարտիք

ԳԼՍԻԽ Ա.

Հ. Զի՞նչ է մարդ :

Պ. Մարդս՝ որ մահկանացու արարա-
 ծոց ամենէն ընտիր ու կատարեալն է , բա-
 նական հոգիէ ու նիւթական մարմինէ բաղ-
 կացեալ է . և կարող է հետզհետէ ՚ի կա-
 տարելութիւն յառաջադիմել ընկերութեան
 մէջ , որում ՚ի բնութենէ սահմանեալ է :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Հոգի

Հ. Զի՞նչ է հոգին :

Պ. Հոգին է մարդուս ներսը բնակող
 և մարմնոյն հետ միացեալ աննիւթ էա-
 կը , որ բնութեամբ ու էութեամբ պարզ ,
 անբաժանելի և անմահ ըլլալով կարողու-
 թիւն ունի խորհելոյ և կամելոյ , յիշելոյ և
 ճանաչելոյ , դատելոյ և տրամաբանելոյ :

Հ. Ինչէ՞ն յայտնի է՝ որ այդ կարողու-
 թիւնք մարմնոյն չեն :

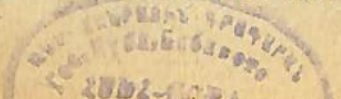
Պ. Ոյդ կարողութեանց մարմնոյ , այ-
 սինքն՝ նիւթական կամ բաղադրեալ էակի
 գործ չըլլալը մեր անձին վրայ մտածելով
 քանի մը կերպով յայտնի կ'իմացուի .

Ա. Ես գոյութիւն ունիմ , ես կ'զգամ
 թէ զանազան անդամներէ բաղկացեալ մար-
 մին ունիմ , որ ընդունակ է հեշտութեան
 և ցաւոց , զօրութեան և տկարութեան .
 բայց նոյն կերպով իմ ներսս ուրիշ բան
 մ'ալ կ'զգամ՝ որ մարմինէս տարբեր է :

Բ. Ես կը մտածեմ , և գիտեմ՝ որ այս
 մտածողը ոչ ձեռքս է , ոչ գլուխս է , և ոչ
 սիրտս . այլ այնպիսի բան մը՝ որ բոլորովին
 տարբեր է անդամներէս :

Գ. Ես կը ճանչեմ ներկայ բաները , կը
 յիշեմ անցեալը , գալիքը կըզուշակեմ , կ'ե-

291

քնախայե՛մ, բան կը հնարեմ, կը սիրեմ,
կը վախնամ, կը յուսամ, և ուրիշ գործու-
ղութիւններ կը կատարեմ:

Գ. Ես կը կամենամ, և դիտեմ՝ որ այս
Էսը, կամ այս կամեցողը մարմինս չէ. ու-
րովհետև մարմինս անդամ անոր կը հնա-
զանդի. զոր օրինակ՝ եթէ ես տեղ մ'եզ-
թալ ուղեմ, մարմինս հնազանդելով կը
շարժի: Թէ որ գլուխս ծռել, կամ շխա-
կել ուղեմ, գլուխս կը ծռի՝ ու կը շիտակուի:

Հ. Ի՞նչ բան է ուրեմն այդ կարողու-
թեանց տէրը:

Պ. Այս կարողութեանց տէրը, կամ այս
Էսը հոգիս է. որ Աստուծոյ և հրեշտակաց
նման աննիւթ և անմարմին ըլլալով չեմ կա-
րող զինքը տեսնել ու շօշափել. և ինչպէս որ
ունիմք կամք ու բաղձանք, ու չենք կա-
րող զիրենք տեսնել ու շօշափել: Այս հո-
գին՝ զոր իր գործքերէն կը ճանչնամք,
միշտ պատրաստ և արթուն ըլլալով մարմ-
նոյ բոլոր շարժմանց վրայ կը հսկէ:

Հ. Հոգւոյն աննիւթ եւ անմարմին ըլ-
լալն ինչէ՞ն յայտնի է:

Պ. Հոգւոյ աննիւթ և անմարմին ըլլալը
նիւթոյ կարողութենէ վեր եղած գործողու-
թիւններ կատարելէն յայտնի է, որք են
խորհել, դատել, բաղդատել, արամաբա-
նել և այլն, զորոնք նիւթոյ կամ մարմնոյ

անհնար է կատարել. զի տեսնուած չէ՝ որ
քար մը, փայտ մը կամ տունկ մը խորհի
ու կամենայ:

Հ. Ուրիշ ապացոյց մ' ալ ունի՞ս.

Պ. Այո՛, և այս է նոր հրաժարեալ հո-
գւոյ մարմինները, որոնք՝ եթէ հոգին
նիւթական ըլլար, պէտք էր՝ որ դեռ ջեր-
մութիւնը չպակսած, և դեռ գործարանաց
կազմութիւնը չքայքայած զգալոյ՝ խոր-
հելոյ՝ կամելոյ և այլն կարողութիւնն ունե-
նային:

Հ. Ըսածիդ հետեւանքն ի՞նչ է:

Պ. Ըսածիս հետեւանքը սա է՝ որ մար-
մինը հոգւոյն գործարանն ըլլալով, քանի
որ հոգին իւր հետ միացեալ է, բանի կու-
գայ, բայց մեկնելէն վերջը ոչ միայն գոր-
ծողութեան անպիտան, այլ նիւթական
կազմութիւնն անդամ պահպանելու անկա-
րող կ'ըլլայ:

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Ազատութիւն կամաց

Հ. Զի՞նչ է կամքն:

Պ. Կամքն է հոգւոյ այն կարողութիւնը՝
որով հեշտ և բարի բանին կը հաւանի,

իսկ ցաւ պատճառող բանէն կամ չարէն կը խորշի :

Հ. Հոգին կամելոյ մէջ ազատօրէ՞ն կը գործէ թէ՛ ՚ի հարկէ :

Պ. Ըստ բնական և հարկաւոր օրինաց ծանր մարմինները դէպ ՚ի վար կը դիմեն , իսկ թեթեւները դէպ ՚ի վեր . դոր օրինակ , քարը ծանրութեամբ դէպ ՚ի վար կ'իյնայ , իսկ մուխն ու բոյր թեթեւութեամբ դէպ ՚ի վեր կ'ելլեն . բայց մարդս ամեն բան ազատօրէն կը գործէ , վասնզի գործի ձեռք զարնելէ յառաջ զդալով՝ թէ այն բանն ընելու կամ չընելու կարող է , մտքով քըննութեան կը մանէ , բարի՞ է արդեւք՝ թէ չար . ընե՞լ կը վայելէ , թէ չընել . և ապա ընելիքը կը վճռէ : Տւրբմն Հոգին՝ մեր մարմնոյ կառավարիչը Ա.Չ.Ո.Տ ԿԱՄՔ ունի բարին ընելու կամ չընելու , չարը գործելու կամ անկէ խորշելու :

Հ. Բարի կամ չար գործելոյ արդիւնքն ի՞նչ է .

Պ. Բարեգործութեան արդիւնքը վարձք է , իսկ չար գործոց արդիւնքը՝ պատիժ . վասն զի բանականութիւնն ու կրօնքը կը սովորեցունեն՝ թէ վարձք կամ պատիժ եթէ ոչ այս աշխարհիս , հարկաւ հանդերձ

ձեալ անվախճան կենաց մէջ պիտի ընդուսիմք .

Հ. Յաւիտենականութեան մէջ վարձքն ու պատիժն ի՞նչ է .

Պ. Պատիժն է յաւիտենական դատապարտութիւն և հոգեւոր մահ . իսկ վարձքն է բոլոր բարեգործաց հետ անվախճան կենօք զյստուածային երանութիւնը վայելելը որուն կրնամք արժանի ըլլալ դերագոյ ճշմարտութիւնը այսինքն զյստուած՝ ճանչելով , կատարելապէս սիրելով , եւ իւր կամքը կատարելով . որ ըսել է առաքինաբար ապրելով :

Հ. Բարոյ և չարի ընտրութեան մէջ սխալմունք կ'ըլլա՞յ :

Պ. Երբեմն կը պատահի՝ որ սոցիալութեան երեսէն չարն իբրև բարի կ'ըմբռնեմք , իսկ բարին՝ իբրև չար կը մերժեմք : Երբեմն ալ մեր կիրքերէն կուրանալով , բանականութեան իբրև բարի թելադրած բանը գիտութեամբ և ազատ կամօք կը մերժեմք , ու չարը կ'ընտրեմք , և որով մեր դատապարտութիւնը կը սաստկացունեմք :

Հ. Կարելի՞ չէ այս բանիս ճար մը գրանել :

Պ. Տղիտութեան մնասէն ազատ մնալու համար կը պարտաւորիմք մտքերնիս մըշակել օգտակար և սոցոգ հմտութիւններով ,

խակ չար կամաց սարսափելի հետեւանքներէն այն ատեն կ'ազատիմք, երբ կրկն եւ զգայական յօժարութեանց տիրանալով՝ կամքերն իս բանականութեան թերլաղբածին հետեւելու վարժեցունենմք :

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ .

ՅՕԴՈՒԱՍ Ե .

Մարմին

Հ. Չի՞նչ է մարմինն .

Պ. Մարմինը մարդուս նիւթական մասըն է՝ որ ինքնին զգալոյ և խորհելոյ կարողութիւն չունի . բայց հոգւոյ և անոր կամացն հնազանդելով գործողութիւն կը կատարէ, և արտաքին մարմնոց իւր վրայ ըրած տպաւորութիւններն անոր կը հաղորդէ զգայարանաց միջնորդութեամբ :

Հ. Քանի՞ են զգայարանք :

Պ. Մարդուս զգայարանքներն հինգ են . որք են լսելիք, տեսանելիք, ճաշակելիք, հոտոտելիք և շոշափելիք :

Հ. Իւրաքանչիւր զգայարանաց գործն ի՞նչ է :

Պ. Լսելեօք՝ որուն գործարանն է ական-

ջը, ձայնի աղղեցութիւնը կ'ընդունիմք . սեռ տանելեօք՝ որուն գործարանն է աչքը, մարմնոց գոյնը և ձեւը կ'ըմբռնենմք . ճաշակելեօք՝ որուն գործարանն է քիմիքը, համ կ'զգամք . հոտոտելեօք՝ որուն գործարանն է քիթը, հոտ կ'առնենմք . շոշափելեօք՝ որուն գործարանն է բոլոր մարմինը, և մասնաւորապէս ձեռաց մատունքը, շոշափեալ մարմնոց կարծրութիւնն ու փափկութիւնը, ջերմութիւնն ու սրտութիւնը կ'իմանամք :

Հ. Քանի՞ տեսակ զգացմունք կայ :

Պ. Չգացմունքն երկու տեսակ է . մէկը կ'ըսուի արտաքին, վասն զի հոգին զանոնք զգայարանաց ձեռօք արտաքին մարմիններէն կ'ընդունի, ինչպէս են հոտոյ, համոյ, ձեւոյ և գունոյ զգացումները : Երկրորդը կ'ըսուի ներքին, վասնզի հոգին զանոնք իր մարմնոյն կազմութեան մէջ կ'իմանայ . և ասոնք են անօթութեան ծարաւոյ . հաճութեան տհաճութեան և բոլոր ուրիշ ակտորժելի կամ անակտորժ զգացումները :

Գերազանցութեան մարդկային մարմնոյ :

Հ. Մարդկային մարմինն ինչ գերազանցութիւն ունի .

Պ. Մարդկային մարմինն իր դրից եւ զգայարանաց կողմանէ շատ գերազանց է անասնոց ունեցածէն : Գիրքը՝ անոնցին պէս դէպ 'ի գետին ծած չէ , այլ ուղղակի դէպ 'ի երկինք բարձրացած ըլլալով մարդուս իշխանական յատկութիւնը կը յայտնէ . լայն և ընդարձակ ճակտին վրայ խորհելոյ կարողութիւնը կը նկատուի . դիմաց վրայ՝ մտաց կնիքը , երեսաց վրայ՝ պատկառանք , և շըրթանց վրայ ծիծաղ կը նշմարուի :

Հ. Աչքն ի՞նչ գերազանցութիւն ունի :

Պ. Մարդուս աչքը սա գերազանցութիւնն ունի՝ որ դէպ 'ի հորիզոն նայելով մէկ նայուածքով կը տեսնէ թէ զինքը լուսաւորող երկինքը , և թէ երկիրը՝ որուն վրայ կեցած է : Աչաց կորեկաչափ միջոցին մէջ կը նշմարուի սէր՝ ատելութիւն , սրտմրտութիւն , հեծութիւն , վատահոթիւն՝ վհատութիւն և ըն . Դոյն իսկ աչօք կ'իմանանա՞ք դունոց գեղեցկութիւնն ու ձեռոց

համեմատութիւնը :

Հ. Միւս զգայարանք ի՞նչ գերազանցութիւն ունին .

Պ. Ականջով երդոց ամենակը կը չափեմք . միայն շօշափմամբ՝ կերպասուց և ուրիշ նիւթոց փափկութիւնն ու խոշորանիւթ ըլլալը կ'որոշեմք . քիթով հոտոց զանազանութիւնը կ'իմանամք : Մական կենդանեաց անդամներն ու զգայարանքներն այս կա . տարելութիւնը չունին . թէպէտ և իրենք զիրենք պաշտպանելու պէտք եղած զէնքերէ զրկուած չեն :

Հ. Չեռքն ալ մասնաւոր յատկութիւն մ'ունի՞ :

Պ. Մարդուս ձեռաց կազմութիւնն ալ խիստ զարմանալի է . այնչափ գիւրաթեք է՝ որ ի՞նչ բան բռնել ուզէ՝ կը յարմարի , և պէտք եղած ատեն կրնայ կրկնապատկել իր ուժը . իյնալու կէտին նեցուկ կ'ըլլայ , ջուրն ինկողն երեսը կը հանէ . մերթ աքցանի գործ կրտսնէ , մերթ սլաքի եւ երբեմն ալ մուրճի . Մարդու բնական զէնք չունի . բայց ձեռօք կը շինէ թուր , հրացան , վառօդ և այլն : Ոչխարի պէս բուրդ չունի ցուրտէն պատասպարուելու , բայց ձեռօք կը պատրաստէ ամեն տեսակ ընտիր զգեստներ և ուրիշ անթիւ օգտակար դործիքներ : Չեռօք սիրոյ և երկիւղի զգաց-

մունքներ կը յայտնէ , նուազարան կը զար-
նէ , կը նկարէ , կը քանդակէ եւ այլն , իսկ
մունջերն ու կուրերն ալ ձեռագր կը խօ-
սին (1) :

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ.

Խօսակցութիւն

Հ. Մարդս անասուններէն որոշող յա-
տուկ գործարանը ո՞րն է :

Պ. Մարդուս գործարանաց ամենէն
զարմանալին՝ և ուրիշ կենդանիներէն որո-
շողը լեզուն է . Ուրիշ կենդանիք իրենց
միտքն աղաղակով կ'իմացունեն , զոր օրի-
նակ թխամայրը՝ երբ ուրուր տեսնէ կամ
կերակուր գտնէ , բարձրաձայն կռթալով

(1) Տրլէփէ Աբբայ ծնեալ իՎերսայլ Գաղղիոյ
յամին 1712 նոյեմ 23. եւ մեռեալ յամին 1789
ի 23 դեկտմ . համբ . ու խուլ ազգք կրթելու
կերպը գտաւ . որոնք թէպէտ մեղ հաւատար
ընդունակութիւն ունին , բայց խօսուածք լրսած
չըլլալով չեն կրնար խօսիլ : Տը լրիէ ձայնաւոր
խօսքի տեղ նշանացի խօսելն հնարեց , որով
խօսիլ չհարճեց այնչափ մունջերու՝ որ իւր գիւ-
տով կը կրթուին : Աուրերու ալ կարգալ կը սով-
րեցունեն . դուրս ցցուած գրերու վրայէն
մատը սլտացունելով . նոյնպէս ալ գրել տե-
սակ մը գրիչով :

մը իմաց կուտայ ձագերուն . առիւծը կը
մունչէ , եղը կը բառաչէ , շունը կը հաչէ
և ին . սակայն և ոչ մէկը կարող է մարդուս
պէս շարունակ խօսակցիլ , իւր զգացմուն-
քն ուրիշին հաղորդել և իւր խորհածն ու
սովրածն ուրիշին հասկցնել : Մարդուս հա-
մար բնաւ չկայ բան մը՝ որ յատուկ բառ-
չունենայ , և ոչ գաղափար կամ կիրք մը՝ որ
բառերով չը բացատրուի :

Հ. Աշխարհի վրայ քանի՞ կերպ լեզու
կայ :

Պ. Աշխարհի վրայ ինչպէս որ զանազան
երկիրներ , զանազան ազգեր կան , այնպէս
ալ զանազան լեզուներ կան՝ որոց թիւը մին-
չև երկու հազար կը հաշուեն քննիչք . բայց
ամենքն ալ առ առաւելն եւ թն ձայնաւո-
րով , և երեսունի չափ բաղաձայնով կը հըն-
չուին :

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ.

Մարդս կատարելագործելի է

Հ. Մարդուս կատարելագործութիւնն
ի՞նչ է :

Պ. կատարելագործութիւնը մարդուս
այն աղնիւ յատկութիւնն է , որ անձնական

վորձիւ կամ ուրիշներէն սովորելով ոչ միայն հետողհետէ ունեցած հմտութիւնն իսկ անբարեկամք, այլ և գիտցածն իս լաւ և գիւրին կերպով գործածելու կը վարժուինք :

Հ. Նոր ժամանակի մարդիկ հմտութեան մասին հիներէն տարբերութիւն մ'ունին :

Պ. Ա. յո՛ւ. մարդկային զաղափարք հիմայ շատ ընդարձակ և շատ զարդացած են հին ատենի, և մանաւանդ աշխարհի ըսկընաւորութեան ժամանակի նկատմամբ. եւ օր ըստ օրէ առաւել եւս պիտի ընդարձակին. վասն զի ամեն մարդ իւր գիտցածըն ուրիշին, ամեն ցեղ ալ իւր սերունդին կը հաղորդէ. զոր կը սովորին, կ'աճեցունեն, և իրենց սերունդին կը փոխանցեն. սակայն այս ալ գիտնալու է՝ թէ նախնեաց շատ ընտիր գիւտեր անհողութեամբ կամ բարբարոսութեան երեսէն հիմայ կորսուած են :

Հ. Գիտութիւնք և արուեստք ալ յառաջ գացած են :

Պ. Տարակոյս չկայ՝ որ ամեն գիտութիւն և արուեստ օր աւուր ՚ի կատարելութիւն կը գիւմէ, և շատ դարերով և մեծ գիտարութեամբ հնարուած գիւտ մը, մեք հիմայ գիւրաւ և շուտ կը սովորինք. զոր օրինակ. գրել, կարդալ, սպազրել և ու-

րիշ անհամար արուեստներ հաղարաւոր տալ ըիներով վերջը դանուեցան, և մեծամեծ աշխատանքով կարգի դրուեցան. բայց մեք հիմայ քիչ ժամանակի մէջ թեթեւ աշխատութեամբ կընամք սովորել : Ըսել է, մարդկային ընկերութիւնը ճիշդ անհատ մարդու մը կը նմանի, որ որչափ տարիքն առնէ, այնչափ աւելի բան կը սովորի, և գիտցածն յաջողութեամբ կը կատարէ :

Հ. Անասունք ալ կատարելագործելի չեն :

Պ. Ոչ, աշխարհի ստեղծումէն ՚ի վեր ինչ որ գիտէին նոյնը պահած են, բան մը աւելցուցած չեն, զոր օրինակ. ամեն թռչուն միշտ միևնոյն եղանակաւ կ'երգէ, մեղուն իւր բճիճը, արագիլը, ծիծեռնիկը և ջրչունն իրենց բոյնը նոյն օրինակ կը շինեն. վասն զի ոչ խորհրդածել գիտեն, և ոչ ալ խորհածնին այլոց հաղորդել, որ տեսակին օր աւուր կատարելութեան գիւմէ :

Հ. Մէկ քանի կենդանեաց կըթուելը կատարելութիւն չէ՞ արդեօք :

Պ. Ոչ, թէպէտ սարիկներ ու թուրթուրներ մարդկային աշխատութեամբ խօսիլ, շունք և կապիկք ալ խաղալ և խեղկատակութիւն ընել կը սովորին. բայց անոնք իրենց խօսածին անծանօթ ըլլալով, և գիտցածնին կամ վարժուած բաներնին

իրենց ձագերուն հաղորդելու կարող չ'ըլ-
լալով, լեռը ծնած և մեծցած ձագերէն
աւելի բան մը չեն կրնար գիտնալ:

Գ Լ Ո Ի Խ Գ.

ՀԱՆԳՍՄԱՆՔ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀՈԳԻՈՅ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Մարդս կը խորհի

Հ. Մարդս անասուններէն ինչո՞վ կը
տարբերի:

Պ. Մարդս անասուններէն տարբերող
գլխաւոր և միակ յատկութիւնը՝ իւր բա-
նականութիւնն է, որով ոչ միայն ներկայ
իրաց վրայ կը խորհի ու կը դատի, այլ և
անցելոյն և ապագային վրայ: Երբ այս
աւուր տեսած մէկ տղան անցեալ տարի
տեսածնուս հետ բաղդատենք, անցելոյն
վրայ խորհել է. իսկ երբ մտածենք՝ թէ
հայրերնիս մեր ուսմանց մէջ յառաջադի-
մութիւնը և անձնական առողջութիւնը լը-
սելով պիտի ուրախանայ. կամ մտածենք՝
որ եթէ առաքինօրէն ասորիմք, սէր և
վարկում պիտի վստակինք, ապագային
վրայ խորհել է:

Հ. Անասունք բնաւ խորհելու կարող
չեն.

Պ. Թէպէտ շատ անգամ շանց, փղաց,
ձիոց և այլ կենդանեաց վրայ հանճարոյ և
ճարտարութեան զարմանալի նշաններ կը
տեսնուին. սակայն լաւ նկատելով պիտի
գտնեմք, որ իւրեանց ուշադրութիւնը
զգայարանաց տակ ինկող իրաց վրայ հաս-
տատուած է:

Հ. Մարդոց խորհրդածութիւնն ինչ
պէս է.

Պ. Մարդիկ ոչ միայն ներկայն կը խոր-
հին, անցեալը կը յիշեն և ապագայն կը
գուշակեն, այլ և բոլորովին զգայութեան
տակ չինկող աներեւոյթ և անմարմին բա-
ներու վրայ ևս կը խորհին, ինչպէս է Աս-
տուծոյ աղօթք և երկրպագութիւն մատու-
ցանելը, սուրբերն ու հրեշտակները բա-
րեխօս բռնելը, և առաքինութեան վա-
փաքիլը:

Հ. Բանականութիւնն ի՞նչ կը սովորե-
ցունէ.

Պ. Բանականութիւնը մեզ կը սովորե-
ցունէ, որ ամեն բանի վրայ ստոյգ հմտու-
թիւն ստանամք. յօժարութիւննիս, կիր-
քերնիս և կամքերնիս առ բարին ուղղեմք.
մեր անձին համար չուզած բաներնիս ու-
րիշին չընեմք. սոսկ առօրեայ հաճոյից չը

հետեւեմք , այլ և ջանամք արդար և համեատ ըլլալու . ամեն դարձի մէջ խոհեմութիւն բանեցունելու . փառասիրութենէ , անժուժկալութենէ և ազահութենէ փախչելու , և համեատութեան ժուժկալութեան եւ առատածեռնութեան հետեւելու :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ .

Բարոյական զգայութիւն կամ խիղճ մտաց

Հ. Ի՞նչ է բարոյական զգայութիւնը ,

Պ. Բարոյական զգայութիւնը մարդկային հոգւոյն այն հանգամանքն է՝ որով մեր եւ այլոց գործոյն վրայ մտածելէ առաջ կ'իմանամք՝ թէ այն գործը բարի՞ է՝ թէ չար . արդար է , թէ անիրաւ :

Հ. Բնական զգացումներէն ի՞նչով կը տարբերի .

Պ. Բարոյական կամ ներքին զգայութիւնը բնական զգացումներէն անով կը տարբերի , որ հոգին առանց զգայարանաց միջնորդութեան միայն մտօք կը իմանայ , զոր օրինակ , տեսնելով՝ որ մէկն ողորմելի կուրի մը ձեռքէն բռներ կ'առաջնորդէ , կամ թաշկինակ մը գտնելով տէրօջն ետեւէն վազէ տալու , իսկոյն ըրածը բարի ըլլալը կ'իմանամք մտօք , ու կը հաճիմք . բայց երբ

տեսնեմք՝ որ տղայ մը վաղվրուտելով տկար կամ ծեր մարդու մը զարնուելովը գետին կը ձգէ . կամ դտած բանը կը պահէ . եւ օտարախանին ծուռ ճամբայ կը ցըցունէ , ըրածին չար ըլլալն իսկոյն իմանալով կը յատիմք :

Հ. Բնական զգայութեան գործն ի՞նչ է :

Պ. Բնական զգայութեան գործն է ըզգայարանաց ձեռօք միայն զգալի հեշտութիւն կամ ցաւ ներգործել մեր հոգւոյն . ինչպէս գեղեցիկ նկար մը տեսնելը , ներդաշնակ եղանակ մը լսելը , անոյշ հոտ մը առնելը , և փափուկ բան մը շօշափելը՝ ըզգալի հեշտութիւն կը պատճառէ մեր հոգւոյն . բայց երբ խակ պտուղ մ'ուտենք , խարտոցով բան մը քերելու ձայն լսեմք , գէշ հոտ մ'առնեմք , դարչելի կամ տգեղ բան մը տեսնեմք , և տաք երկաթ բռնեմք զգալի ցաւ կամ տհաճութիւն կ'ըզգամք :

Հ. Զի՞նչ է խղճմտանքը :

Պ. Խղճմտանք կամ խիղճ մտաց կ'ըսուի մարդուս այն ներքին գիտակցութիւնը , կամ նոյն իսկ բարոյական զգայութիւնը՝ որով մեր անձնական գործոց բարի կամ չար ըլլալը կ'իմանամք : Օրինակի համար . երբ մէկու մը չարութեամբ զարնես , իսկոյն քեզ կը հարցունէ , «ես քեզի գէշու-

Թիւն մ'ըրած եմ" . և երբ ուրիշ մը քեզի
 փնասէ , աաաջին հարցումդ սա կ'ըլլայ .
 «ես քեզի ի՞նչ ըրած եմ" : Այս երկու
 դիպումս մէջ ալ խղճմտանքնիս մեզ ի-
 մաց կ'ուտայ՝ թէ պարապ տեղն ուրիշը
 ցաւցունելը չար է , և ոչ բարի , ուստի և
 ընել պէտք չէ :

Հ. խղճմտանքին օգուան ի՞նչ է .

Պ. խղճմտանքը սա օգուան ունի՝ որ
 պակասութիւն մը դեռ չըրած՝ մեզի կ'ի-
 մացունէ՝ որ անկէց ետ կենամք . թէ որ
 իւր ձայնին ախանջ չը կախենք , մեզ կը
 պատժէ պատկառանքով , զղջումով և խըզ-
 ճահարութիւնով . վասն զի միշտ մեր ներ-
 սը պատրաստ ըլլալով՝ երբ գիտենք՝ որ
 մեզ ուրիշ տեսնող մը չկայ՝ իրմէ կ'ամբը-
 նամք . գիտենք՝ որ պատժող մը չկայ՝ իր-
 մէ կը վախնամք : Վայ անոր՝ որ խղճի ձայ-
 նին ախանջ չի կախեր , և անոր թերադրա-
 ծին հակառակը կը գործէ :

Հ. խղճի խայթէն ազատ մնալու ճա՞րն
 ինչ է ,

Պ. Ո՛վ որ խղճահարութենէ ազատ մնալ
 կ'ուզէ , այսինքն սրտիւ ուրախ , և եր-
 ջանիկ ապրելու կը բաղձայ . պէտք է՝ որ
 բարի գործէ . և խղճին չհարցուցած գոր-
 ծի ձեռք չզարնէ :

Մարդս երջանկութեան կըբաղձայ

Հ. Մարդս ի՞նչ բանի կը փափաքի .

Պ. Մարդս ան բանին կը փափաքի՝ որ
 իւր վեճակը կը բարւոյրէ և հանգիստ կը
 պատճառէ . և կը խորշի այն բանէն՝ որ զին-
 քըն անհանգիստ կընէ . ուստի երբ անօ-
 թեանց կերակուր կը փնտռէ , երբ հոգնի ,
 հանգիստ . և երբ ձանձրանայ՝ դբաղմունք՝
 որպէսդի այս տեսակներու թե՛նէ ազատ ըլլայ :
 Հանգստութիւն տուող բաները բարի կ'ը-
 սուին , իսկ անհանգիստ ընտրելը՝ չար :

Հ. Բարին քանի՞ կերպ է ,

Պ. Բարին երկու կերպ է , զգալի՝ եւ
 բարոյական : Զգայարանաց հեշտալի եզոյ
 բանը կ'ըսուի զգալի կամ մարմնական բա-
 ըրի , զոր օրինակ , հոտոյ և համոյ քաղցրու-
 թիւնը , ձայնի ներդաշնակութիւնը , գու-
 նոց և ձեւոյ գեղեցկութիւնը : Իսկ ինչ բան
 որ առանց զգայարանաց միջնորդութեան
 մեզ հաճելի կ'երևի , կ'ըսուի բարոյական
 բարի . ինչպէս , պատիւ վաստակելը , սի-
 րելի ըլլալը , գործերնիս յաջողել , և առա-
 քինի ըլլալը բարոյական բարի են . վասն զի
 ասանց վրայ զդտցած հաճութիւննիս սոսկ

մտաւոր է առանց մեր զգայարանաց միջ-
նորդութեան :

Հ. Չարք քանի՞ կերպ է ,

Պ. Չարն ալ երկու կերպ է , զգալի և
բարոյական : Մեր մարմնոյն վրայ ցաւ պատ-
ճառող բանը՝ զգալի չար կ'ըսուի , ուստի
տաք երկաթ մը բռնելէ , լեղի պըտուղ մ'
ուտելէ , գէշ հոտ մ' առնելէ և անխորժ
ձայն մը լսելէ զգացած ցաւերնիս կամ տը-
հաճութիւննիս զգալի չար են : Իսկ երբ
արտով կը ցաւիմք անպատիւ կամ տղէտ
մնալնուս , գործերնուս չը յաջողելուն , կամ
կորուստ մ' ունենալնուս վրայ , կ'ըսուի
բարոյական չար :

Հ. Ինչ որ բարի կամ չար երևի մեզ ,
միշտ այնպէս կրնայ ըլլալ :

Պ. Ոչ , շատ անգամ չար կարծուած
բանք բարի , և բարի կարծածնիս ալ չար
կրնայ ըլլալ . զոր օրինակ , Աղքատ կերա-
կրելն իմ ունեցածէս բան պակսեցունելուն
համար առ երևոյթ չար է , բայց ըստ ին-
քեան բարի է , և խիղճս ալ կը վկայէ՝ թէ
այնպէս է : Իսկ գողութիւն ընելը՝ թէ-
պէտ ուղած բանս ձեռք անցունելով բարի
կ'երևի , սակայն բանականութիւնն ինձի
իմաց կուտայ՝ թէ ըրածս չար է . վասն զի
ընկերս իր կորուստին վրայ պիտի ցաւի :

եւ ես ալ մեղքի տէր ըլլամ : Երոյնպէս յան-
ցանքնիս խոստովանելը գէշ կ'երևի , վասն
զի պատիժ կայ . իսկ ուրանայը՝ բարի ,
վասն զի պատժէ ազատ կ'ըլլամք . սակայն
բարին խոստովանելն է , և չար է ուրանալ
ստելը :

Հ. Յտախօսութեան մասն ի՞նչ է :

Պ. Մտախօսութիւնն երկու գլխաւոր
մասս ունի . նախ՝ եթէ ամէն մարդ սուտ
խօսէր , ընկերութեան մէջ հաւատարմու-
թիւն չը մնալով աշխարհի կենցաղաւարու-
թիւնն անհնար կ'ըլլար . երկրորդ՝ սուտ
խօսելով գործած յանցանքին վրայ ստա-
խօսութեան մեղքն ալ կ'աւելնայ . երրորդ՝
եթէ մէկը ստախօս ճանչցուի , ստոյգ խօ-
սածներն ալ կասկածելի կ'ըլլան :

Հ. Ճշմարտախօսութեան օգուտն ի՞նչ է :

Պ. Ճշմարտախօսութեան օգուտը սա է՝
որ պատիժը կրելով՝ ուրիշ աստէն ընելէ
կ'զգուչանամք այն բանը՝ զոր կարելի չէ
խոստովանել . և այսպէս ՚ի հարկէ բա-
րի կ'ըլլամք : Ուրեմն ճշմարտաբարի միայն
անտէք են՝ որ առաքինութեամբ ձեռք կը
բերուին :

Հ. Ի՞նչպէս կ'ըլլամք առաքինի :

Պ. Որդար և բարեգործ ըլլալով : Ար-
գարութիւնն այն առաքինութիւնն է՝ որ
մեր անձին չը կամեցած բանն այլոց չենք

ըններ : Բարեգործութիւն կը բառուի այն առաքինութիւնը , որ մեր անձին կամեցած բանն սյլոց կ'ընենք : Բարեմն առաքինութիւն է այն ունակութիւնը՝ որով միշտ բարի և օգտակար բաներ կ'ընենք սյլոց՝ Աստուծոյ կամաց համակերպելու համար :

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ.

Մարդս ընկերական է

Հ. Հանգիստ ապրելու կերպն ի՞նչ է :

Պ. Հանգիստ ապրելու և օր առօր կսեւք սովորելու համար հարկ է՝ որ մեր նըմանեաց ընկերութեան մէջ ապրիմք , ինչպէս որ տղայութենէ սկսեալ մեր բնութիւնըն ալ նոյնը կը պահանջէ :

Օրինակով հասկցուր .

Յայսնի է՝ որ ամէն մարդ տղայութեան տկար և անգործ հասակին մէջ ծնողաց օգնութեան կը կարօտի . որ զինքը կերակրեն պահպանեն : Ապա թէ ո՛չ դեռ ինքզինքնին շահելու հասակին չը հասած հազար ու մէկ վտանգներու մէջ ինկած կը մեռնէին :

Հ. Մէկ մէկու կարօտ ըլլալուն օգուտըն ի՞նչ է :

Պ. Զարմանալի է Աստուծոյ նախախնա-

մութիւնը . որ կարօտութեան ձեռօք մարդոց մէկ զմէկ սիրելու կ'առաջնորդէ : Ծընողք զուակնին կը սիրեն , անոնցմէ վերջէն քաղելիք օգուտը մտածելով : Զաւակունք կը սիրեն զճնողս , վասն զի միշտ անոնց սէրն ու օգնութիւնը վայելած են : Քանի որ տղայք մեծնան զօրանան , ծնողք տըկարանալով ՚ի ծերութենէ զուակաց վտխադարձ օգնութեան կարօտ կ'ըլլան : Մա կայն կարօտութիւնը վերնալէն վերջն ալ ծնողաց սէրն ու զուակաց երախտագիտութիւնը զիրենք միութեան մէջ կը պահէ :

Հ. Ազգաց սկզբնաւորութիւնն ուսկի՞ց է :

Պ. Ընտանիք ՚ի սկզբան այսպէս միացեալ մնալով անեցին ու բազմացան . հետզհետէ գեղեր ու քաղաքներ շինեցին . ու վերջէն մէկ երկրի մէջ չը կրնալով պարարկիլ , զանազան երկիրներ դադարեցին , ուր ամէն մէկն առանձին ազգ ու ժողովուրդ կազմելով հասարակաց անգործութեան համար առանձին օրէնք ու կառավարութիւն ալ հաստատեցին :

Հ. Առանձնական կենաց զնտան ի՞նչ է :

Պ. Երբ մարդս առանձին ապրի , հարկ կ'ըլլայ՝ որ բոլոր կենաց մէջ ապրուստ գրանելու , ցուրտէ և զազաններէ պատսպարուելու համար բնակարան ճարելու աշխա-

տի . տկարն ու ժամէն չարչարուի , և ընկե-
րական կենաց քաղցրութիւնը չը կարենայ
վայելել , այսինքն , մէկըմէկ սիրել , միմեանց
օգնել , և մէկ մէկու կարեկցութեան ար-
ժանի ըլլալ :

Հ. Ուրիշ մնաս ալ ունի՞ :

Պ. Ամէն մարդ իւր պիտոյքն անձամբ
հոգալու ստիպուած ըլլալով տուն , հան-
դերձ ճարելու համար տարիներ պիտի աշ-
խատի , և ժամանակ չունենալով որ և իցէ
արուեստի մէջ կատարեալ վարժ ըլլալու ,
և ոչ ուրիշին գիտցածը սովբելու , ողորմե-
լի և սակաւատու կեանք մը կ'ունենայ :

Հ. Ի՞նչպէս կը ճանչցուի ընկերական կե-
նաց յարգը .

Պ. Ո՛վ որ ընկերութենէ ձանձրանալով
չար և զղուելի կը համարի , անոր յարգ ճանչ-
նալու համար հերիք է միայն մտածել , որ
ընկերութենէ դուրս ինչ խեղճ վիճակի մէջ
կ'ըլլար : Ուրեմն Աստուած խնայողութեամբ
հաստատեց սրտերնուս մէջ այս բաղձանքն
ու ընկերութեամբ ապրելու պէտքը , որ
փոփոխակի մէկմէկու օգնելով հանդիսա
կեանք վարեմք :

ԳԼՍԻԽ Ե .

ՅՕԴՈՒԱՍԾ Ա .

Մարդիկ հաւասար են :

Հ. Մարդիկ հաւասար են , թէ անհա-
ւասար ,

Պ. Երբ մտածենք թէ մարդիկ մէկ
արարչի արարած են . ամենքն ալ նիւթա-
կան մարմին և անմահ հոգի ունին . ամեն-
քնն ալ երջանկութեան կը փափաքին : Գե-
րեզմանի մէջ ալ աէրոջ և ծառայի , հա-
րուտի և աղքատի տարբերութիւն չըլա-
լով , բոլորին ալ մարմինը պարտըկելու հա-
մար երեք կանդուն փոս մը հերիք է , և
իրենց հոգին իւր գործքերէն ՚ի վառ ու-
րիշ բան չտանիր Աստուծոյ սուշև , ամեն-
քնն ալ իրարու հաւասար են :

Հ. Մարդոց մէջ բնաւ տարբերութիւն
չկայ ,

Պ. Ո՛րքի , կը թու թեան և ուժոյ տար-
բերութիւն մը կայ մարդոց մէջ . սակայն
ասոնք վրձակի տարբերութիւն ըլլալով , և
ուրբնութեան , հաւասարութեան չեն մըստեր-
ուտի թէ խանձարու բքի մանուկը , և թէ
չափահասը հաւասարապէս իրաւունք ունին

ապրեւրու , միայն սա տարբերութեամբ՝ որ
առաջնայն քիչ մը կամ կը պետենայ , իսկ
երկրորդին աւելի պէտք կ'ըլլայ . առաջինն
իր կերակուրը պատրաստելու կարող չըլլա-
լով այլոց կը կարօտի , իսկ երկրորդն իր
պիտոյքն անձամբ կը ճարէ :

Հ. Հարստութեամբ կամ իշխանութեամբ
ալ չե՞ն տարբերիր :

Պ. Ո՛չ , վասն զի ասոնք ալ վիճակի տար-
բերութիւն են . ասկայն գիտնալու է՝ թէ
ամեն մարդ իրաւունք ունի վայելել այն
արդիւնքը՝ որուն արժանի եղած է խելքով
կամ աշխատութեամբ և կամ առաքինու-
թեամբ . զոր օրինակ . Տիգրան , Կարապետ
և Պետրոս առեւտրական ընկերութիւն մը
կազմեցին : Տիգրան գրամագլուխ գրաւ
1000 դահեկան , Կարապետ 500 դահեկան
Պետրոս 200 դահեկան . ուստի հաշիւ տե-
սած ատեն իրաւունք է՝ որ եղած վաստա-
կէն Տիգրան Կարապետին ինկած՝ բաժնին
կրկինն առնէ , և Պետրոսի առածին հին-
գապատիկը . որովհետեւ իւր գրամագլուխը
կարապետի գրածէն երկու անգամ , և
Պետրոսի գրածէն հինգ անգամ աւելի է :
Ուրեմն ընկերութեան մէջ շատ աշխատողն
ու շատ խելք յոգնեցնողը՝ շատ վաստակ ը-
նելու իրաւունք ունին . իսկ բարի և առա-
քինի եղողն ալ առատել սէր և վարկում

վայելելու :

Հ. Ի՞նչ է այդ պէս է , ի՞նչպէս հաւասար
կ'ըլլան :

Պ. Մարդիկ իրենց աշխատութեան և
արժանեաց չափով վարձք առնելով հաւա-
սարութեան դէմ չեն մեղանչէր , եթէ այ-
լոց իրաւունքը չը բռնաբարեն . ըսել է՝ թէ
ամեն մարդ իւր վիճակին համեմատ՝ իւր
վախճանին համեմատ , ամեն նպատաւոր
միջոց գործածելու հաւասարապէս իւ-
ր ունի , և պարտիւն է , և կրնայ հա-
ւասարապէս ինք զինքը գոհ ընել :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ .

Իրաւունք եւ պարտք

Հ. Ձի՞նչ է իրաւունք և պարտք :

Պ. Մեր անձին նիւթական և բարոյա-
կան բարեկեցութեան վերաբերեալ բանին
տէր կենալն իւր ունի կըսուի . իսկ այ-
լոց բարեկեցութեան յատկացեալ բանը մե-
զի չը սեփականելը , կամ ունեցածէն չը
զրկելը պարտք կըսուի :

Հ. Իրաւունքն ի՞նչպէս կը հաստա-
տուի :

Պ. Որովհետեւ Սաստաւած բոլոր մարդիկ
ատեղծեց հանդիստ ապրելու , և ընկերու-

թեան մէջ մէկ մէկու օգնութեամբ պահպանուելու, ուղղուելու և կատարելութեան հասնելու համար, ուստի ամենքն ալ էջոռնով ունին այն բանին վրայ որ իրենց վիճակը բարւոքելու կը նպաստէ:

Հ. Պարտականութիւնն ի՞նչպէս կը հաստատուի:

Պ. Ընկերութիւնն հասարակաց բարւոյն համար հաստատուած, և իւրաքան իւրոց բարին եւս հասարակաց բարւոյն կցորդըլլալով՝ ամեն մասնաւոր մարդիկ պարտաւորուած են իրենց բարին փնտրուելու, այսինքն իւրեանց իրաւունքն՝ իրեանց վախճանին համեմատ գործադրելու:

Հ. Ուրեմն իրաւունք և պարտք փոխադարձ են:

Պ. Մյո՛ւ, ամեն ի՞նչ դէմ պարտք և ամեն պարտականութեան դէմ իրաւունք մը կայ. վասն զի եթէ մարդիկ հասար են, և ամենքն ալ հաւատարմութեան մի և նոյն ինքնուրոյն ունին, ուրեմն ամեն մարդ եւս պարտք ունի այլոց իրաւունքն յարգելու՝ եթէ կուզեն իրենց իրաւունքն յարգուիլ: Զոր օրինակ, դուն իրաւունք ունիս այն գրքին վրայ՝ զոր գներ ես, կամ քեզի ընծայ եղած է. և ես պարտք ունիմ ձեռքէդ չը յափշտակելու:

Հ. իրաւանց և պարտուց առարկաներն

ի՞նչ են:

Պ. իրաւանց և պարտուց առարկաներն են պահանջներն՝ անձին, եւ կորուստներն՝ մարմնական եւ հոգեկան կարողութեանց:

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ.

Իրաւունք եւ պարտք պահպանութեան

Հ. Զի՞նչ է իրաւունք և պարտք պահպանութեան:

Պ. Մեր կենաց և առողջութեան նըպաստաւոր միջոցներ գտնելն ու գործադրելը կ'ըսուի ինքնուրույնութեան իսկ մեր կենաց փնտրակար բաներէն զգուշանալը կ'ըսուի պարտք պահպանութեան վասն զի կեանքը այնպիսի պարզ և միջոց, որ առանց անոր թէ աշխարհիս և թէ յաւիտենականութեան մէջ կարելի չէ բարիք վայելել: Սակայն ինչպէս ինքնուրույնութեան մեր անձը պահպանելու, նոյնպէս պարտք ունիմք այլոց կեանքը յարգելու: Տասնաբանեաց օրինաց մէջ պահանջներ պարտք ունիմք այս երկուքին ալ կը վերաբերի:

Հ. Մյո՛ւ պատու իրանքն ե՞րբ պահած կ'ըլլամք:

Պ. Մեր անձին պահպանութեան համար միայն կերակուր հաղուտ և բնակարան ճարելով, մեր անդամներն ու ուժը և առողջութիւնը պահպանելով, և այլոց կենաց չը մնասելով այս պատուիրանքը պահած չենք ըլլար. ուստի պարտաւորութիւնն ունիմք զգուշանալ նաեւ կռիւ ընելէ, ծեծկուելէ, և ուրիշն իր կարողութեանէ վեր աշխատցունելէ :

Հ. Ուրիշ ինչ բան պահպանութեան պարտուց դէմ գործել է ,

Պ. Պահպանութեան պարտուց դէմ կը գործեն նաև տղէտ բժշկներ, անպիտան դեղ ծախող դեղալաճառք . հոտած կերակուր, թթուած գինի, և խոսկ պտուղ ծախողները : Անոնք որ բարտութեան, ծաղկի, մազձայոյզքի ժանտ ախտի և ասոնց նման տարախոխիկ հիւանդութեանց ճարակերուն չեն զգուշանար, և անոնք որ ուրիշները կը գինովցունեն, կամ կենաց վրտանդաւոր աշխատութիւն ընելու կ'ատկպեն, այս պարտուց դէմ կը գործին :

Հ. Ծնողք ալ այս պարտուց դէմ կը գործեն .

Պ. Այո՛, մանաւանդ մարք՝ որ պէտք եղած զգուշութիւնը չեն ընէր դառակնին, կըրակէ, ջուրէ պահպանելու . հոգ չեն

տանիր պատուաստելու, չեն արդելուր, որ ծառ չեն չելլեն, կամ սանդուխքէն վար չցատկեն ու զենք չգործածեն, և երկար ժամանակ մինակ կը թողուն, որմէ դէշ հետևութիւններ կը ծագին երբեմն :

Հ. Սիրտ ցաւցունելն ալ այս կարգէն է .

Պ. Այո՛, պահպանութեան պարտուց դէմ կ'գործեն նաև անոնք՝ որ ընկերաց և մանաւանդ ծնողաց սրտամաշուք սրտմոխիւն կը պատճառեն, վասն զի տղոց անկարգութիւնը ծնողաց սիրտն այնչափ վշտացուցած է, որ երբեմն անոնց հիւանդութիւն և մահ պատճառած է : Ընկերաց վրայ բռնութիւն բանեցունելն եւս՝ ոչ միայն զանկիւց կը տրամեցունէ, այլ շատ անգամ առողջութեան ալ կը մնասէ :

Հ. Հիւանդութենէ ազատ մնալու միջոցն ի՞նչ է .

Պ. Հիւանդութենէ ազատ մնալու մէկ հատիկ միջոցը բարեխառնութիւնն է, այս ինքն, ուտելու, խմելու, պաղի . տաքի . նիւթական և մտաւոր աշխատութեանց, կրից և յօծարութեանց մէջ չափաւորութիւն պահելն է, վասն զի բոլոր զուարճութեանց առաջին տարերքն առողջութիւնն է . և ով որ առողջ է, իւր կարծածէն աւելի հարուտ է . իսկ հիւանդութիւնը մասաակար է թէ ժամանակի թէ հա-

ճոյից , և թէ վաստակի . ուրեմն պարտք է՝
ամեն կերպով առողջ մնալու հող տանիլ :

Հ. վտանգի մէջ ի՞նչ հնարք բանեցու-
նելու է :

Պ. Ինքզինքնիս կամու վտանգի մէջ
ձգելը յանդգնութիւն և անխելքութիւն է,
սակայն պատահած ատեն քաջութեամբ
դիմանալու և ազատութեան ճարը նայելու
եմք , վասն զի վտանգէ ազատելու մէկ հա-
տիկ ճարը քաջութիւնն է . զոր օրինակ ,
Նաւ մ՝ ընկղմած ատեն , քաջասիրտը տախ-
տակ մը ձեռք անցունելով կ'ազատի , վախ-
կոտը կը խեղդուի : Երբ կատրած շունը
կամ օձը մարդ խածնէ , վախկոտը կը յու-
սահատի , և լայով ողբալով չարաչար կը
մեռնի . իսկ քաջասիրտը թող կուտայ վեր-
քը տաղելու կամ կտրելու նետելու , ու
այնպէս կ'ազատի :

Հ. վտանգի մէջ նետուիլն երբ նե-
րելի է :

Պ. Երբ հասարակաց բարին , ու անձ-
նական պատիւն ու պարտքը պահպանենք
հարկ կը դնէ վրանիս , այն ատեն պարտա-
կանութիւն ունիմք կեանքերնիս և առող-
ջութիւննիս վտանգի մատնել , զոր օրինակ
երբ մէկը ջուրն իյնայ , հորի է կեանքեր-
նիս անստոյգ վիճակի մէջ դնել , ընկեր-
նիս ստոյգ մեռնելէ ազատելու համար :

Թշնամին հայրենեաց վրայ յարձակած ա-
տեն , ամեն մարդ պարտական է զէնք առ-
նուլ և կեանքը վտանգի մատնել հարե-
նեաց ազատութեան համար : Բժիշկք եւ
Քահանայք հիւանդաց կը մտենան անոնց
հողին ու մարմինը զօրացունելու համար ,
թէ և իրենց ալ նոյն հիւանդութենէ բու-
նուելու վտանգ կենայ . սուրբերն ալ զոր
կը յարգենք , ճշմարտութիւնը խօսելով
մեռնել պարտք համարեցան քան հաւատք-
նին ուրանալով ապրիլ :

Հ. Հիւանդութեան ատեն ի՞նչ ընե-
լու է .

Պ. Հիւանդութիւննիս որչափ ծանր ըլ-
լայ , առողջանալու համար պէտք է բը-
ժշկին խրատը պահել , ցաւերուն սիրով
համբերել , դեղերն յօժարութեամբ դուր-
ծածել , հիւանդութիւնն ոչինչ համարելով
անհող չկենալ , և ոչ անբուժելի համարե-
լով վհատիլ :

Հ. Իսկ եթէ վտանգաւոր է հիւանդու-
թիւնը .

Պ. Երբ որ ապրելու յոյս չմնայ , ան-
խուով սրտիւ մահուան սպասելու է . վասն
զի մահը մեղք բան մը չէ՝ որ քրիստոնէից
անհաճոյ ըլլայ , մանաւանդ՝ որ ամեն մարդ
ալ մեռնելու համար ծնած է . Սակայն այն

մարդոց մահը միայն երանելի է, որ իրենց բոլոր կենաց մէջ բարի գործեր, և այնպէս ապրեր ին, ինչպէս որ իրենց մահուան կէտին գտնուել կ'ուզէին :

Ահա այսպէս երկիւղախառն վատահոլ թեամբ պէտք է աշխարհ թողուլ և երկնաւորին Աստուծոյ առջև ելնել : Ուրեմն մարհնոյ առողջութենէ աւելի՝ հոգւոց առողջութեան հոգ տանելու պարտական եմք :

Հ. Այս երկու տեսակ հիւանդութեանց դե՞ղն ինչ է .

Պ. Հոգւոր և մարմնաւոր ցաւոց դեպն է չարազանց տրտմութենէ և զուարճութենէ խորշիլ, յաջողութեան ատեն չհոգարտանալ, ձախորդութիւնը վրայ չհասած ազատութեան ճարբ աննել : Այս զգուշութեանց վրայ երբ նեղութեան մէջ իյնամք, քաջութեամբ տանել Աստուծոյ ողորմութեանն ապաւինելով :

Բայց որովհետև ամէն բարիք 'ի վերուստ կուգան, աղաչենք զԱստուած՝ որպէս զի առողջ մարմնոյ հետ առողջ միտք ալ չնորէ մեզի :

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Իրաւունք եւ պարտք կատարելագործութեան .

ՅՕԴՈՒՍԾ Ա .

Հ. Ձի՞նչ է կատարելագործութիւնն .

Պ. Կատարելագործութիւնը մարդու այն աստիճանի կարողութիւնը պիտի ըլլայ՝ որ ամեն մտաւոր և մարմնական գործողութիւն հեշտ և գիւրաւ կատարելով երջանկութեան հասնիմք .

Հ. Բայց կարելի՞ է երջանկանալ .

Պ. Աշխարհի մէջ ծայրագոյն կատարելութեան հասնելը կարելի չըլլալով, կատարեալ երջանկութիւն ձեռք բերելն անհնար է, սակայն այնչափ առաւել կը մտնենամք իրեն, որչափ առաւել մշակենք միտքերնիս՝ որ ըստ կարի շատ բան հասկընայ մշակենք կամքերնիս, որ բարին սիրել վարժուի, մշակենք մարմիննիս՝ որ մեր արդարացի գործքերուն քեզ արգելք ըլլայ :

Հ. Ինչս' զժուարին է երջանկանալ .

Պ. Աստուած ամենուս ամենասիրելի հայրն 'ի սկզբան զմեզ երջանիկ տոեղծեց, այնպէս որ կամքերնիս միշտ իւր ուղածը

պիտի կամենար , և մտքերնիս ամէն բան հասկընար . սակայն մարդս պատուիրա- նազանցութեամբ մեղանչելով՝ Աստուած զինքը պատժեց որ միշտ երջանկութեան բաղձայ , և երբէք կատարելապէս չհասնի : Ահա այս պատճառիս համար է՝ որ մարդ որչափ բարի գործել վափաքի , այնչափ չարի յօժարութիւն կ'զգայ . և որչափ ամեն բան գիտնալ կամենայ , այն չափ ալ հարկաւոր գիտելիքները կը մոռնայ :

Հ. Ուրեմն երջանկութեան բաղձալն ոչինչ է .

Պ. Եթէ կատարելութեան հասնին իսպառ անհնար ըլլար , երջանկութեան բաղձանքն ոչինչ և աւելորդ էր . բայց երբ աշխատութեամբ եւ ջանիւք փոքր 'ի շատե կարելի է , անպտուղ չէ . ուստի իրաւունք տնիմբ ձեռք բերել այն ամէն բան , որ զմեզ կատարելագործութեան և հետեւապէս երջանկութեան կ'առաջնորդէ :

Հ. Այլոց երջանկութեան համար ալ հոգ ընելու եմք :

Պ. Ամենքս ալ ընկերութեան մէջ կ'ապրինք , որ մեծ մարմին մ' ըլլալով՝ երբ մէկ անգամը տկար և վատաւոր ըլլայ , ինքն աւուրջ և երջանիկ չէ կարող ըլլալ : Ուստի ամենքս ալ պարտական եմք հասարակաց բարոյցն համար մեր և այլոց միաբը , կամ

քը և մարմինը կրթելու աշխատիք որպէսզի ամենքս ալ ըստ կարի կատարելութեան մօտենամք որ հաւասարապէս ըստ կարի երջանիկ ըլլամք :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ .

Կատարելագործութիւն մարմնոց .

Հ. Զինչ է մարմնայ կատարելագործութիւնը .

Պ. Մարմիննիս աւուրջ , և զօրաւոր պահելէ 'ի գաս , գործողութեանց մէջ յաջողակ և զիւրաշարժ ըլլալու վարժեցունելը կ'ըսուի կատարելագործութիւն մարմնոց :

Հ. Ի՞նչպէս աւուրջ կ'ըլլամք .

Պ. Մարմիննիս աւուրջ կ'ըլլայ՝ եթէ 'ի տղայութենէ մաքրասէր ըլլամք . չափաւոր աշխատութիւն ու շարժմունք ընեմք . զուարճութիւննիս լքնութեան տեսարանաց , սյռիւքն , լուսոց պայծառութեան , ու դաշտաց ազատ և մաքուր ոտք ձծեւուն մէջ փնտրուենք :

Հ. Մաքրասիրութեան ուրիշ առիթ ալ կայ ,

Պ. Այո՛ , մտածելով որ մարմիննիս Աստուծոյ արարածոց ամենէն կատարեալ ու գեղեցիկն է , արթուն և զգոյշ կենալ , որ

մի՛ գուցէ գարշելի գործերով նուատաացու-
նենք , և անտրտիւ ըլլամք խառնադնաց
եւ որկրամոլ անասնոց հաւատար :

Հ. Ուսել խմել առողջութեան օգուտ
չունի՞ :

Պ. Որկրամոլութիւնն ու զեղխութիւնը
ոչ միայն օգուտ չունին առողջութեան , այլ
եւ մեծապէս կը վնասեն մարդուս մարմնա-
կան և մտաւոր կարողութեանց , պատուոյ
եւ ազատութեան : Վասն զի ըստ նիւթա-
կանին՝ մարմնոյ գեղեցկութիւնը կը խան-
գարէ , ուժը կը պակսեցունէ , շունչը կը-
հոտեցունէ , և ուրիշ բազմատեսակ հիւան-
դութեանց ենթակայ կ'ընէ . իսկ ըստ մտա-
ւորին , հասկցողութիւնն ու յիշողութիւնը
կը պակսեցունէ , և քանականութիւնը կ'ո-
չընչացունէ :

Հ. Պատուոյ ի՞նչպէս կը վնասէ .

Պ. Որկրամոլ մարդիկ երբ չքաւորին ,
անկարգ ակտորժակնին կշտացունելու հա-
մար շարագործութիւն ընելու կ'ըստիպին .
պատիւնին կորսնցունելով՝ կարող չեն ըն-
կերութեանց մէջ մտնել . և եթէ համար-
ձակին մտնել , սիրով չեն ընդունուիր . այն-
պիսեոյն հետ ոչոք կը վատահի խնամութիւն
եւ վաճառակցութիւն ընելու , կամ փոխ
տասկ աալու և գործ յանձնելու :

Հ. Ազատութեան ի՞նչպէս կը վնասէ ,

Պ. Որկրամոլ և զեղխ մարդոց վաստա-
կը քիչ և ծախքը շատ ըլլալով ազատութիւնն
ալ կը կորսնցունէ . վասնզի իւր մոլութիւնը
տեղը տանելու համար մութալու կ'ստիպի ,
և այսպէս կը հաստատուի այն առածին ճշ-
մարտութիւնը , թէ . « Միայն մէկ հատ մո-
լութիւն՝ երկու զաւկէ աւելի ծախքի
դուռ կը բանայ » :

Հ. Կիրքերն ալ կը վնասե՞ն առողջու-
թեան .

Ս. յո՛ , ինչպէս որ շարունակ ծանր աշ-
խատութիւնք , և շարունակ անգործու-
թիւնք , նոյնպէս և ամեն սաստիկ կիրք ,
նեղորտութիւն , նախանձ և բարկութիւն
եւ ուրիշ սաստիկ կիրքեր կը վնասեն առող-
ջութեան . զոր օրինակ , շարունակ պայծառ-
լուոց վրայ նայիլ , և շարունակ խաւարի
մէջ մնալը մարդուս աչքը կը մթնցունէ , և
վերջապէս կը կուրացունէ . բայց չափաւոր
ըյան ու մթութիւնը աչքին տեսութիւնը
նոյն կը պահեն .

Հ. Չափաւորութեան օգուտն ի՞նչ է :

Պ. Չափաւորութիւն պահող մարդը
կըլլայ առողջ , ուրախ , պատուաւոր , եր-
կայնակեաց , և այլոց անկարօտ . վասն զի
քիչ ծախք կընէ , շատ կը վատորկի , և ա-
մեն բանի մէջ գործն յառաջ կ'երթայ .
ուստի ինչպէս ուսել խմելու , նոյնպէս աշ-

խատելու , հանգչելու , զուարճանալու , և ուրիշ որ և իցէ յօժարութեանց մէջ պէտք է որ բարեխառն ըլլամք .

Հ. Մարմիննիս ի՞նչպէս կ'ուժովնայ .

Պ. Մարմիննիս կ'ուժովնայ նախ չափաւոր աշխատութեամբ , վասն զի ծոյլերը ժանգոտ կղպանքի կը նմանին , որ պէտք եղած ատեն չեն բացուիր : Երկրորդ՝ զբազմունքով , որ ոչ միայն ուժը կը սահպանէ , այլ և գալիք ձախորդութեանց դէմն առնելու շափ կը վաստրկցունէ . չարութիւն մտածելու ժամանակ չ'տար , և ձանձրութենէ ազատ կը պահէ : Երրորդ՝ փափկութենէ փախչելով , վասն զի փափկասէրն ամէն թեթիւ բանէ կը վնասի , տաղալիութիւն կ'զգայ , և պէտք եղած ատեն աշխատութեան չդիմանալով կը պարտասի և կը հիւանդանայ :

Հ. Չեռագործի մէջ ալ այսպէս յաջողակ կ'ըլլամք :

Պ. Այո՛ , ամեն արուեստաւոր , հիւանդ , գերձակ , դարբին կարճ ժամանակի մէջ գեղեցիկ և ձեւաւոր կը շինեն այն բանը՝ զոր այն արուեստին տղէտ եղող մէկն անշնորք և երկար ատեն հազիւ կրնար շինել : Նոր դպրոց գացող արզան Ա. ք. Բէն չկրնար որոշելու բաց քիչ մը կրթութեամբ երեսները դիւրաւ կը կարգայ : Կրթութեամբ մեծ

յաջողակութիւն կ'ստանան երգիչք ձայնի կողմանէ , նկարիչք՝ տեսութեան կողմանէ , որսորդք՝ լսելու կողմանէ , և նուագածուք՝ մտտանց կողմանէ : Քսոնց պատճառաբեր մարմին ունենալը չէ , հապա կըրթութիւնը :

Հ. Սրտորան աղէկ բան է ,

Պ. Ո՛չ , շուտ ըսելով արտորալ ըսել չեմք ուզեր , այլ առանց տնտնալու կամ ծուլութեամբ ձգձգելու՝ գործը քիչ ժամանակի մէջ կատարել : Ծոյլը պահ մը , պահ մը ըսելով ժամանակ կ'անցունէ , ու բան մը գլուխ չհաներ : Զօրապետ մը համբակ զինուորաց կրթութիւն տալու ատեն այսպէս կը պատուիրէր . « Երկու ըսպէի մէջ լմնալիք բանին երեք ըսպէ մի՛ գործածէք » . ըսել է , ճարպիկ եղիք , ու ժամանակ մի՛ կորսնցունէք :

Հ. Արիտողէմ թագաւորն ի՞նչ հնարք բանեցուց ժողովրդեան ուժը պակսեցունելու .

Պ. Արիտողէմ երբ հռովմայեցուց յալթեց՝ զանոնք տկարացունելու համար որ իշխանութեան ըստ չկարենան թօթուել , մարմնաց ուժ տուող աշխատութեանց պարսպին արգիլեց , և պատուիրեց՝ որ ամեն մարդ մինչև քսան տարի կերուխումի պարտալի , կառքով սլալատի , և կանանց

պէս գլուխը տանարէ ու զարգարուի :
Հասկցած էր՝ որ մարմնով տկար եղողը
մտքով և կամքով ալ տկար կըլլայ . իսկ
անդամները՝ գործածողը ժիր և սրամիտ
կըլլայ , քաջութիւն կ'զգայ բարին գործե-
լու , և չարէն փախչելու : Ռբեմն քանի՛ որ
ժամանակ ունիւնք , պէտք է մարմիննիս ա-
ռողջ , ժիր և յաջողակ պահելու հոգ տա-
նել :

ՅՕԴՈՒՍԾ Գ.

Կատարելագործել զմիտս .

Հ. Միտքն ինչո՞վ կը կատարելագործի .

Պ. Մարմնոյ պէս միտքն ալ կրթու-
թեամբ կատարելութեան կը հասնի . Ամէն
մարդ փորձիւ գիտէ՝ թէ տղայ մը՝ ՚ի սկզ-
բան ի՛նչ նեղութիւն կը կրէ բեւա՛ր երկու
տող բան սովորելու , բայց հետ զհետէ այն-
չափ կը վարժուի՝ որ ամբողջ երեաներ միտ-
քը կը պահէ , և սոյնչափ բաներ կը սովորի ,
զոր անկիրթ մէկը և ոչ կրնայ հասկնալ :

Հ. Մտաց կատարելագործելն ի՛նչ է .

Պ. Մտաց կատարելագործելն է ճշմար-
տութիւնը ճանաչել , իրաց իրարու հետ ու-
նեցած համեմատութիւնն իմանալ , և հե-
տեանքը նախատեսել , որովք իւր հի-

ւանդութիւնը կը բժշկի , որ տղիտու թիւն
ու սխալանքն է :

Հ. Ի՛նչ է տղիտութիւնն ու սխալանքը :

Պ. Տղիտութիւնն է ճշմարտութիւնը
չճանաչել , իսկ սխալանքն է սուտին հաւա-
տալ , որոցմէ միայն կրթութեամբ կրնամք
ազատիլ , նեղութիւննիս պակսեցունել , և
զուարճութիւննիս տեղցունել : Տղիտու-
թեամբ դիտաւորները ձախորդութեան
պատճառ կարծելով՝ գիտաւոր մ' երեցած
ատեն ամեն տեսակ թշուառութիւն վրայ
հասած կը համարէին : Զանգակ զարնելը
մրրիկ ցրուելուն օգտակար կարծելով՝ շատ
անգամ զանգակ զարնողին և զանգակատան
կայծակնահար բլլարուն պատճառ կըլլային :
Երկու պատուատ դնելը մեղք համարե-
լով՝ շատերը կը մեռնէին , շատերն ալ աչ-
քերնին կամ՝ դեղեցկութիւննին կը կորսն-
ցունէին (A) :

Հ. Տղիտութեան ուրիշ վնասն ի՛նչ է :

Պ. Տղէտը սնտոխապաշա բլլալով մեռե-
լէ , օղային սղիններէ , մտացածին կենդա-

(A) Եղուարդ Փենիէր Ծն. 17 մայիս 1749 .
Մ. 25 յունուար . 1823 . յա փն 1790 մարդիկ
ծաղկի հիւանդութենէ պահպանելու համար կո-
վու ծաղկով պատուաստելու հարքը դուռ :

նինքերէ՝ վհուկներէ և կախարդներէ կը վախնայ, և ասոնցմէ ազատուելու համար սուա բարեպաշտութիւններ ընելով կրօնքի թշնամանք կը բերէ : Իրաց սովորական հետեանքը քննելով դալիքն իմանալու տեղ միջորակաց ազգեցութեամբ և մոգերու ահանջ կախելով իմանալ կ'ուզէ . կը կարծէ թէ իւր վիճակը բարդի խաղերով, և ստակի ուրիշ ծուղակներով կը լաւնայ : Խաբեբաներէն ու կախարդներէն կը խաբուի : Իրաւունք չճանաչելով՝ ոչ իւր իրաւանց յարգը ճանչցունել դիտէ, և ոչ ինք այլոց իրաւունքը կը յարդէ :

Հ. Ուսմանց օգուտն ի՞նչ է .

Պ. Ուսմամբ և դիրք կարգալով կը սովորինք երեւելի մարդոց վարքն ու անունը . մեր բնակած երկրին դիրքն ու ազգին պատմութիւնը : Գրոց մէջ կը կարդամք շատ զուարճալի ուղեորութիւններ աշխարհի զանազան կողմերը . զօրմանալի դիպումներ և երեւոյթներ երկնից և համօքէն բնութեան : Գրոց մէջ գրուած կ'ըլլայ հանդիսաւ տարբեր և հարուստնալու նորագիւտ միջոցները . առաքինութեան օգուտն՝ ու մոլութեան վնասը . Գիրք կարդալու օգուտն անթիւ է . միայն թէ պիտոսնի բաներ սովորեցունեն, և սրբիւնչու ու գեղեցիկ խօսքերով զուարճացունեն :

Հ. Գիտութեանց ո՞վ կը հակառակի :

Պ. Ժողովուրդն ռամկութեան մէջ պահելու համար գիտութեանց ծաղկելուն արգելք եղած են ադէտ մարդիկ և բռնաւոր իշխանք : Չարն Յուլիանոս՝ կրօնի վնասբանութեան մէջ քրիստոնեայները նեղը ձգելու համար հրամայեց՝ որ կարդալ չըսովրին : Պարսիկներն ալ քանի մ'անգամ մեր հայերէն գիրքերն այրեցին : Մեր ատենը՝ թէպէտ գիտութեանց արգելք եղող մէկն աղէկ մարդ չըհամարուիր, սակայն այնպիսի անպիտաններուն ինչ ըսելու է, որ իրենց կամօք ուսման չհետեւելով՝ տրդէտ կը մնան :

Հ. Ուսմանց յարգն ո՞ր աւելի ճանչցուած է :

Պ. Ուսմանց յարգն աւելի Գաղղիոց եւ Անգղիոց մէջ ճանչցուած է . ուր կառուպանք անգամ յաճախորդի սպասած, եւ դռնապանք դուռը սրահպանելու միջոցին գիրք կարդալով կ'անցունեն : Զգեստ մաքրող և կոշիկ փայլեցունողներն ալ խանութի մէջ լրացիր կը պահեն յաճախորդաց համար, որպէսզի մինչև որ իրենց գործն աւարտեն, անոնք ալ կարդալով զբաղին :

Հ. Կարդալ չգիտցողին վնասն ի՞նչ է :

Պ. Կարդալ, գրել և հաշիւ չգիտցող մարդն՝ ունեցած առնելիքը կը մոռնայ .

կուրի պէս առանց պատճառը գիտնալու
այլոց ըրածին կը հեռուի : Գտնուած եր-
կրին օրինաց և սովորութեանց անտեղեակ
ըլլալով վաանդի մէջ կ'իյնայ . հեռաւո-
րին դրով բան չկրնար հասկցունել . նա-
մակ մ' եկած ատեն , պարտաւորելով ու-
րիշին կարգալ տալու , ծածուկ գործ ըը-
նաւ չունենար : Նոյնպէս հրապարակներու
մէջ փակցուցած պաշտօնական յայտադիր-
ներ չկրնար կարգար՝ որ հասկնայ . իսկ
երբ պայմանագրաց մէջ իւր ստորագրու-
թիւնը դնել պէտք ըլլայ . ցաւելով կըսէ
« գրել չեմ գիտեր » :

Հ. Ուամուներ չգիտնալն է՝ նչ վրաս ունի :

Պ. Ուամուներ չգիտցող մարդը ձեռա-
գործութեանց մէջ որչափ վարժ և յաջու-
ղակ ըլլայ , խելքը կանոնի չհասնելով հա-
սարակ բանուորէն աւելի յարգ չունենար :
Ձաւկները դպրոց կը դրկէ , բայց անոնց
կարգացածէն բան չհասկնար . և չգիտեր՝
սովորածնին օգտակար է՝ թէ վրասակար :
Կիւրակի և տօն օրերը ժամանակն անցնե-
լու ուրիշ միջոց չունենալով գինետուն
կ'երթայ ստակ կը մնիս . գինովնալով խայ-
տառակ կ'ըլլայ կամ կախ կը հանէ : Ուստի
չատերը ցաւելով կ'ըսեն . « ինչ աղէկ կ'ը-
լար՝ եթէ պղտիկուց գանէ մէկ երկու տա-
րի կարգալու պարագած ըլլայի » :

Հ. Ուամուներ օգուտ քաղողի օրինակ
մը տուր :

Պ. Մեծն Նախորէն (1) 1812 ին
Ռուսի վրայ մեծ բանակ մը դրկեց . որոնք
թէպէտ մեծամեծ քաջութիւններ ըրին ,
բայց վերջէն ցուրտի և անօթութեան երե-
ւէն շատերը մեռան , շատերն ալ գերի
կցնալով Սիպերիա դրկուեցան անասունի
պէս աշխատելու . բայց անոնք՝ որ փոքր
ի շատէ կարգալ գրել գիտէին մեծամե-
ծաց տուներն առնուեցան տղոց վարժապե-
տելու , ևւ այսպէս ոչ միայն իրենց գերու-
թեան ժամանակն հանգիստ անցուցին , այլ

(1) Նախորէն Պոնախարթէ՝ որ իւր քաջու-
թեամբն ու խելքով շատ անուանի եղած է . Մն-
Քորսիքա կղզին 15 օգոստոս . 1769 . աննշան
ատենէ . բայց տղայութեան ատեն շատ բան
սովորած , ևւ կտրիճ գինուոր ալ ըլլալով քիչ
քիչ այնչափ յառաջ անցաւ՝ որ 1804 ին եղաւ
կայսր Քաղղիոց ևւ թագաւոր Ռուսիոց . բայց
յաղթութեամբ ևւ աշխարհակալութեամբ անկուշտ
ըլլալով , ևւ բանի տեղ չդնելով այնչափ զօրա-
կանաց արիւնր՝ զոր պատերազմի մէջ մեռնելու
կը դրկէր , թէ իր տիրած ժողովրդոց՝ ևւ թէ
իր անձին կործանման պատճառ եղաւ . վասն
զի ևւ բոսպական տէրութիւնը հայրենիքնին անոր
յարձակմանց երեսէն պաշտպանելու համար ,
միարան վրան պատերազմի երան . բունցին
բանտ դրկեցին , նախ՝ Ելպա կղզին , ևւ ապա
Ս. Հեղինէ կղզին Ափրիկէի մօտ , ուր մնաւ
5 մայիս . յամին 1821 .

և ստակ վաստրկելով վերստին հայրենիք
դառնալով մխիթարուեցան :

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ.

Կատարելագործել զկամս :

Հ. Կամքերնիս կատարելագործութեան
պէտք ունի՞ ,

Պ. Այո՛ , վասնզի մէկէն ՚ի մէկ բարի
գործելու ունակութիւն չենք ունենար .
ուստի մարմնոյ և մտաց պէս պէտք է որ
կամքերնիս ալ կրթութեամբ ուղղենք ու
կատարելագործենք բարին գործելու : Ա-
ռաջին անգամ բարի գործ մ՛ընելու դժ-
ուարութիւն կ'զգամք , բայց կրկնելով առ-
ջի դժուարութիւնը չմնար , քոր որ մարդիկ
այսպէս հետ զհետէ առաքինի ըլլալու ,
սովորած են : Բարի գործելու սովորութիւնն
առաջին անգամ անսովորութիւնն կ'ըստի , շարունակ
բարի գործելն՝ առաջին անգամ . իսկ գոր-
ծողն՝ առաջին :

Հ. Առաքինի ըլլալու քանի՞ միջոց կայ .

Պ. Առաքինութեան ճամբան գիւրա-
ցնող միջոցներն ինն են . առաջինն է՝ զգա-
յարանքնիս զսպել . երկրորդ՝ դատարկու-
թենէ փախչիլ . երրորդ՝ խորհրդով գոր-
ծել . չորրորդ՝ գործին վաղճանը քննել .

հինգերորդ՝ մուլթեանց յաղթել . վեցե-
րորդ՝ բարի մարդոց հետ կենակցիլ . եւթ-
ներորդ՝ բարոյական դիրք կարդալ . ութե-
րորդ՝ Աստուծոյ ներկայութիւնը մտքէ չհա-
նել , իններորդ՝ ըրած պակասութեան դար-
մանը նայել :

Հ. Զգայարանքնիս զսպելու պատճառն
ի՞նչ է .

Պ. Զգայարանքնիս զսպելուն պատճառը
սա է՝ որ այս մահկանացու մարմինն զգա-
յարանաց միջնորդութեամբ միշտ իւր հա-
ճոյքն ու հեշտութիւնը փնտռելով իշխել
կրջանաց անմահ հոգւոյ վրայ՝ որ Աստուծոյ
պատկերն է : Ուստի զգայութեանց հաճոյ
երեցած բան մը գործելէ առաջ կրպար-
տաւորիմք քննել , թէ մեր պարտուց և
փախճանի կրպատասխանէ՞ արդեւք : Թո՛ղ
որ երբեմն անմեղ , օրինաւոր և հարկաւոր
երեցած բաներէ ալ հրաժարելու կրպարտա-
ւորիմք ինքզինքնիս այնպիսի զրկանաց սովո-
րեցնելու՝ որոնք առաքինութիւնը կը հրա-
մայէ :

Հ. Դատարկութենէ փախչելուն օգուտն
ի՞նչ է ,

Պ. Դատարկութիւնն ամեն տեսակ մու-
լթութեանց մայր է . իսկ գործի պարապելը
մարդուս չարիք մտածելու և գործելու ժա-
մանակ չտալով շատ անգամ պարտուց դէմ

գործելէ ազատ կը մնամք :

Հ. Խորհրդով գործելն ի՞նչ է .

Պ. Խորհրդով գործելն է ըստ պատահման կամ առանց մտադրութեան գործի ձեռք չզարնել : Այսինքն գործելէ յառաջ խղճին հարցունել թէ ընելիքնիս բարի և արդար է . այդ գործն ընելով մեզ և ընկերին ի՞նչ հետևանքներ կրնան ծագել . մեզի ի՞նչպէս կ'երևէր՝ եթէ այս բանն ուրիշ մէկն ընէր . ի՞նչ կ'ըլլար արդեւք եթէ ամեն մարդ մեզի պէս ընէր : Ուստի թագաւոր մ' իրաւամբ ոսկւով լեցուն քսակ մը տուաւ՝ սախրասն իրեն սոյլեցունող իմաստունին « թէ առանց վերջը մտածելու բնաւ գործի ձեռք մի զարներ » :

Հ. Ինչո՞ւ գործերնուս վախճանը պիտի քննեմք :

Պ. Անոր համար՝ որ շատ անգամ ըստ ինքեան բարի և առաքինական գործեր՝ երբ իրենց չարժառիթը և գործողին նպատակը գէշ է , անօգուտ եւ անպիտան կ'ըլլան : Զոր օրինակ . Աղքատի մը ողորմութիւն տուած ատեն՝ եթէ մտածեցիր՝ որ տեսնողներ ըլլային , ու քեզ գովէին , գործըդ արէկ՝ քայց վախճանդ փառասիրութիւն ըլլալով Աստուծոյ հաճելի չէ :

Հ. Ի՞նչպէս կրնամք մտութեանց յաղթել .

Պ. Ի՞նչ մտեկան յօժարութիւն՝ որ կը զգամք սրտերնուս մէջ՝ անոր ներհակ առաքինութեամբ կը յաղթուի . գործքինակ . ստախօսութեան կը յաղթեմք ամենաթեթեւ քաներու մէջ անկեղծութիւն բանեցունելով . հպարտութիւնն ալ կը յաղթուի խոնարհութեամբ : Եթէ մէկուն դէմ ատելութիւն ունիս , մօտեցիր , հետը խօսէ , ու բարիք ըրէ , և պիտի տեսնես՝ որ ատելութիւնը սիրոյ կը փոխուի : Ուստի երբէք իրաւունք չէ ըսել թէ « ես յօժարութեանց չեմ կրնար յաղթել . այսպիսի փոճուութեանց չեմ կարող դիմանալ » . վասնզի կամեցողին անկարելի բան չկայ :

Հ. Ինչո՞ւ համար բարի մարդոց կենսակից պիտի ըլլամք :

Պ. Անոր համար՝ որ խօսքերնիս և գործերնիս այն մարդոց ըրածին նմանը կ'ըլլայ՝ որոց հետ որ կենցաղավարութիւն կ'ընեմք . Ուստի իրաւամբ կ'ըսէ առակը , « ըսէինձի որոց հետ կենակցելը , ես ալ ըսեմ քեզ թէ դուն ո՞վ ես » :

Ուստի հարկ է չարագործներէն հեռի կենալով՝ բարեգործաց մօտենալ , և անոնց ըրածին հետեւելով պակասութիւննիս ուղղել ու բարի անուն վաստակել , որով կ'ըլլամք այն կոչա մը հողին նման , որ վարդերու մէջ դրուած ըլլալով վարդի հոտ կը

բուրէ :

Հ. Մեր և այլոց գործերն հաւասար կերպով պիտի դատիրմք :

Պ. Ո՛չ . երբէք մտքէ հանելու չէ՛ որ մեր անձնական գործերն անաչառութեամբ դատելու եմք , վասն զի անձնասիրութիւնը շատ անգամ պակասութիւննիս չտեսնելու չափ կրնայ կուրացունել . իսկ այլոց գործերը՝ բարի սրտով պիտի դատեմք , վասն զի սրտագէտ չըլլալով կարելի է՛ որ անոնց բարի նպատակաւ ըրածը կամ խօսածը չարաչար մեկնելով սխալանայ մէջ իյնամք :

Հ. Բարոյական գրոց օգուտն ի՞նչ է .

Պ. Բարոյական գրքեր , մանաւանդ երևելի անձանց վարքն ու պատմութիւնը կարգալու առեն , եթէ անոնց գլխէն անցածները մեր անձին յարմարցունեմք , շատ բանի մէջ կանուխէն փորձառու եղած կ'ըլլամք . անոնց վեհանձնական գործոց վրայ դարմանալ , և առաքելիները , այսինքն , ընկերութեան օգտակար մարդիկը սիրել կը սովորիրմք : Սակայն ինչպէս որ օգտակարը շատ ուտելը չէ՛ , այլ աղէկ մարսելը , այսպէս ալ շատ բան կարդալը չէ օգուտը , այլ կարգացածը լաւ հասկնալ ու գործադրելն է :

Հ. Սատուծոյ ներկայութիւնն ինչո՞ւ յիշելու եմք :

Պ. Երբ յիշենք՝ որ Սատուծ ամեն տեղ միշտ ներկայ է , ըրածնիս և ընելիքնիս գիտէ ու կը տեսնէ , և ամեն ըրածնուս համար ալ հաշիւ կը պահանջէ , հարկաւ արթուն կը կենամք իրեն անհաճոյ և մեր հողւոյն վնասակար գործերէ հեռի կենալու :

Հ. Գործած պակասութեանց դարմանն ի՞նչ է .

Պ. Եթէ դժբաղդաբար մեղայ մէջ լինամք , լուադոյն և մէկ հատիկ դեղն ըրածնուս վրայ զըջալով՝ կրկին անգամ չգործելու առաջադրել , և ըրածնուս հակառակ բարի գործեր ընելն է . զոր օրինակ , եթէ մէկուն ընչից վնասեցինք , վնասը փճարելէ զատ վնասուկի ալ ճամբայ ցցունելու է : Եթէ մէկու վրայ գէշ խօսիրմք , պիտի ջանամք բարի խօսել միշտ , ոչ միայն այն անձին , այլ և ամեն մարդոց համար ալ :

Հ. Մարմնական մեղքն ի՞նչպէս կը սըրբուի .

Պ. Երբ մեղքով մարմիննիս արատաւորիրմք , մեր արժանաւորութիւնը մտածելով՝ պէտք է առաջադրել առաքելութեամբ այնքան զարգանալու , որչափ որ մեղանչելով գինքն անպատիւ ըրինք : Ուրեմն երջանիկ եմք այնպիսի կրօնքի մը մէջ ծննդուս՝ որ անմեղք կ'օրհնէ , և ձեռքերը

բացած սիրով կ'ընդունի այն զգջացեալ մեղաւորը՝ որ մեղքերը կը խոստովանի, և թողութիւն խնդրելովս իւր զգաստանալը կը հաստատէ :

Հ. Մոլութիւնք ի՞նչպէս կը տիրեն կամաց :

Պ. Առաքինական ունակութեանց նման մեղութիւնք ալ հետզհետէ կը տիրեն կամաց : Առաջին անգամ յանցանք ընողը մեծ ահաճութիւն կ'զգայ, և խղճմտանքէն ալ կը տանջուի : Վայ այն մարդուն՝ որ խղճի ձայնին անկանջ չգներ. վասն զի այն առաջին սխալանքն է՝ որ ուրիշներ ալ գործելու կը յօժարեցունէ : Այս ալ գիտնալու է՝ որ չար գործելու սովորութիւնը մեղութիւն կ'ըսուի. միշտ չար գործելը՝ մեղութիւն . իսկ գործողը մեղ և չար մարդ :

ՅՕԴՈՒՍԾ Ե.

Պարտք կատարելագործելոյ զայլ :

Հ. Այլոց կատարելութեան համար ալ հոգ ընելու եմք .

Պ. Այո՛, հանգիստ և երջանիկ ապրելու համար մինակ մեր միտքը, կամքն ու մարմինը կատարելութեան հասցունելու

ջանալն հերիք չէ, պէտք է որ նոյն հոգն ընկերութեան համար ալ ունենանք. ուստի պէտք է զգուշանալ այն ամեն բաներէ՝ որ ընկերին ցաւ, վրաս և հիւանդութիւն կը պատճառէ. կարօտեղողին իմաստուն խորասներ տալ. բարի օրինակ ըլլալ. դաստիարակութեան տարածուելուն օգնել անձամբ և դրամով, և փոխանակ ընկերնիս տրամեցունելու՝ առուել ուրախացունելոյ փոյթ տանել :

Հ. Այդ չափն հերիք է .

Պ. Այս մասին ունեցած պարտականութիւննիս անթիւ է. ուստի պէտք է նաեւ առաքինական ճամբուն մէջ երկմտողը քաջալերել. սխալողը սիրով խրատել, մտնելուն դէմ ահաճութիւն յայտնել. վշտացեալը ըստ մեր կարի գործով կամ գէթ խօսքով մխիթարել, և այլն. որպէս զի իրամամբ արժանի ըլլամք ըսուելու “ սա է մարդ առաքինի ” :

ԳԼՈՒԽ Զ.

Իրաւունք եւ պարտք սեփականութեան

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Հ. Ձի՞նչ է իրաւունք եւ պարտք սեփա-
կանութեան .

Պ. Մարմիննիս , ինչքերնիս եւ պատիւննիս
մնասողաց դէմ պահպանելը կ'ըսուի եր-
-տնի . եկնիւննիս համարեմ . իսկ ունե-
ցածնիս աղէկի դործածելն ու այլոց
ունեցածին չըմնասելը կ'ըսուի ուր-
-իւննիս :

Հ. Սեփականութենէ զրկուելուն մնասն
ի՞նչ է .

Պ. Սեփականութեան տէր չեղողը կա-
տարելութեան չհասնիր , վասն զի իր ան-
ձին տէր չեղողին վիճակը լաւ չըլլար . սե-
փական ինչք չունեցողն հանգիստ չապրիր,
պատիւ չունեցողն ալ ընկերութեան մէջ սե-
րելի չըլլար :

Հ. Ունեցածնուս տէր չըլլայէն ուրիշ
ի՞նչ մնաս կը ծագի .

Պ. Թէ որ մեր անկամ ծառին պտուղը
մենք չվայելէինք , ցանած արախն ցորենը
ուրիշներն հնձէին , պահած ուլխարին

բուրդն ու կաթը ուրիշներն յափշտակէին ,
ոչ ծառ կրանկէինք , ոչ ցորեն կը ցանէինք ,
եւ ոչ ուլխար . կը դարմանէինք , եւ այսպէս
թէ մեք եւ թէ ընկերութիւնն հաւասարա-
պէս կը զրկուէինք .

Հ. Մարմնոյ վրայ ունեցած տէրութիւն-
նիս ի՞նչ բան է .

Պ. Մեր մարմնոյն վրայ ունեցած տէ-
րութեան իրաւունքն այն է՝ որով այլք չեն
կարող զմեզ բանադատել մեր կամաց դէմ
իրենց ուղածին պէս ծառայեցունել , ա-
ռանց իրաւանց բանտը դնել , մարմիննիս
կտրել , վիրաւորել , եւ իրենց հաճոյից եւ
դիւրութեան համար անասունի պէս աշ-
խատցունել . վասն զի Աստուած ամենքս
ալ հաւասար ստեղծելով՝ ոչ ոք իրաւունք
ունի ձրի կամ առանց վճարքի իրեն շահուն
համար ուրիշը ծառայեցունել , կամ վրան
իշխանութիւն բանեցունել :

Հ. Մարմնոյ տէրութեան դէմ ե՞րբ կը
մեղանչեմք :

Պ. Մարմնոյ տէրութեան իրաւանց դէմ
կը մեղանչեմք՝ երբ մեր կենաց եւ առող-
ջութեան մնասակար դործերու անձնատուր
կ'ըլլամք . վասն զի Աստուած մեր եւ այլոց
բարին հողալու համար սուած է մեզի այս
իրաւունքը , որմէն հարկաւ կը զրկուինք

եթէ կեանքերնիս և առողջութիւննիս չպահս պահենք :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ.

Իրաւունք պահպանութեան պատուոյ .

Հ. Ինչո՞ւ համար պատիւնիս պիտի պահպանենք .

Պ. Անոր համար ` որ վայելած պատիւնիս մեր անձին բաղմատեսակ հաճոյից եւ իրական օգտից աղբիւր է . և եթէ անպատիւ ըլլայինք՝ այս ամենէն ալ զուրկ պիտի մնայինք : Ուստի պատիւ պահպանելը ոչ միայն հարկ ` այլ և իրաւունք է . իսկ պատիւը չկորսելը ` պարտականութիւն է . որովհետեւ չարախօսութեամբ կամ զրպարտութեամբ այլոց պատիւն աւբելը գողութեան հաւասար վատութիւն է :

Հ. Պատիւնիս ինչպէս կրնամք պահել ,

Պ. Պատիւ պահպանել ուղղը պէտք է որ նախ ` իւր արժանիքը մտածելով միշտ պարկեշտութիւն սրահէ , և յիշելով ` որ բնութեամբ ինք այլոց հաւասար է , այլոց պատիւն ոտքի տակ չառնէ : Իրկորդ՝ բարին գործելու ատեն պարկեշտ համարձակութիւն մը պիտի ունենայ , և ոչ երկչոտութիւն . վասն զի հպարտութիւնն ու

րիչն արհամարհել ըլլալով ` այլոց ատելութիւնը կը գրգռէ . իսկ երկչոտութիւնը մեր անձին վրայ ունեցած վատահոթիւննիս փճացունելով ` արժանաւորը մտածելու և գործելու արդեւք կ'ըլլայ :

Հ. Պատիւ սրահելու մասին ի՞նչ զգուշութիւն պիտի .

Պ. Գիտութեամբ և առաքինութեամբ պատիւ վատորկելու իրաւունք կ'ունենամք . սակայն զանի սրահպանելու համար նախ՝ այլոց պատիւը կորսելէ եւ շողքորթելէ պիտի զգուշանամք , որ վատութիւն է : Երկրորդ՝ արժանիքնիս կորսնցունելէ մեր արդեանց վրայ պարծենալով ` որ մնափառութիւն է . վասն զի ճշմարիտ պատուոյ արժանին՝ պարկեշտ ըլլալով չպարծիր , և ընկերաց աչքին արհամարհելի չըլլար ` այլ պատուաւոր : Երրորդ՝ մեր ունեցածէն աւելի ինք զինքնիս արդիւնական ցցունելէ , որ գոռողութիւն է . վասն զի միակ փափաքելի բան ճշմարիտ առաքինւոյ անուն վաստակիլն է : Վերջապէս ` պատուոյ արատ բերող ամեն խօսքէ և գործէ զգոյշ կենալու է . վասն զի պատիւը մատղաշութեան նմանելով՝ մէկ անգամ կորսնցունելէն վերջը կրկին անգամ ձեռք չբերուիր :

Հ. Ս յոց պատուոյն գտչիլը քանի՞ կերպ կ'ըլլայ :

Պ. Այլոց պատուոյն դպչին երկու կերպով կ'ըլլայ, նախ՝ յանիրաւի չարախօսելով՝ որ կ'ըսուի զպատուոյնս . երկրորդ՝ չնչին պատճառանքներ մէջ բերելով՝ կամ հարկ չեղած տեղը պակասութիւնն հրատարակելով, որ կ'ըսուի զպատուոյնս : Ուստի մէկուն վրայ չար խօսելէ յառաջ լաւ մտածելու է . վասն զի վնասելը դիւրին, իսկ դարմանելը դժար է :

Հ. Այլոց ըսածին ի՞նչ հաւատք ընծայելու ենք .

Պ. Մէկուն բարի անունը լսած ատեն նիս սիրով պիտի հաւատամք . իսկ եթէ գէշ խօսուի, քանի մ'անգամ փորձ չըրած հաւատարու չենք . եւ եթէ ստոյգ ըլլայ ըսածնիս, պիտի ցաւինք ու լռենք, եւ ամեն ջանք ՚ի դորձ դնենք զինքն ուղղելու :

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ.

Իրաւունք սեփականութեան ընչից .

Հ. Ի՞նչ իրաւամբ ընչից տէր կ'ըլլամք .

Պ. Ինչք սեփականելու կամ ստացուածոց տէր ըլլալու կերպն երեք է . առաջինն է հովուութիւն և որսորդութիւն . երկրորդն է երկրագործութիւն եւ երրորդն՝

է ճարտարութիւն :

Հ. Հովուութիւնն ու որսորդութիւնն ի՞նչպէս սկսաւ .

Պ. Մարդիկ քանի որ քիչուոր էին, բնական բերքերով այսինքն պատուներով, խոտերով, արմատներով և որսորդութեամբ կրնային ապրիլ . բայց վերջէն տեսնելով՝ որ երկիրը շարունակ պտուղ չտար, և ոչ կրնան միշտ որս ընել, պարտաւորեցան քանի մը կենդանի ընտանեցունել, ինչպէս, կով, ոչխար, հաւ, բազ և այլն, որպէս զի անոնց կաթը, միսն ու հաւկիթը կերակուր ընեն, և բուրդը՝ հագուստ, այսպէս այն կենդանեաց տէրն եղան, հովուական կեանքն ալ այսպէս սկսաւ :

Հ. Երկրագործութիւնն ի՞նչպէս սկսաւ :

Պ. Տեսնելով՝ որ անասուններն արածելու համար տեղէ տեղ պտըտցունելով անհանգիստ կ'ըլլան, այնուհետեւ հող մը շահելու, սերմանելու, այգի և ծառ անկելու, պտուղ հասցունելու ձեռք զարկին . որով պարտաւորեցան վարուցան ըրած տղերնին բնակութիւն հաստատել : Վերջէն հասկնալով որ հնձոց մէկ մտոր ձմեռուան պահել պէտք է, տուն և համբարանոց շինեցին . ճամբայներ բացին, և ջրոց հոսանքը կարգադրեցին : Այսպէս ամեն մարդ իւր հերկած գետնին և շինած տա-

նը տէրն եղաւ , և իրաւունք ստացաւ իւր
վեհապետութեանն իրեն սեփականելու , մեռ-
նելէն վերջն ալ իւր զաւակաց ժառան-
դութիւն թողելու :

Գ Լ Ո Ի Խ Է .

Իրաւունք սեփականութեան 'ի ձեռն
ճարտարութեան .

Հ. Սեփականութեան երկրորդական մի-
ջոյնները որո՞նք են .

Պ. Սեփականութեան երկրորդական մի-
ջոյններն են ճարտարութիւն և արուեստ ,
վաճառականութիւն և ծառայութիւն հա-
տարակաց .

ՅՕԴՈՒՄԾ Ա.

ճարտարութիւն եւ արուեստք

Հ. Ճարտարութեամբ ի՞նչպէս ընչից
տէր ըլլալու իրաւունք կ'ունենամք :

Պ. Բաց 'ի քանի մը պատշէներէ բնու-
թեան միւս արտադրութիւններն առանց
երկար գործողութեան մարդուս պէտքին
չեն կրնար ծառայել . ուստի ո՞վ որ խելք
գործածէ զանոնք օգտակար պէտքի ծա-

ռայեցունելու ' իրաւուք կ'ստանայ անոնց
տէրն ըլլալու :

Հ. Օրինակով մ' հասկցուր :

Պ. Բթանն ինքնին զգեստ չկրնար ըլ-
լալ . մինչև որ քանի մ' օր ջուրը դնելով ,
չորցնելով , փայտային մասունքներէն զա-
տելով և ծեծելէն վերջը չսանտրուի՝ ու մա-
նելու չպատրաստուի . ուստի ո՞վ որ այս
գործողութիւնները կ'ընէ , քթանին վրայ
իրաւունք ունի զանիկայ սերմանող ու
քաղող երկրագործին հաւասար . նոյն ի-
րաւունքն ունին մանողը՝ մանածին վրայ .
գործողը՝ կտաւին վրայ . և դերձակն ալ
կարածին վրայ :

Հ. Արհեստիւ ի՞նչ բան սեփականելու
իրաւունք կ'ունենամք :

Պ. Արհեստիւ՝ տէրն ըլլալու իրաւունք
կ'ստանամք այն վարձքին՝ զոր կ'ընդունիմք
'ի փոխարէն մեր ծառայութեան , երբ այ-
լոց ձեռքէն չեկած գործ մը մենք կը կա-
տարեմք . և անտարակոյս այն վարձքը մեր
սեփականութիւնն ըլլալով ուրիշն իրաւունք
չունի մեր ձեռքէն յափշտակելու :

Հ. Ի՞նչ բանի համար պէտք եղան ար-
հեստք :

Պ. Մարդիկ 'ի սկզբան ստիպուած էին
ամեն պիտոյք անձամբ հողալու . զոր օրի-
նակ , երկիր մշակելու և հնձելու համար

խօսի , մանգալ և ուրիշ գործիքներ պատ-
րաստել . և սուն շինելու համար ծառ կտրե-
լու կացին , սւրազ և սղոց հնարել . և այլն :
Եւ որովհետեւ այս կերպով ժամանակ չէին
ունենար օր ըստ օրէ բան սովբիլ , շինած-
նին անշնորհք և անպիտան կ'ըլլար :

Հ. Ի՞նչ կերպով բարակցան արհեստք .

Պ. Երբ մարդկային ընկերութիւնը զար-
դացաւ , զանազան մարդիկ զանազան ար-
հեստից պարասելով և շարունակ նոյն ար-
հեստը բանելով մեծ յաջողակութիւն ստա-
ցան քիչ ժամանակի մէջ ընտիր և գեղե-
ցիկ շինելու , և շատ ալ վատրելու :

ՅՕԴՈՒՄԾ Բ.

Իրաւունք սեփականութեան 'ի սեռն
առեւտրոյ

Հ. Առուտուրով ի՞նչպէս ընչից տէր
կ'ըլլամք .

Պ. Երբ մէկուն ունեցածին հաւասար
արժէքով մեր ունեցածէն ստակ կամ ուրիշ
բան մը վճարեմք , նոյն բանին տէրն ըլ-
լարու իրաւունք կ'ստանամք : Ստակով
եղած առուտուրը գնել կ'ըսուի . տը-
րուած ստակը գն . և առած ստակին
փոխարէն բան մը տալը վաճառել : Բայց

ստակի տեղ առած բանին արժէքին հա-
ւասար բան մը տալը կ'ըսուի գնահատ-
ելի :

Հ. Ստակն ի՞նչ բանի համար հնարուե-
ցաւ .

Պ. Ի սկզբան ամեն առուտուր փոխա-
նակութեամբ ըլլալուն համար վաճառա-
կանութիւնը մեծամեծ դժուարութիւններ
ունէր : Ահա այս դժուարութիւնը վեր-
ցունելու համար հնարուեցաւ ստակը :
Ուստի երբ կտաւ կամ ուրիշ բան մը պէտք
ըլլայ , վաճառականին հետ գինը կը կտ-
րեմք , և ստակը վճարելով կտաւին տէր
կ'ըլլամք :

Հ. Վարձքն ի՞նչ է .

Պ. Վարձք կ'ըսուի այն տրուած բանը՝
զոր մէկուն մեզի ըրած ծառայութեան փո-
խարէն դաշնադրութեան համեմատ կը վը-
ճարեմք , ինչպէս . պարտեզս փորելու հա-
մար մշակին հետ օրականը կ'որոշեմ . ինք
կը փորէ պարտեզս , ես ալ որոշուած վարձ-
քը կը վճարեմ : Ուստի կտաւ ծախսոյն ինչ
իրաւունք որ ունի սակարկեալ գնոյն վրայ ,
նոյն իրաւունքն ունի մշակն ալ վարձքին
վրայ : Վասն՞զի ինչպէս որ կտաւն առնել ,
գինը չտալ դողութիւն է , նոյնպէս ալ
խաացունել ու վարձքը չտալը գողութեան
հաւասար զրկանք է :

Հ. վաճառականին կամ վարձկանին խորգախու թիւնը ներելի՞ է :

Պ. Այ . երբ վաճառականը տուած կտաւին որգխու թեան կամ արժեքին կողմանէ զիս խարէ , վարձկանն ալ պայմանին համեմատ աշխատութիւնը չըկատարէ , երկուքին բրածն ալ զրկանք և գողութիւն ըլլալով բնաւ երբէք ներելի չէ :

ՅՅԵՌՈՒԱԾ Գ.

Իրաւունք սեփականութեան 'ի ձեռն ծառայութեան հասարակաց :

Հ. Հասարակաց ծառայելու քանի՞ պաշտօն կայ :

Պ. Հասարակաց ծառայութեան վերաբերեալ գլխաւորապէս վեց պաշտօն կայ . եւ ասոնք են : Բժշկութիւն . փաստաբանութիւն . ուսուցչութիւն . եկեղեցականութիւն . գատաւորութիւն եւ զինուորութիւն :

Հ. Ի՞նչ է ատոնց պաշտօնը .

Պ. Բժիշկն հիւանդութիւննիս կը դարձնէ . փաստաբանն իրաւունքնիս կը պաշտպանէ . ուսուցիչն օգտակար խրատներով և գիտութեամբ սիրտերնիս և միտքերնիս կը մշակէ . եկեղեցականը հաւատոյ վար-

չապետութիւնը սովորեցունելով և Աստուածային պաշտամունքը կատարելով հոգւոյ 'ի վրկութիւն կ'առաջնորդէ . դատաւորն իրաւունքնիս կը հաստատէ կը վճռէ . եւ զինուորն հասարակաց ապահովութեան համար կը հսկէ : (1)

Հ. Ասոնք ալ վարձուց արժանի՞ են :

Պ. Արովհետեւ ամենքն ալ հասարակաց օգտին համար կ'աշխատին , արդարու-

(1) Ընչից կամ սեփականութեան տէր կ'ըլլանք երկու տեսակ պարագմունքով , արուեստիւ եւ պաշտօնով : Արուեստք երեք կարգի կը բաժնուին :

Առաջին կարգիներն արագորութեանց կը ծառայեն , որք են որսորդութիւն , ձկնորսութիւն , երկրագործութիւն , եւ մետաղահանութիւն . այսինքն քար , ալ , հանքածուխ , եւ մետաղ հանել .

Երկրորդ՝ աճն արուեստներն՝ որ պլտոյից , հանգստեան եւ հաճոյից կը ծառայեն .

Երրորդն է վաճառականութիւն , որ կը բաժանուի վաճառումն , փոխադրութիւն , եւ վճարումն : Հասարակաց ծառայութեան վերաբերեալ պաշտօններէն ոմանք հրահանողիչ են , ինչպէս է ուսուցչութիւնը , իրաւագլխութիւնը եւ շն :

Ոմանք օգնիչ են , ինչպէս , բժշկութիւն , վրարբութիւն եւ դեղագործութիւն .

Եւ ոմանք զսպիչ , ինչպէս է արդարութիւն եւ զինորական գորութիւնը : Ասոնց ամենը կը գերազանցէ կրօնքը Աստուածային պաշտաման յարմար պաշտօնեաներով :

Թիւնը կը պահանջէ՝ որ ասոնց աշխատու-
թեանն ալ փոխարինուի թիւն մ' ըլլայ . զոր
պահանջելու էր ունին . հասարակու-
թիւնն ալ վճարելու պարտաւորու-
մանն է :

Գ. Լ. ՈՒԽ Ը.

ՅՕԳՈՒԱԾ Ա.

Անհաւասարութիւն ճիշտութեան.

Հ. Ինչո՞ւ ամեն մարդ հարուստ չէ :

Պ. Անոր համար՝ որ մարդիկ ուժի ,
խելքի , հնարագիտութեան և ջանքի կող-
մանէ հաւասար չեն : Ուստի իւր արտե-
արդիւնաւորելու համար շատ աշխատող
մշակը , իւր ձեռագործը գիմացկուն եւ
գեղեցիկ շինելու յողնող արուեստաւորը ,
գործերը կարգի դնող , և ամեն տեսակ
բանձար ցանկելու , տնկելու ժամանակին՝
և օդոց փոփոխման ուշադիր եղող պարտիզ-
պանը , և աւուտուրի մէջ աչքըբաց , ժիւր
և խոհեմ վաճառականը շատ կը վաստակի
և հարուստ կ'ըլլայ . իսկ ո՞վ որ անխելք ,
տկար , անհող և ծոյլ է , աղքատ կը մնայ :

Հ. Չքաւորն ունեւորին ինչքը գողնալու
իրաւունք ունի՞ .

Պ. Որովհետեւ ամեն մարդ իւր ուժով

ու ինքըով վաստկած , կամ ժառանգու-
թեամբ ունեցած բանին վրայ կատարեալ
իրաւունք ունի , ուստի օտար մէկու մը
քնաւ ներելի չէ գողնալ կամ յափշտակել
անոր ունեցածը : Իսկ ունեցողն ազատ է
ունեցածը մսխելու , ընծայ տալու , կամ
զաւակաց ժառանգութիւն թողելու :

Հ. Ըսածդ օրինակով բացատրէ .

Պ. Ըտենք թէ քանի մը տղայք խաչա-
փառ ժողովելու համար ծովեզերք գացին .
մէկը դտաւ հարիւր , միւսն՝ յիսուն , իսկ
երրորդը՝ հազիւ թէ քանի մը հատ , եւ
գտածն ալ կորսնցուց . հիմայ ի՞նչ իրա-
ւունք ունի երկրորդն առաջնոյն հաւասա-
րաբաժին ըլլալու , և երրորդն անոնց գը-
տածին մասնակից ըլլալու :

Հ. Երրորդը բան պահանջելու կարող չէ՞ .

Պ. Ո՛չ երբէք . թէպէտ կրնայ աղաչել
ունեցողին՝ որ իրեն ալ բաժին հանէ ,
բայց ոչ երբէք ստիպել՝ բնութեան հաւա-
սարութիւն պատճառելով . վասնզի ունե-
ցողը կրնայ պատասխանել . « Ինչո՞ւ տամ ,
ես ալ բնութեամբ քեզ հաւասար ըլլալով՝
քեզ չափ իրաւունք ունիմ ունեցածիս տէրն
ըլլալու » . և ըսածն ալ ճշմարիտ է :
Ինք ուզէ կ'ուտէ , ուզէ կը ծախէ , և ե-
թէ ուզէ , կրնայ բարեկամի ընծայ տալ :

Գործածութիւն սեփականութեան

Հ. Վաստակինիս ի՞նչպէս գործածելու է՝

Պ. Կ'ըսէ առակը , « խելքով վաստակածդ խնայութեամբ գործածէ » . վաստակը զի առաջին և ամենէն մեծ վաստակը խնայութիւնն է :

Հ. Աղքատութեան դարմանն ի՞նչ է՝

Պ. Աղքատութիւնն ամեն ասեւն աշխատանքէ ու խնայելէ կը վախնայ , և երկուքը մէկէն աղքատին վրայ տեսնուած չեն : Ռեբեմն պէտք է՝ որ « մեր սաւանին չափ երկնցունենք ոտքերնիս » : Թէ որ կարող չենք մետաքսեղէն հագնիլ , կտաւեղէնով դո՛հ ըլլամք , և միշտ նայիմք՝ որ մեր վաստակէն ստակ մը պակաս ծախք ընենք :

Հ. Խնայութեան օգուտն ի՞նչ է :

Պ. Խնայութեան օգուտը սա է՝ որ ձախորդութեամբ կամ հիւանդութեամբ կարօտութեան մէջ ինկողը , և բնակարան չի ներու , կամ հայրենեաց և բարեկամի համար հաշուէ դուրս ծախք ընելու ստիպուողը պատրաստական ստակ ունենալով երբէք ներդրութիւն չբաշտեր , և այն ասեւն կ'իմանայ՝ թէ խնայութեամբ պահուած ըս-

տակ ունենալն ի՞նչ պղէկ բան է : Սակայն սակի դիզելու բաղձանքէն , այն դարչելի մոլութենէն փախչելու է , որ օտարաց չօգնելէ ՚ի դատ իր անձին պէտք եղածն ալ կը խնայէ :

Հ. Վաստակ ընելու օրինաւոր ճամբան ի՞նչ է .

Պ. Օրինաւոր ճամբով վաստակ ընելու համար նախ՝ չափաւորութիւն բանեցունելով պիտի շանանք՝ որ արդար և համեա կերպով ըլլայ , և ոչ թէ ցած և պատուոյ արատ բերող կերպերով . երկրորդ՝ պէտք չէ որ շատի բաղձանք , վասնզի ըստ առածին « որչափ բաղձանքնիս աւելնայ , այնչափ ալ ցաւերնիս կը շաննայ » : Եւ հարստութիւնը որ լաւ ծառայներ են , կրնան նաև չար իշխողներ ըլլալ : Ռեբեմն բաւական է՝ որ մեր և ընտանեաց պիտոյքն հոգայու չափ ունենամք , և եթէ բան մ'աւելնայ , անով ալ կարօտ եղողին օգնեմք :

Հ. Առաքինին ի՞նչ կերպով կը վաստակի , եւ ի՞նչ կերպով ծախք կ'ընէ .

Պ. Առաքինին՝ իր յոյսը խելքին ու բաղկաց վրայ դնելով և ոչ այլոց օգնութեան , իր գործերը վաստակին համեմատ կը կարգադրէ . վասնզի դիտէ՝ թէ « ունեցածը ծով ալ ըլլայ , միշտ ծախք ընելով կը ցամ-

քի » = Ուստի չնչին կարծուած բաներն ալ հաշուի տակ կ'առնէ , զխանարով , « որ քիչը քրչին վրայ դնելով շատ մը կ'ընէ » = Ուտելու խմելու կողմանէ չափաւորութիւն , հազուատի և տան զարդուց կողմանէ պարզութիւն և մաքրութիւն կը պահէ , և շարունակ իր գործին կը պարսպի , զխանարով որ առաջին խնայելու բանը ժամանակն է :

Հ. Առաքինին աւերորդ ստակն ինչ կ'ընէ .

Պ. Առաքինին ո՛րչափ հարուստ ըլլայ՝ ստակով խաղ խաղալէ կը վախչի , և ունեցածն առուտուրի կամ օգտակար գործի մը կը ծառայեցունէ , և կամ խնայութեան սրնտուկը դնելով անկէջ դոյացած շահը զուկընները կրթելու կամ ողորմութիւն տալու կը գործածէ . և միշտ Ատուծոյ կ'աղաչէ՝ որ ազբատութենէ և հարստութենէ առաջ եկած մոլութիւնները խափանող չափաւորութիւնն իրեն պարզեւէ :

Հ. Չքաւորութեան վրասն ինչ է .

Պ. Վաստակ չունենալը թէ իր անձին և թէ իր ընկերին վրասակար է . Անձին կը վրասէ՝ կատարելութեան նպատաւոր միջոցներէն զրկուելով . ընկերութեան կը վրասէ՝ կարօտութեան երեսէն այլոց բեռն և ծանրութիւն ըլլալով : Ուստի հարուստ թէ ազբատ պարտաւոր է արհեստ կամ

գործ մ'ընտրել ու ճարել , և ուշադրութեամբ անոր պարսպիլ . վասն զի կ'ըսէ առակը . « արհեստ ունեցողն է հարուստ » և « սուքի վրայ եղողն ալ կրնայ դրօշկ » :

Հ. Ազբատութիւնն յանցա՞նք է .

Պ. Ստոյգ է՝ որ դատարկապորտին պէս անպատիւ և տաղախի մարդ չկայ , և « ով որ ամեն օր գինոխալու կը յանդգնի , և չգիտեր թէ վաղն ինչով պիտի կշտանայ , խենթ է և անարժան օգնութեան » : Սա կայն առանց միութեան ազբատութիւնը բնաւ յանցանք չէ . մանաւանդ պատուոյ , կարեկցութեան և օգնութեան արժանի :

3070000 9 .

Արգելք սեփականութեան .

Հ. Այլոց ընչից քանի՞ կերպ կրնաստեմբ :

Պ. Այլոց ընչից վրաս կը հասցունեմք ոչ միայն բռնութեամբ կամ խարդախութեամբ յափշտակելով , այլ և ուղղաճին ընելու արգելք ըլլալով , աւանդ առած մէկ բանը տեղը տանելն ուշացունելով , կամ խրատցունել ուղեւով , և կամ ուրիշ տեսակ հաւատարմութեան դէմ գործելով . զորօրինակ , ծառ մը կտրել , գուռ մը կտրել , գործիք մ'անախտան ընել , և որսի կամ ուրիշ գործի մ'երթալու ատեն ընկերին

ցանած արտը տօքի կոխ ընել :

Հ. Մյլայ տունէն ստակ գողնալն ինչ կերպ յանցանք է .

Պ. Ո՛վ որ այլոց տունէն ստակ գողնալը մեղք չհամարիր , մարդասպան աւազակէն ալ ցած է . վասն զի գողը բան մը ձեռք անցունելու համար գրեթէ կեանքը վտանգի մէջ կը դնէ , բայց ասիկայ իւր վրայ հաւատարմութիւն ունեցողին ինչքը գողնալով՝ երկու կերպ փաստած կ'ըլլայ ընկերին . նոյն ունեցածէն զրկելով , երկրորդ՝ ուրիշին վրայ կասկածելու մեղքը գործել տալով .

Հ. Պատու գողնալն յանցանք է .

Պ. Կան մարդիկ՝ որ պարտեղէ , այդիէ , և արաէ պտուղ գողնալն յանցանք չեն համարիր . բայց որովհետեւ գողցածնին իջեցը չէ , և չեն ուզեր՝ որ այլք նոյն բանն իրենց ընեն , ուստի յանցանք և դատապարտութեան արժանի է . թո՛ղ որ այս սեռակ միլութիւնք որկրամիլութեան ծընունդ ըլլալով անշորհ և սվգալի են :

Հ. Գտած բաներնիս որո՞յ է .

Պ. Գտած բաներնիս մերը չ'ըլլալով՝ պարտական եմք տերոյր գարձունել . մտածելով որ մենք բան մը կորուսած ատեն՝ կը փախաքիմք որ գտնողը բերէ մեզ յանձնէ : Իսկ եթէ տէրը չեմք ճանչեր , հարց

վորձ ընելով գտնելու եմք , և կորուսան իրեն յանձնելով խնդակից ըլլալ , և ուրախանալ սրտի , որ այս առթիւ բարեկամ մ'ալ վաստակեցանք :

Հ. Իսկ թէ որ գտածնիս չնչին բան մ'ըլլայ .

Պ. Գտածնիս որչափ չնչին բան մ'ըլլայ , տէրը փրնաւելու է . վասն զի կարելի է որ կորսնցունողը այնքանին ալ կարօտ մէկն ըլլայ , ինչպէս իրօք ալ պատահած է : Տըղայ մը՝ քսաննոց մը գտաւ , խաբը դրաւ որ սինտ առաջ դէմ ելլող աղքատին տայ . բայց երբ տուն դնայ , և մօրն հրամանին հնազանդելով նոյն տեղը դարձաւ տէրը փնտուելու , տեսաւ՝ որ սղտիկ աղջիկ մը նստէր կ'ուլար . որովհետեւ ինքն էր կորուսեր այն քսաննոցը՝ զոր մայրը տուեր էր հաց գնելու համար , և բոլոր ունեցածն ալ միայն այն էր :

Հ. Իւրեմն օտարին ունեցածին բնաւ դպչելու չե՞նք .

Պ. Մյո՛ւ . մերը չեղած բանին , թել մը գերձանէն մինչև ասեղի կամ գրչի մը ձեռք երկնցունելու չենք : Սըբունի նաւարանն աշխատելու դատապարտեալ բոլոր գողնին ամենէն առաջ այսպիսի սղտիկ բաներէ սկսած են , բայց քիչ քիչ այնչափ վատթարութեան հասած են , որ գողութեան պրժ-

գալի անունէն ամէնայրու երես ալ չեն ունեցեր, որ թերևս կրնար իրենց այդ չար բաղձանքը խախտանել:

Գ Լ Ո Ի Խ Թ.

Իրաւունք եւ պարտք ազատութեան:

ՅՕԴՈՒԱՅ Ա.

Հ. Ազատութեան իրաւունքն ի՞նչ բանէ կը ծագի:

Պ. Ազատութեան իրաւունքը կը ծագի այն պարտականութենէն՝ որով ամեն մարդ կը ջանայ այն բանն ընել՝ որ իւր անձին պահպանութեան և կատարելութեան հասնելու օգտակար է:

Հ. Ազատութիւն բառով ի՞նչ հասկնալու եմք:

Պ. Ազատութիւն ըսելով ամեն խելքերնուս յիշածն ըսելու և գործելու կարողութիւնն ի մանաւրու չեմք, այլ պարտք եղած բանն այնպէս ազատօրէն գործելու՝ որ ուրիշ մէկը կարող չըլլայ խախտանելու. որովհետև արդարութեան օրէնքով ոչ ոք կարող է մեր գործոց արդեւք դնել, երբ հաւասարութեան չեն վնասեր:

Հ. Մեզ չափի տակ գնոյն ո՞վ է:

Պ. Տղայութեան ատեն՝ մեր օգուտն ու վնասը չգիտնալով ծնողքնիս և վարժապետնիս կ'իմացունեն մեզի՝ թէ որ բանն ընելու, և որմէն խորշելու է. բայց երբ չափահաս կ'ըլլանք, բաղձանքնիս, կիրքերնիս եւ սոցիալութիւննիս կը դրդուեն զմեզ անոնց խրատին անսաստելով չարիք ընելու և այլոց վնասելու: Այս պակասութեանց առաջին առնելու համար օրէնքներ կան՝ որ մեզ կը պատուիրեն մեր ընելիքը եւ չընելիքը. և եթէ օրինազանց գրտնուինք, բռնի մեզ պատժելով կը զսպեն, չափի տակ կը դնեն:

Հ. Օրէնքն ազատութեան չի դաշխիր:

Պ. Ամենևին, մանաւանդ թէ ազատութիւննիս կ'ապահովէ: Զոր օրինակ, թէ որ ես ամեն ուղածս ընելու աղատ ըլլայի, և նոյն ազատութիւնն ունենային ուրիշներն ալ, այն ատեն երկու կողման անկարգ բաղձանքները մէկմէկու ընելիքին արգելք ըլլալով՝ մեր բոլոր կենաց մէջ յարձակման եւ պաշտպանութեան պիտի պարապէինք: Ուրեմն երբ օրէնքն այս ինչ բանն ընել, և այն ինչ բանը չընել կը հրամայէ հասարակաց օգտին համար, ազատութիւնը կը պաշտպանէ, և ոչ թէ կը վնասէ:

Հ. Սյուրջ ազատութեան ե՞րբ կը դաշխինք:

Պ. Սյուրջ ազատութեան կը դաշխինք,

երբ զիրենք ստիպենք մեր ուղածին պէս
խորհելու և գործելու . երբ անոնց աշխա-
տասիրու թիւնն ու փութաջանութիւնը ծաղ-
րեմք . երբ չարամտութեամբ անոնց ան-
մեղ գործքերը մեղադրեմք , և վրասակար
համբաւելով խափանենք . և երբ անոնց
կոչմանը, այսինքն, պաշտօնի կամ գործի մը
գլուխ անցնելուն արգելք ըլլամք :

Հ. Անձնական ազատութեան երբ կը
վրասեմք .

Պ. Անձնական ազատութիւննիս կը կոր-
սրնցունեմք, երբ առանց լաւ մտածելու մեր
կարողութենէն վեր ծանր գործի յանձնա-
ռու կ'ըլլամք . երբ ուրիշէն անկախ ըլլա-
լու չափ վիճակ մը ճարելու հոգ չեմք տա-
նիր . երբ պարտքի համար ուրիշի իշխա-
նութեան տակ կ'իյնանք . եւ երբ անիրաւ
գործի ձեռնարկելով իշխանութիւնը կ'ըս-
տիպենք զմեզ զսպելու :

Հ. Ո՞վ է ճշմարիտ ազատ .

Պ. Ո՞վ որ ճշմարիտ ազատութեան կը
փափաքի , պիտի գիտնայ որ առաքինի
եւ բարեկերթ ըլլալէն զատ ուրիշ միջոց
չկայ , վասն զի միայն առաքինի ու բարե-
կերթի է որ զմեզ կը թելադրէ ստոյգ
չարէն այսինքն ճշմարիտ փախչիլ , և չհնա-
զանդել ստոյգ բռնաւորաց , այսինքն, Բե-
րտերոս :

Իրաւունք եւ պարտք պաշտպանութեան

Հ. Զի՞նչ է իրաւունք և պաշտպանու-
թեան .

Պ. Պաշտպանութեան իրաւունքն այն
ազատութիւնն է որով ունեցածնիս վրա
սեղ ուղողին դէմ կը պաշտպանեմք . ուստի
կարող է ամեն մարդ իւր կեանքը, ազատու-
թիւնը , պատիւը , ինչքը , ընտանիքը , և
ընկերութիւնը պաշտպանել :

Հ. Պաշտպանութեան միջոցը ո՞րն է .

Պ. Պաշտպանութեան առաջին միջոցն
զգուշութիւնն է , այսինքն վրասակար ա-
ռիթներէ հեռի կենայն է . վասն զի փոր-
ձանքը վրայ հասնելէն վերջը գրեթէ ա-
ռանց տուգանքի ազատում չըլլար :

Հ. Օրինակով մ' հասկցու՞ր .

Պ. Թէ որ վրաս տուողն անասուն է ,
կըրնամք մինչև զինքն սպաննելով ինքզինք-
նիս պաշտպանել . իսկ թէ որ մարդ է միայն
մեր ապահովութեան պէտք եղածին չափ
կրնամք մտաց և մարմնոյ կարողութիւն-
ները գործածել , և ոչ աւելի . գոր օրինակ,
եթէ անձամբ կռուելով կամ ուրիշին օգ-
նութեամբ գողը փախցունելը կարելի եղած

ատեն զարնեմք մեռցունենք, օրինաց առջև յանցաւոր կ'ըլլամք .

Հ. Բարկութիւնը պաշտպանութեան օգուտ ունի՞ .

Պ. Բարկանալը ոչ միայն ֆլաստը չվճարեր, այլ և անիրաւ գործ մը կ'կամ անվայել խօսք մ'ընել տալով շատ անգամ ֆլաստու ալ կը հանդիպցունէ : Թո՛ղ որ չարի չար հատուցանել մեղք է . և ամենէն լաւագոյն վրէժխնդրութիւնը ներելն է :

Հ. Ներողամտութեան օգտին օրինակք մը տո՛ւր .

Պ. Տիգրան Պետրոսէն նախատինք կրելով՝ ատեն մը անհանդիստ էր, վրէժխնդրութեան կիրքով գիշերը քունը չէր տանիր, ցորեկն ալ չարիք եւ դաւաճանութիւն կը մտածէր . բայց երբ հաշտուեցաւ, ոչ միայն անոր բարեկամութիւնը վաստըկեցաւ ու հանգիստ եղաւ, այլ և ամեն մարդ ալ զինքն առաքինի ճանչեց :

Հ. Հաշտութեան առիթն ի՞նչ էր .

Պ. Հաշտութեան առիթը՝ խորհած չարիքն ու դաւաճանութիւնը չգործածելն ու զանհիկայ ուրիշ չարիք մ'ընելու չգրգռեալն էր, ուստի երբ պետրոս հասկըցաւ իւր պակասութիւնը, ներողութիւն խնդրեց՝ հաշտուեցան ու բարեկամ եղան :

Հ. Վնաս կրողին պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Վնաս կրողին չվայելեր որ ուժին վստահի . վասն զի՝ ինչպէս որ կ'ուտրած պնակ մը ծեծելով շնորոգուիր, այլ կ'ուտրեներն իրար փակցունելով, այսպէս ալ բռնութեամբ իրաւունքնիս վաստկելու տեղ կը կորսնցունեմք : Ուստի երբ անիրաւութիւն մը կրեմք, պիտի ջանամք իրաւունքնիս ֆլաստողին հասկցունել զօրաւոր փաստերով և անոյշ խօսքերով՝ որպէս զի՝ եթէ կարելի է, իրարու հետ միայն խօսքով իրաւախոհ ըլլամք :

Հ. Թէ որ խօսքով իրաւախոհ ըլլալ չըյաջողի, ի՞նչ ընել պիտի .

Պ. Երբ խօսքով իրաւախոհ ըլլալ չյաջողի դատաւորին դիմելու է, որ յատկապէս իրաւունք որոշելու և վճռելու պաշտօնն ունի : Սակայն ասիկայ այնպիսի զօրեղ դեղ մը համարելու եմք, որ յուսահատական դիպուածի մէջ միայն կրնայ գործածուիլ :

Հ. Ինչո՞ւ համար .

Պ. Որովհետեւ դատաւորի դիմելն երկու կողմին ալ ֆլաստակար է, և շատ պատահած է՝ որ դատը վաստըկողն անգամ մեծամեծ ծախքեր ընելէն վերջը դրեթէ բան մը չլահի . ուստի աղէկն այն է՝ որ ամեն մարդ իւր ֆլաստոյն իրաւախոհ ըլլայ, քան դատաւորին շահաւէտ վճռոյն սպասե-

լով դատարան վազէ :

Հ. Օրինակով մը հասկցուր .

Պ. Երկու ձկնորս ոտորէ մը գտան , և մէջերնին չկրնալով բաժնել , իրարու բաւական ծանր խօսքեր զրուցելէն վերջը դատարանին դէմն ելան , դատն հասկցուցին : Գատաւորն ասոնց՝ ձեռքէն ոտորէն առաւ , ծանրութեամբ մը բացաւ , միտք ինք կերաւ , կեղեկներն երկուքին բաժնեց : Այս առակը միտք պահելով պէտք է՝ որ պարագայ տեղը ծախք չընելով մոմտուքէ ազատ ըլլամք :

Սակայն գիտնալու եմք՝ որ իրաւունքն իս յարգել տարու բաւագոյն միջոցն այլոց իրաւունքն յարգելն է :

Գ.ՈՒԽ Ժ.

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Իրաւունք եւ պարտք ճշմարտախօսութեան

Հ. Ձի՛նչ է ճշմարտախօսութիւնը .

Պ. 'ճշմարտախօսութիւնը մեր բերնէն ելած բառերուն մեր մտաց հետ միաբանիլ կամ համեմատ գտնուիլն է . այսինքն , մեր մտաց ճանչցած ու հասկցածը ճշդիւ այ-

լոց զրուցելն է . իսկ մեր գիտցածին հակառակն հասկցունելը ստուժիւն է :

Հ. Ինչո՞ւ համար ճշմարտախօս ըլլալու է .

Պ. Վասնզի ինչպէս իրաւունք ունինք հանդիսա ապրելու , կատարելութեան հասնելու և ճշմարտութիւնը ճանչելու , նոյնպէս եւ պարտականութիւնն ճշմարտութիւնը խօսելու . որով միայն ընկերութեան մէջ ^{նշխ} ^{նշխ} եւ ^{հասարակ} մարդու պատիւ կ'ստանամք :

Հ. Ստուժեան վրասն ինչ է .

Պ. Եթէ մարդիկ իրենց խորհածին եւ ճանաչման հակառակը խօսելով ^{ոչ} ^ն ^{ու} լի լիտիէին , սոոյդ բան մը չհասկցուելով վրատահութիւնը կը վերնար , ընկերութիւնը կը քակտէր , և լեզուն՝ այն խօսելու զարմանալի գործիքը՝ զոր Արարիչը մարդուս պարդեւած է միտքան եւ ընկերութեամբ ապրելու , փոճ , և մանաւանդ վրասաւար բան մը կ'ըլլար : Ուրեմն պարտական եմք բնաւ սուտ չ'խօսիլ՝ ոչ տարբեր իմաստ ցցունող երկդիմի խօսքերով , և ոչ եղածին հակառակն յայտնող կեղծ շարժմունքներով :

Հ. Ստախօսութեան շարժառիթն ի՛նչ է .

Պ. Ստախօսութեան առիթ կրնայ ըլլալ չար գիտաւորութիւն մը կամ ծածուկ մտլութիւն և պակասութիւն մը՝ զոր մարդ-

յայտնել կ'ամհնայ . ուստի սուտ է այն ա-
ռակը որ կ'ըսէ , « Ստուծիւնը վախկոտին
վահանն է » . վասն զի ինչպէս միւս առակը
կ'ըսէ , « Ստուծեան ոտքը կարճ է » . այսին-
քըն շուտ յայտնելով կը խայտառակի :

Հ. Թեթև սուտն ալ վնաս ունի՞ :

Պ. Պակասութիւն է ըսել՝ թէ « այս ինչ
սուտը թեթև է , վնաս չունենալէն 'ի զատ
օգուտ ալ ունի » . վասն զի ստեղծնախ
ստոյդ չար է , և անկէց ծագելիք բարին
անստոյգ . երկրորդ՝ թեթև սուտը մեծե-
րու գուռ կը բանայ . ըսենք թէ սուտ մը
խօսեցար աղեկութիւն կարծելով , ուրիշներն
ալ կրնան բարի կարծել չարիք մը և օրի-
նաւոր համարիլ , և այսպէս վատահոլութիւնը
պակսելով ընկերութեան հիմունքն ալ կը-
խախտի . ուստի ըստ Առաքելոյն « բարին
գալու համար չարիք ընել պէտք չէ » :

Հ. Ստուծիւնը միայն խօսքով կ'ըլլայ .

Պ. Ստուծիւնը կիրքով և զգացմունքով ալ
կ'ըլլայ . զոր օրինակ , կեղծաւորը բարեպաշտ
կ'ը ձևանայ՝ որ ամբարիշտ մէկն է . խա-
բերան առաքինութիւն կը կեղծէ , որ միշտ
անոր հակառակը կը գործէ . շողքորթը
բարեկամութիւն յայտնելով առ երեսս մե-
լութիւննիս կը գոյլէ , իսկ սրտով մեր միա-
մտութիւնը կը ծաղրէ , և իր շահուն և հա-
ճոյից ծառայեցունել կը ջանայ : Աստուած

պահէ շողքորթէն , վասն զի « վայրի դա-
զանայ մէջ ամենէն վտանգաւորը չարախօսն
է , իսկ ընտանի գազանայ մէջ շողքորթը » :

ՅՕՐՈՒՄԾ Բ.

Խոհեմութիւն 'ի խօսակցութեան

Հ. Խօսքի մէջ խոհեմութիւնն ի՞նչ է ,

Պ. Խօսքի մէջ խոհեմութիւնն է լռել
այն բանը՝ որ մեր և ընկերաց օգտին կը-
վնասէ , և ընդհանուր ընկերութեան օ-
գուտ չբերեր . վասն զի անկեղծութիւնը
չպարտաւորեր զմեզ ամեն բան զրուցել ,
ըստ առածին՝ թէ « Ամեն ճշմարիտ զրոյց՝
չէ բարի զրոյց » . ուրեմն ճշմարտախօսու-
թեան հետ խոհեմութիւն պիտի առանց
կեղծեաց պէտք եղածը զրուցելով , իսկ
անպէտ և վնասակարը լռելով :

Հ. Լռել և կեղծել ի՞նչ տարբերութիւն
ունին .

Պ. Կեղծելն է չեղածն եղածի պէս երև-
ցունելն , իսկ լռելն է եղածը չբխանալ ձե-
ւանալ : Կեղծելն երբէք ներելի չէ , սա-
կայն լռելն ըստ տեղոյն պարտք և մար-
դաւաբութիւն է . զոր օրինակ , մէկուն
տղեղութիւնն երեսին զրուցելն ոչ թէ ճշ-
մարտախօսութիւն , այլ կոպտութիւն է :

Զաւկին մահն յանկարծ մօրն խնայունել
անոր մահուան պատճառ ըլլալ է : Շահուդ
վերաբերեալ խորհուրդը դրացւոյդ յայտ
նեքն անխելքութիւն է , վասն զի կարելի
է՝ որ վաստըկելիքդ ինք շահի , և դուն
զրկուիս :

Հ. Ե՞րբ աններելի է լուծիւն պահելը .

Պ. Ս.յն բանը՝ որ ընկերաց վնասակար
է , լուելը դէշութիւն է , և յայտնելը պարտք
զոր օրինակ , երբ գիտես՝ որ դրացւոյդ
շունը կատղած է , կամ ծառայն դող է ,
կամ վաճառականը զինքը կը խարէ , և կամ
դէշ մարդ մը զաւակները գլխէ կը հանէ ,
խոհեմութիւնը կը պահանջէ՝ որ իմաց տաս
և զգուշացունես :

Հ. Ճշմարտութիւնն ո՞ր աւելի պէտք
ունի .

Պ. Աւելի ճշմարտախօս պիտի ըլլանք
երբ գառաատանի մէջ վկայութեան կան
չուինք : Անիծեալ է այն մարդը՝ որ սուտ
վկայութեամբ անմեղը պարտաւոր կ'ընէ ,
և վայ այն գառաւորին՝ որ չարագործն
աղատ կը թողու . վասն զի անոր վերջէն
ընելիք բոլոր վնասուց ինք կը մնայ պար
տաւոր :

Հ. Այլոց պակասութիւնն յայտնել
պէտք է .

Պ. Ճշմարտախօս երևնալու համար այլ

լոց պակասութիւնն յայտնելն ու ասոր ա
նոր խօսելն աղէկ բան չէ , զի քահանայ է :
Չեղածն եղածի պէս պատմելով անմիտբա
նութիւն սերմանել և կռիւ հանելը շարժ
ութիւն և զոտարտութիւն է . և սյապիսի մար
դիկ ընկերութեան ժանտախտն են : Ռբեմն
դեռ հեռեանաց վրայ լաւ խորհած թե
թե խօսք մ' անդամ բերնէ վախցունելու
չէ : Ասիկայ լեռան դիտէն քար զլրացունել
մ' է , որ չգիտցուիր թէ ո՞ր պիտի կանգ
առնէ : “ Շատ խօսողը շատ կը զղջայ ”
կ'ըսէ առակը :

Հ. Ռբեմն լուծիւնն աղէկ բան է ,

Պ. Անտարակոյս . ուստի լուծեան
վարժուելու համար յատուկ կը թու թեան ալ
պէտք ունինք , զի ըստ առածին ” ով որ
ըւել գիտէ՝ շատ գիտէ . և ով որ հանդիստ
եւ խաղաղ ազրկ կ'ուղէ , տեսածն ու լը
տածը թո՛ղ լուէ ” : Ռբչափ կասկածելի են
այն մարդիկ՝ որ միշտ նոր բաներ կը պատ
մեն , այլոց ըրածը թողածը կը դիտեն , նա
մակներ կը բանան , և մէկուն մէկալին
կ'երթան կը պատմեն : Աստուած պահէ
զմեզ սյապիսի մարդոցմէ :

Հ. Ծածուկ խորհուրդն ե՞րբ յայտնելու է

Պ. Երբ ընկերաց մէկն իր ծածուկ խոր
հուրդը մեզի յայտնել վստահեցաւ , եթէ
զանիկայ յայտնելը իրեն կամ ընկերաց վնա

ասկար է , բնաւ մարդու ըսելու չէ . իսկ եթէ ընկերութեան , պատուոյ և առաքի նութեան օգտակարէ , առանց մարդկային ակնածութեան պէտք եղածն անաչառապէս խօսելու է : Պյս մասին մեզի անտուտ օրինակ բռնելու ենք առաքեալք եւ մարդարէք , որ ճշմարտութիւն քարոզելէ չդադրեցան թէ և զիսէին թէ զիւրենք պիտի մեռցունեն :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Իաշնադրութիւն .

Հ. Զինչ է դաշինքը .

Պ. Այս կամ այն պայմանաւ դործ մը կատարելու կամ վճարք մ' ընելու համար բանիւ կամ գրով եղած խոստմունքը կ'ըսուի Գաշանց : Գաշանց և խոստմանց հիմը ճշմարտախօսութիւնն է :

Հ. Քանի՞ կերպ է խոստմունքը .

Պ. Խոստմունքն է բանիւ կամ գրով յայտնել թէ այս ինչ գործը պիտի ընեմ , կամ այս ինչ բանը տամ . իսկ Երեւելի կամ Գաշանց կ'ըսուի այն հանգամանքը՝ որուն վրայ կը հաստատուի դաշինքը :

Հ. Քանի՞ կերպ կ'ըլլայ խոստմունքը .

Պ. Խոստմունքն երկու կերպ է , Գաշանց և Երեւելի : Անխոխադարձ խոստումը Գաշանցն է : Երեւելի կ'ըսուի . ինչպէս է մէկու մը ժամացոյց խոստանալ . իսկ փոխադարձը շատ ճիւղեր ունի , որք են փոխանակութիւն , փոխատուութիւն , վարձատուութիւն , վաճառումն , դրամաշահ , գրաւականութիւն , երաշխաւորութիւն և թոշակ :

Հ. Զինչ է փոխանակութիւնը .

Պ. Առած բանին դէմ ուրիշ բան մը վճարելը կ'ըսուի փոխանակութիւն . զոր օրինակ , կապոց մը գրել տալ , և անոր տեղը գմելին մ' առնել :

Հ. Զինչ է վարձու տալը .

Պ. Վարձու տալը է մեր մէկ ունեցած բանն ուրիշին տալ որոշեալ վճարքով և ժամանակով , վերստին մերն ըլլալու պայմանաւ . ինչպէս , վարուցան ընելու ազարակ , բնակելու տուն , խանութ , հեծնալու ձի , նաւ և ին , այն պայմանաւ՝ որ օրը , ամիսը կամ տարին այսչափ բան վճարէ վարձողը :

Հ. Զինչ է վաճառումը .

Պ. Մեր ունեցած մէկ բանին դէմ ստակ առնելով բոլորովին իւրն ըլլալու պայմանաւ ուրիշին տալը վաճառել կ'ըսուի : Ինչպէս , երկու կանգուն չուխայ կու տամ քեզի , եթէ ինձ յիսուն դահեկան վճարես :

Հ. Ձի՞նչ է փոխատուութիւնը .

Պ. Ետ առնելու պայմանաւ առանց վըճարքի ու բիշին բան մը տալը կ'ըսուի փոխատուութիւն , ինչպէս , դիրք կամ ստակ կուտամ քեզի՝ որ կարդալէդ կամ գործդ հոգալէն վերջը նորէն ինձի դարձունես :

Հ. Ձի՞նչ է դրամաշահը .

Պ. Տուած ստակին վրայ շատ քիչ առնուած վարձքը դրամաշահ կ'ըսուի . որ կընայ թէ իրաւացի ըլլալ և թէ անիրաւ : Եահըն օրինաւոր և իրաւացի կ'ըլլայ՝ երբ պարտականն առած ստակը վաստակ ընելու կամ իւր հաճոյից գործածէ , և տուողն յարմարութիւն չունենալով զայն գործածելու ուրիշ բանի , այն շահուն կարօտ մէկն ըլլայ : Անիրաւ է այն շահը՝ երբ տուողն այն վարձքին կարօտ չէ , իսկ պարտականն աղքատ և հացի կարօտ է :

Հ. Ձի՞նչ է գրաւումը .

Պ. Եահտով կամ փոխ սուած ստակնիս առնելու վստահութիւն չունենալով՝ անոր դէմ պարտականին մէկ գոյքը վար գընելը՝ այն պայմանաւ՝ որ ստակը վճարած ատեն վերստին ետ դարձունէ՝ կ'ըսուի գրաւում , առնուած բանը գրաւ . զորօրինակ , տուած ստակս ժամանակին ինձի վճարելուդ վըստահ չըլլալով քուկին տունդ կամ աղարակրդ կը խրաջումնեմ կառավարութեան ար-

ձանագրութեամբ , որ երբ վճարես՝ դարձնեալ քուկինդ ըլլայ :

Հ. Ձի՞նչ է երաշխաւորութիւնը .

Պ. Յտարին պարտքը վճարելու խոստմունքն երաշխաւորութիւն կ'ըսուի . զորօրինակ , փոխատուն՝ փոխատուին պարտք վճարելու կարող ըլլալուն , կամ խաբէութիւն չընելուն վստահ չըլլալով երբ ուրիշ մէկը միջնորդ ըլլայ՝ ինք վճարել խոստանալով , Երածն երաշխաւորութիւն է , և ինքն ալ երաշխար :

Հ. Ձի՞նչ է թոշակը .

Պ Եառայութեան փոխարէն առնուած վարձքը Երաշխար կամ Երաշխար կ'ըսուի , ինչպէս է վարժապետաց ամսականը՝ ՚ի փոխարէն այն ամենամեծ բարեաց՝ զոր հասարակութեան կը մատուցանեն : Այսպէս պաշտօնակալք , զօրականք թոշակ կ'առնեն հասարակաց բարեոյն և անդորրութեան ծառայելով :

ՅՅԴՈՒՍԾ Բ .

Հաւատարմութիւն ՚ի խոստումնս

Հ. Ձի՞նչ է հաւատարմութիւնը .

Պ. Հաւատարմութիւնն է եղած դաշանց համեմատ խոստումնքը կատարել , որուն նեհակ է խաբերայութիւնն : ինչպէս , նու-

մը խոստանալով խնձոր մ' առիւր ընկերէդ , եթէ տուիր , հաւատարիմ ես . ապա թէ ոչ խաբերայ : Ուստի ամեն մարդ պարտաւհան է 'ի մանկութենէ փոքր բաներու մէջ անգամ հաւատարմութիւն պահելու վարժիլ անհաւատարմութեան դէշ հետեանք ներէն ազատ մնալու համար :

Հ. Որո՞նք են այդ գէշ հետեանքներն .

Պ. Անհաւատարմութեան փաստները շատ են . առաջին՝ ընկերդ վրադ վատահոլութիւն չունենալով ուրիշ անգամ ալ քեզ բարիք ընել չուզեր . երկրորդ՝ խաբերայի վատանուն վատարկելով խիտ հարկաւոր պէտքի համար ալ չես համարձակիր մէկու մը դէմ մել օգնութիւն խնդրելու . երրորդ՝ եթէ այսօր խնձորի մը համար ընկերդ կը խաբես , շատ հաւանական է՝ որ վաղն ալ ոսկոյ մը համար նոյն վատութիւնն ընես . զի ըստ առածին « Ամեն բան քայլ առ քայլ յառաջ կ'երթայ » Զորրորդ՝ ինչպէս ամեն մեզք իր պատիժն ունի , ստախօսին պատիժն ալ սա է՝ որ եղբոսի հախիւն նման ճշմարիտ խօսածին ալ չեն հաւատար :

Հ. Անխոխադարձ խոստումներն ալ պահել պիտի՞ .

Պ. Եթէ ստախօսութեամբ հաւատարմութեան գէմ դործել չենք ուզեր , ձրի կամ առանց փոխադինի եղած խոստումներն

ալ կատարելու պարտական ենք . զի թէպէտ դործն յանձնուած ատեն ազատ էինք հըրաժարելու , բայց մէկ անգամ հաստատուն խօսք տալէն վերջն ազատ չենք չկատարել ,

Հ. Ըստ օրինի չեղած դաշինքն ալ կատարելու եմք .

Պ. Մէկ անգամ մեր ազատ կամօք դաշինքն հաստատելէն վերջը , կերպին մէջ պակասութիւն պատճառելով դաշինքն աւրելը տմարդութիւն և անհաւատարմութիւն է . զորօրինակ . եթէ դաշնագիր թուղթը տէրութեան կնքով վաւերացեալ չըլլայ , և վիաներ անգամ չկենան , մարդավարութեան գէմ է չկատարել , վասն զի առաքինի մարդոյն միայն խօսքը թուղթ , գիր և վկայ է :

Հ. Խոստումներ ե՞րբ պահել պէտք չէ .

Պ. Խարուելով կամ բռնութեամբ եղած խոստումներն ազատ ենք չպահել . զորօրինակ , եթէ Գրիգորը գանակն Յակոբին վզին դնելով խօսք կամ գիր առնէ ձեռքէն վերջէն քսան ոսկի վճարելու , Յակոբ վրտանդն անցունելէն վերջը պարտաւոր չէ տալու : Թորոս կերակոսին քսան ոսկի կը խոստանայ ոսկի ժամացոյցի մը համար . բայց տեսնելով՝ որ ոսկի չէ , այլ ոսկեգօծ , կրնայ ժամացոյցը ետ տալ , ստակը չվճարել : Նոյնպէս եթէ Բարսեղ խոստացաւ հօրը սըն-

տուկէն ստակ դողնայ և կիւրեղին տայ ,
պատաւոր չէ այս յանցանքը դործելու :

Հ. Կռիւն ի՞նչ բանէ կը ծագի .

Պ. Փորձով տեսնուած է՝ որ կռիւը
դաշինքն աւրելէն կամ դաշանց պայմաննե-
րը պարզ և որոշ չըլլայէն կը պատճառի :
Ուստի կռիւէ , խարդախութեան և տմար-
դութեան կեղտ անուսէն աղստ մնալու
համար պէտք է որ աղէկ ուշագիր ըլլանք
դաշանց պայմաններն ու հանդամանքներն
ճշդիւ որոշելու . մտքէ չհանելով այն ա-
ռածը՝ թէ « որոշ պայմանք , սերտ բարե-
կամք » :

ՅՕԴՈՒՍԾ Գ.

Երդումն .

Հ. Ձի՞նչ է երդումն .

Պ. Երդումն է զՍտուած վկայ կոչել
մեր ըսածին կամ խոստման ճշմարիտ ըլլա-
լուն . և եթէ սուտ ըլլայ ըսածնիս , կամ
խոստումընիս չկատարենք , ինքը զմեզ պատ-
ժէ . որովհետեւ երդումն զմարդիկ իրենց խօս-
քին ճշմարտութիւնն հաստատելու , և իրենց
խոստման վրայ հաստատուն պահելու հա-
մար սահմանուած է :

Հ. Երդումն աղէկ բա՞ն է .

Պ. Դատաստանի և ուրիշ կարեւոր պա-
րագայի մէջ ճշմարտութիւնն յայտնելու
համար երդումն օրինաւոր համարուած է .
սակայն միշտ զգուշ կենալու է ոչինչ բանե-
րու համար երդումն ընելու սովորութենէ .
վասն զի նախ՝ ինքն Քրիստոս մեր վերկիչը
պատուիրած է « Ամենին մի՛ երդնուլ » .
Երկրորդ՝ երդումն ընողն գրեթէ ինք կը
խոստովանի իր պարզ խօսքին արժէք չու-
նենալը , մինչ առաքինի և ճշմարտախօս մար-
դուն ա յո՛ւ , կամ ո՛չ լսելը բաւական է
խօսքն հաստատելու :

Հ. Երդումն ընելու ատեն ի՞նչ մտա-
ծելու ենք .

Պ. Երբ երդումն ընել հարկ ըլլայ՝ յա-
ռաջ լաւ մտածել պիտի՛ թէ ի՞նչ հաստա-
տել կ'ուզենք , և՛կամ ի՞նչ կը խոստանանք .
և վերջն աչքերնիս երկինք վերցունելով
յիշենք՝ թէ ո՛վ է Ստուած . Ստուած՝
որ կը լսէ զինքը վրժեխնդիր կանչելը , և
բնաւ շնորհար :

ՊՐԱԿ Գ.

ԸՆԿԵՐՍԿԱՆ ՊԱՐՏԻՔ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Քաղաքական ընկերութիւն

Հ. Զի՞նչ է քաղաքական ընկերութիւնն.

Պ. Քաղաքական ընկերութիւնն է մարդոց այն համախումբ միաբանութեան վիճակը՝ զոր կը կազմեն փոխադարձաբար մէկմէկու օգնելու, և չարիքները խափանելու համար. ուստի ընկերութեան վերաբերեալ մարդն ալ ^{առաջին} կ'ըսուի .

Հ. Ընկերական վիճակն ի՞նչ կերպով ապահով կ'ըլլայ .

Պ. Որովհետեւ ընկերութեան վախճանն հասարակաց ապահովութիւնն ու յառաջագիմութիւնն է, ուստի կը կարօտի վարչութեան կամ առաջնորդութեան մը՝ որ բնական և բարոյական զօրութիւններ դորձածելով զինքն իր վախճանին հասցունէ : Այս առաջնորդութիւն կամ վարչութիւնն է՝ որ կ'ըսուի կառավարութիւն, որովհետեւ կամ ^{պետութիւնն} :

Հ. Ընկերութեան պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Որովհետեւ մարդոց մէջ կը գտնուի եթէ աղէկ և եթէ գէշ, եթէ տկար և եթէ զօրաւոր, եթէ գիտուն և եթէ ագէտ, եթէ պարզամիտ և եթէ խարդախ, ուստի ընկերութեան պարտքն է կառավարութեան ձեռօք հասարակաց բարւոյն համար բարի և իմաստունները վարձատրել, չարագործները և յանցաւորները պատժելով զսպել, նեղելոց պաշտպան կենալ, խարդախութեանց առաջքն առնուլ, և գիտութիւնները ծաղիկեցունել :

Հ. Ուրեմն ընկերութիւնն ու վարչութիւնը փոխադարձ պարտքեր ունին :

Պ. Այո՛. վասն զի ընկերութիւնն եթէ վարչութեան պէտքերը լաւ հոգայ, և կառավարութիւնն ուշագիւր ըլլայ հասարակաց բարւոյն հսկելու, անտարակոյս ընկերութիւնն ալ առաւել զօրաւոր և երջանիկ կ'ըլլայ :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ.

Վարչութիւն կամ կառավարութիւն

Հ. Զի՞նչ է կառավարութիւնն .

Պ. կառավարութիւնն է այն արժանա

ւոր և մեծարոյ անձանց միութիւնը՝ որ իրաւունք ունին օրէնք դնելու և նոյն օրինաց պահպանութեան հսկելու : Ուստի ամեն կարգաւորեալ վարչութիւն ունի օրէնք, օրինադիրք և օրէնսդիր :

Հ. Ձի՞նչ են օրէնք, օրինադիրք և օրէնսդիրք .

Պ. Օրինաւոր իշխանութեան հրատարակած հրամաններն օրէնք կ'ըսուին , որ հասարակաց պահպանութեան համար ամեն քաղաքացի կը պարտաւորեն այս ինչ բանն ընել , միւսէն խորշկ : Այն գիրքը որուն մէջ գրուած կ'ըլլան այս հրամանները , կ'ըսուի օրէնսգիրք : Կամ մարտն օրէնաց , իսկ կառավարութեան օրէնք դնելու կարողութիւնը կ'ըսուի օրէնսդրական իշխանութիւն :

Հ. Օրինաց գործն ի՞նչ է .

Պ. Օրէնքն՝ օրինազանցին պարտէ կ'ըսու պատճառայ , զոր չարագործաց և յանցաւորաց դէմ կը գործածէ , որպէս զի միւսանգամ ընելու չհամարձակին , և այլք վախնան անոնց նմանելու : Բայց որպէս զի վարչութիւնն ալ կարենայ օրինաց գործադրութեամբ հասարակաց պահպանութեան ազէկ հսկել , արտաքին ուժոյ մը կը կարօտի , այսինքն զինուորի , բերդի և բանտի , որ կ'ըսուի բանտարարչական զորութիւն . իսկ այս

զօրութեան գործադրողը , կառավարչական զորութիւն կ'ըսուի :

Հ. կառավարչաց գործն ի՞նչ է .

Պ. կառավարչաց պարտքն է՝ օրէնքն ոտքի տակ առնուած ատեն դտնել օրինականցը . քննել իմանալ թէ չարութեամբ գործեց արդեւք՝ եթէ տգիտութեամբ կամ այլոց թերադրութեամբ , և ըստ այնմ որոշել արժանաւոր պատիժը :

Հ. Դատաւորաց գործն ի՞նչ է .

Պ. Դատաւորաց պարտքն է իրենց դէմքն ելած դատն առանց աչառութեան՝ իրաւանց համեմատ որոշել , որպէս զի կարող ըլլայ տուած վճիւր գործադրել : կառավարութիւնն այս կարողութիւնը դատարանաց մէջ կը գործադրէ դատաւորաց ձեռօք , որ կ'ըսուի դատաւորական վճիւր : Յանցանքի վերաբերեալ վճիւր պարտիւն կ'ըսուի , իսկ ուրիշ բանի համար եղածը պարտիւն :

Հ. Արդեւք տուրք վճարելն օրինաւոր է .

Պ. Այո՛ . կառավարութիւնն այս բաներն առանց ծախքի կարող չէ ընել , որ հասարակաց օգտին համար ըլլալով՝ երանանք ունի հասարակութենէ պահանջելու , ժողովուրդն ալ պարտաւորութիւն իւր կարողութեան համեմատ իրեն ինկած բաժինը վճարելու : Որոշուած տուրքերը զանազան ա

նուններ ունին , և կ'ըստին հարէ , ճառ ,
 քննարկ , սորոտ , բաժնեւայն :

ՅՕԴՈՒՍԾ Գ.

Իրաւունք ազգաց

Հ. Կառավարութիւնն ուրիշ ազգաց
 հետ ալ դործ ունի՞ :

Պ. Կառավարութեան պարտքն է ոչ
 միայն երկրին ներքին խաղաղութեան հոգ-
 տանիլ , այլ և ուրիշ պետութեանց հետ
 օգտակար դաշինքներ դնելով՝ զանխկաց
 արտաքին թշնամիներէ՝ և փասէ պաշտ-
 պանել : Վասն զի մասնաւոր մարդիկ ինչ
 պարտականութիւն որ ունին իրարու , նոյն
 պարտականութիւնն ունի ամեն ազգ եւ
 ժողովուրդ այլոց հետ վարուելու . այսին-
 քըն իր ազգին համար կամեցածն ուրիշ
 ազգի ընել , չկամեցածը չընել : Ըսել է
 թէ միշտ արդար , բարերար և դաշանց
 փրայ հաստատուն կեցող ըլլալու է :

Հ. Ձի'նչ է իրաւունք ազգաց :

Պ. Ազգաց՝ այս մէկմէկու ունեցած
 պարտականութիւնն ու իրաւունքն է՝ որ
 կ'ըսուի իրաւունք ազգաց : Այս իրաւունքը
 պաշտպանելու համար է՝ որ կառավարու-
 թիւնք դեսպաններ կը ղրկեն ուրիշ պե-

տութեանց քով , դաշնադրութիւն կը հաս-
 տատեն , պատերազմ կը հրատարակեն ,
 կամ հաշտութիւն կը կնքեն :

Հ. Պատերազմն օրինաւոր է .

Պ. Պատերազմն հարկաւոր դործողու-
 թեանց ամենէն աղետալին ըլլալով , այն
 տեսն միայն օրինաւոր և արդար կը հա-
 մարուի , երբ ծանր վտանգէ մը ազատելու՝
 կամ առաջքն առնելու համար կ'ըլլայ :
 Այն կառավարութիւնը կամ իշխանը՝ որ
 իւր նսկարդ բաղձանքը յադեցնելու հա-
 մար այլոց իրաւունքն յախշտակելով իւր
 տէրութեան երկիրը պատերազմով ըն-
 դարձակել կ'ուզէ , ճիշդ «ապաւ մ» է :

Հ. Ինչո՞ւ համար .

Պ. Որովհետեւ հազարաւոր մարդոց ըս-
 պանման , այրեաց և որբոց դառնարցունք
 լալուն , իրենց ձերութեան նեցուկ եղող
 դաւկրներէ զրկուած ծնողաց արիւն ար-
 ցունք թափելուն , այնչափ ողորմելեաց
 անտուն անպատասպար մնալուն , և վարուցան
 ոտնակոխ ըլլալով՝ անօթի ծարաւ չարչա-
 րուելու և խեղճութեամբ մեռնելուն միակ
 պատճառ իրենց աշխարհակալութեան փա-
 վաքն ու փառասիրութեան ոգին է : Ուս-
 տի և իրաւամբ միաբերան անէճքներ կը
 թափեն աշխարհակալի դիտուն :

Տեսակք կառավարութեան .

Հ. Քանի՞ տեսակ կառավարութիւն կայ .

Պ. կառավարութիւնը չորս տեսակ է , իւր կ'ըստին ժողովրդիան , հասարակապետական , սոցիալական և սահմանադրական :

Հ. Ո՞րն է միապետականը .

Պ. Միապետական կ'ըսուի այն կառավարութիւնը , որոյ օրէնսդրական իշխանութիւնը միայն մէկ մարդոյ ձեռք է , որ կ'ըսուի էայր , Բարձր , Իշխան և Դուռ :

Հ. Ո՞րն է հասարակապետականը .

Պ. Հասարակապետական կամ ռամկավարական կ'ըսուի այն կառավարութիւնը որոյ օրէնսդրական իշխանութիւնը բոլոր քաղաքացւոց կամ անոնցմէ ընտրուած երեսփոխանաց յանձնուած է :

Հ. Ձի՞նչ է անուապետութիւնը .

Պ. Երբ օրէնսդրական իշխանութիւնը քանի մը քաղաքացւոց կամ թէ կարգ մը առանձնաշնորհութիւն ունեցող մարդոց ձեռքն ըլլայ որպիսի են անուականք , վաճառականք , կամ կալուածատեարք , կ'ըսուի անուապետական կառավարութիւն :

Հ. Ձի՞նչ է սահմանադրականը .

Պ. Թագաւոր կամ իշխան ունեցող կառավարութիւն մը երբ օրէնք դնելու ատեն պարտաւոր է ժողովուրդը կամ ազգը ներկայացունող ժողովոյն կարծիքն հարցունել ու ճանչել , կ'ըսուի սահմանադրական կառավարութիւն :

Վախճան կառավարութեանց .

Հ. Ո՞ր տեսակ կառավարութիւնն ազնի է .

Պ. Ո՞ր և իցէ կառավարութիւնն որ Ստատիստիկ օրէնքը կը գործադրէ , այսինքն ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը կը պաշտպանէ , կամ իւր վարձանին համեմատ կը գործէ , բարի և օգտակար է , ապա թէ ոչ չար և վնասակար է : Բսել է թէ կառավարութեանց լուրութիւնն աշոռութիւնը տեսակին չվերաբերիր , այլ իւր վախճանին համեմատ գործելուն և չգործելուն :

Հ. կառավարութեանց վախճանն ի՞նչ է .

Պ. կառավարութեանց վախճանն ընկերութիւնը պահպանել և առաւել կատարելութեան հասցունելն ըլլալով , ամեն տեսակ կառավարութիւն պարտականու-

Թիւն ունի հասարակաց բարոյական կրթու-
թեան և նիւթական բարեկեցութեան հոգ-
տանել, խելքերնին և մտքերնին բանալով
ըրաւունքն ու պարտականութիւնը ճանչ-
ցունել, հասարակաց օգտակար եղող բա-
նին վաւիաք արթընցունել, ճարտարու-
թեանց ձեռնտու ըլլալ, և ըստ կարի ան-
մեղ և անվնաս՝ բայց անօգուտ բաներն
անգամ պակսեցունել, երկիրը կամ ժողո-
վուրդն ՚ի ներքուստ խաղաղ պահել և ար-
տաքուստ այլ պետութեանց կամ ազգաց
ակնածելի ընել :

Հ. Հպատակաց կամ ժողովրդեան պարտ-
քըն ի՞նչ է .

Պ. Այն ազգը կամ ժողովուրդը՝ որ բա-
րեկարգ և օրինաւոր վարչութեամբ կը կա-
ռավարի, պարտաւոր է Աստուծոյ փառք
տալ և սիրել զկառավարութիւնը, որ իւր
հանդիսորը կը կապահովէ, արդար դա-
տաստան կը տեսնէ, չարագործը կը դատէ,
կարօտին ձեռք կը բռնէ, և ամենուն հետ-
ալ ընտանեբար կը վարուի, և ոչ տիրողա-
բար :

Հ. Բարեկարգ կառավարութեան նշանն
ի՞նչ է .

Պ. Երբ քաղաքացիք աշխատասէր, բա-
րեհամբաւ, և մէկմէկու հաւատարիմ ըլլան
եւ մէկըմէկ յարգեն, տկարն ու ժուլին դէմ

եւ միամիտը խաբեբային դէմ պաշտպանու-
թիւն դաննէ, արժանաւոր մարդիկ պաշ-
տօնի ընտրուին, վաճառականութիւնը
չահի, հասարակաց առողջութեան հոգ-
տարուի, և դաստիարակութիւնը ծաղկի,
յայտնի նշան է՝ թէ այն կառավարութիւնը
բարեկարգ է :

Հ. Աստուած ժողովրդեան մեղքն ի՞նչ
պէս կը պատժէ .

Պ. Երբ ժողովրդեան մեղաց չափը լե-
ցուելով Աստուծոյ բարկութիւնը շարժեն,
Աստուած զիրենք կը պատժէ անպիտան
կառավարիչներով. որնք կամ առ տկարու-
թեան չեն կրնար խելքէն պաշտպա-
նել օտարաց դէմ, կամ իրենք անոնց վրայ
բռնանալով կը չարչարեն .

Հ. Այսպիսի դիպուածի մէջ քաղաքա-
ցւոյն ընելիքն ի՞նչ է .

Պ. Այս ցաւալի վիճակիս մէջ դանուող
բարի քաղաքացւոյն ընելիքն է անուշու-
թեամբ և սիրով համոզել, բարին հասկը-
ցունել կառավարութեան, և անոր գթու-
թիւնն իրենց վրայ շարժել, եթէ օգուտ մը
չտեսաւ՝ պիտի զգուշանայ բռնութիւն
կամ անիրաւութիւն բանեցունելէ և խռո-
վութիւն հանելէ. ուստի կը պարտաւորի
կամ նեղութեան համբերել, և կամ ժամա-
նակ մը երկիրը կամ քաղաքը փոխել :

Գ Լ Ո Ի Խ Բ .

ՅՕԴՈՒՍՄ Ա .

Պարտք քաղաքացւոյն .

Հ. Քաղաքացւոյն պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Քաղաքացւոյն պարտքն է նախ՝ օրինաց հնազանդեւ . վասն զի օրէնքն հասարակաց բարւոյն համար հաստատուած է , եւ հասարակաց օգտին ինքն ալ հաղորդ է : Երկրորդ՝ ըստ կարի ընկերութիւնը պահպանելու եւ կատարելութեան հասցունելու աշխատիլ : Երրորդ՝ հարկ վճարել , որ հասարակաց անդորրութեան եւ օգտին համար սահմանուած է : Չորրորդ՝ տէրութեան անձամբ օգտակար ծառայութիւն ընել ձրիաբար , ժողովրդեան գործերն աղէկ հողալ , եւ հասարակաց անդորրութիւնը պահպանելու համար զինուորիլ :

Հ. Չինուորութիւնն ալ պարտք է .

Պ. Իրան՝ որ զինուորութիւնը ծանր բեռ է , բայց առանց անոր տէրութիւնն ու հասարակութիւնը պահպանել կարելի չըլլալով՝ առանց օրինաւոր պատճառի զինուորութենէ փախչիլն ընկերական պարտուց դէմ գործել է . վասն զի իւր տեղն ու

ընչը կ'ստիպի նոյն վնասը կամ զրկանքը կրելու :

Հ. Չինուորի կարօտ չըլլալ կարելի՞ է .

Պ. Թէ որ բոլոր մարդիկ բարի ըլլան , արդարութիւնն ու ճշմարտութիւն ճանչեն ու գործադրեն , եւ մէկըմէկ սիրեն , զինուորութիւնն աւելորդ է . բայց քանի՛ որ մարդիկ այս աստիճան կատարելութեան հասած չեն , զինուորութիւնն հարկաւոր է . ուստի իւրաքանչիւր ընկերութիւն պիտի ջանայ այս վիճակիս ըստ կարի մտանալու՝ որ զինուորի հարկը թեթեւնայ :

Հ. Քաղաքացին ուրիշ պարտք ալ ունի՞ .

Պ. Ս, յո՛ . նաև քաղաքացւոյն պարտքն է իբրև ընկերութեան բարի անդամ՝ հասարակաց վնաս տուող յանցանքներն երևան հանել . զոր օրինակ . երբ դիւանայ՝ թէ վաճառական մը պակաս չափի եւ կշիռ կը գործածէ , դատաւոր մը աչառութեամբ կամ կաշառքով դատաստան կը տեսնէ , վարժապետ մը խորամանկութեամբ պաշտօնի անցնելով փոխանակ տղայ միտքը կը թելու եւ բարքն ուղղելու մղութիւն կը սովորեցունէ ու կը խանգարէ , պարտաւոր է յայտնել , եւ չթողուլ՝ որ բարի մարդիկ ներդրութիւն կրեն ու չարագործք յաղթանակեն :

Հ. Ուրեմն բանտարկութիւնն աղէկ բան է .

Պ. Իրօք հասարակաց վրասակար գործ մ' երևան հանել չէ թէ բանսարկութիւն է , այլ աչալըջութիւն և պարտք . իսկ երբ մէկը փոխանակ գործին նայելու ` այլոց ըրածը բարի գիտաւորութեան չապալով գէշի մեկնէ բարի մտքի չտանի , և այսպէս պըղտիկը մեծին , հպատակը կառավարութեան կասկածելի ընելով անմխաբանութիւն և ատելութիւն գրգռէ , անշուշտ քսու և բանսարկու մէկն է , և արժանի անիծից :

Հ. Պարտադանց քաղաքացւոյ օրինակ մը տուր .

Պ. Բսենք թէ չորս հողի ընկերութեամբ երկաթագործի մը խանութ բացին՝ որ մէկ տեղ բանին ու վաստակին = էլ թէ ասոնց երեքը վրամտութեամբ գործի պարապին , իսկ չորրորդը ծոյլ և գինով ըլլալով առաջին ` գրած դաշինքը չպահէ . երկրորդ ` իւր վաստակն անոնց չտայ . երրորդ ` ինք չբանի և ընկերաց վաստակէն բաժին ուղէ , չորրորդ ` մէկուն մուրճը գողնայ , և միւսին սամարդութեամբ ծանր խօսք կը գրուցէ կամ վարնէ . հինգերորդ ` բովքին բռնկելը տեսնէ , և յաճախորդին սնանկանալը լսէ , ու ընկերաց խմաց չտայ . վեցերորդ ` տեսնէ՝ որ ընկերներն արուեստին լաւ հմուտ չըլլալով երկաթի և ածուխի շատ ծախք կ'ընեն , և ինք աղէկ և օդտա-

կերպը գիտէ և անոնց չսովբեցունէ , յայտնի է՝ որ պարտադանց մէկն է :

Հ. Միայն այդ չափ է ըրածը .

Պ. Ոչ , աւելի գէշը սա է՝ որ ներկայ չարիքներէն ու վասններէն 'ի դատ ընկերաց սրտին մէջ սպաղային նորանոր վրասներու և թշնամանաց կասկած և երկիւղ կ'արթնցունէ . զի տեսնելով՝ որ անգործ և խարդախ մէկն իրենց վաստակով ապրել կը նայի , աշխատելէ կը պաղին , գործերնին երեսի վրայ մնալով շահը կը պակսի , փոխանակ սիրոյ և մխաբանութեան արհամարհանք , գժտութիւն կը տիրէ , ընկերութիւնն ալ կը քակուի . Ոհաւաստիկ անպիտան քաղաքացւոյ նկարագիրն ու օրինակը .

ՅՕԴՈՒՍԾ Բ .

Կառավարութեան դէմ տրանջալ :

Հ. Կառավարութեան դէմ տրանջալ իրաւունք է .

Պ. Օրինաց խստութեան և տրոց ծանրութեան պատճառաւ կառավարութեան դէմ տրանջալն անխոհմութիւն է . Ուստի խելքը գլուխն եղող մարդը կ'ըզգուշանայ այսպիսի պակաս խօսքեր խօսելէ . « Երանի թէ ուրիշ կառավարութեան հպատակ ըլլայինք . . . ի՞նչ խիստ օրէնք . ի՞նչ ծանր տուրք . . . ի՞նչ գէշ ժամանակ , որչափ ա-

ներառութիւն դատարանաց մէջ . . վասն զի առանց օրինաց հպատակելու և տուրք վճարելու փողոցներն ու ճամբաները չեն շիտկուիր . դպրոցներն ու հիւանդանոցներն և ուրիշ հասարակաց օգտակար շինուածներ անխնամ կը մնան . և վարձքով հասարակութեան ծառայող բժիշկ , վարժապետ , քահանայ , և քաղաքական պաշտօնակարք ալ կը պակսին :

Հ. Ժամանակին և դատաւորաց ալ բնութիւնը չունիմք .

Պ. Դատաւորները մեղադրելն ալ երբեմն իրաւունք չէ . վասն զի կարելի է՝ որ շատ անգամ իրաւունքը հակառակորդին կողմն ըլլայ : Իսկ ժամանակը քիչ շատ տարբերութեամբ միշտ այսպէս եղած է , այսինքն ժամանակ եղած է՝ որ ժողովուրդն ասկէց աւելի նեղութիւններ կրած է . ժամանակ ալ եղած է՝ որ հանդիստ անցուցած է :

Հ. կառավարութիւնը արտնջալու առիթ տուած չէ՞ ժողովրդեան .

Պ. Ամեն կառավարութիւն աղէկութեան հետ պակասութիւն ալ կ'ունենայ , և միայն Աստուծոյ արքայութիւնն է բարի և արդար , զոր միշտ աղօթքի մէջ կը խնդրենք « եկեացէ արքայութիւն քո » ըսելով . սակայն տրտունջ ընել պէտք չէ . վասն զի կառավարութիւնն հասարակաց օգուտը

մեղմէ աւելի լաւ դիտէ , և ոչ երբէք կը հաճի գէշութիւն ընելու , և սոսկ գէշութիւն ընելու : Ուստի անէծք , տրտունջ ոչ միայն վիճակնիս չեն լաւցուներ , այլ և և նեղութիւննիս կ'աւելցունեն , և մեզ վրտանգի մէջ կը ձգեն :

Հ. կառավարութիւնն ինչո՞ւ գէշ կ'երևի ժողովրդեան .

Պ. Անոր համար՝ որ ժողովուրդն իր պարտքը , պատիւն ու օգուտը չճանչեր . և երբ կառավարութիւնը զիրենք պաշտպանելու համար օրինաց ձեռօք իրենց անկարգ բաղձանաց արդելք կը դնէ , մէկէն գանկատ ընելու կ'սկսին :

Հ. Օրինակով մը հասկցո՞ւր .

Պ. Ժողովուրդը պզտիկ տղու մը կը նմանի , որ չհաճիր մօրն հրամաններուն՝ որ չթողուր կրակին մօտենալ , լճերու քով ջրի հետ խաղալ , բարձր տեղէ վար ցատքել կամ ուղած բանն ուտել , բայց երբ խելահաս ըլլայ , կ'օրհնէ մայրը և կը սիրէ : Ուրեմն մենք ալ երբ առաքինաբար վարուելով որչափ քիչ առիթ տանք իշխանաց , դատաւորաց և զինուորականաց վրանիս բռնանալու , այնչափ սիրելի կ'ըլլայ կառավարութիւնը :

Հ. կառավարութիւնն ուրիշ բանի կը նմանի՞ .

Պ. Կառավարութիւնը կը նմանի նա-
 ւու մը՝ որ ուղիղ և անխտանդ տեղն հաս-
 նելու համար միայն նաւապետին հրամանէն
 կախում ունի . զի թէ նաւորդաց ամենուն
 կարծիքին ականջ դնէ՝ որ շուտով շտեղեր-
 նին հասնել կ'ուզեն, նաւը դէպ 'ի աջ,
 դէպ 'ի ձախ վարելով, կարելի է որ ժայ-
 ուի մը զարնուելով խորտակի = Բայց որով
 հետև նաւուն ընթացքէն կախեալ է իրենց
 գոյութիւնը, կեանքը, հանդիսան ու ապա-
 հովութիւնը, բնականապէս պիտի դիտեն
 նաւուն ընթացքը, նաւապետին հրամանաց
 հնազանդին, և պէտք եղած ատեն իրենց
 բոլոր կարողութեամբ օգնեն անոր, բայց
 հրամանատարութիւնը միշտ նաւապետին
 պիտի թողուն =

Հ. Բացատրէ՝ օրինակդ .

Պ. Օրինակիս մէջ նաւը կառավարու-
 թիւնն է . նաւապետ՝ կառավարիչն է . ճա-
 նապարհորդ՝ ժողովուրդն է . հրաման՝ օրէն-
 քն է . խի օգնութիւն՝ սուրբ և ծառա-
 յութիւն ժողովրդեան =

Հ. Բարի կառավարիչ ունենալու հա-
 մար աղօթել պէ՞տք է .

Պ. Այո՛ . ինչպէս որ նաւապետն ըստ
 կանոնի և ուղիղ ճանապարհորդելու համար
 միշտ երկինք կը նայի, և յաջողակ հողմոյ
 կը փափաքի, այսպէս մեք ալ միշտ պար-
 տաւոր ենք երկնից այցելութիւնը խնդրել,

որ մեզ խմատուն օրէնք և բարի կառավա-
 րիչ շնորհելով վերահաս վտանգներէ պահ-
 պանէ =

Գ Լ Ո Ի Խ Գ .

Ս. Ռ. Տ. Ն. Ի. Ն. Ը. Ն. Կ. Ե. Բ. Ո. Դ. Թ. Ի. Ի. Ն. .

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա .

Ամուսինք .

Հ. Առանկն ընկերութեան սկիզբը ո՞րն
 է .

Պ. Տեսկան ընկերութեան սկիզբը հայ-
 ընդ -- հայն են . որոց միաւորութիւնը կ'ը-
 սուի Առանկն . և իրենց զարկընելով
 կը կազմեն Առանկն ընկերութիւնը =

Հ. Ամուսնութիւնն ի՞նչ բան է .

Պ. Ամուսնութիւնն եկեղեցւոյ եւթն
 խորհրդոց մէկն է, և կը կատարուի օրհ-
 նութեամբ քահանային, որով այդ ե-
 կը պարտաւորին մինչև 'ի մահ մէկմէկու-
 հաւատարիմ մնալ, մէկմէկէ չբաժնուիլ,
 մէկմէկ սիրել, մէկմէկու երջանկութեան
 փափաքել, դուակ ծնանիլ և կրթել՝ որ
 ընկերութեան օգտակար և Աստուծոյ ար-

քայլութեան արժանաւոր մարդիկ ըլլան ։
Հ. Ամուսնանալ ուզողն ի՞նչ պիտի
ընէ ։

Պ. Ով որ ամուսնանալ կը փափաքի , կը-
պարտաւորի նախ ` պահուել է առաջ ապ-
րուստ ձարել թէ կնոջն և թէ ծնանելիք
զաւակաց համար . վասն զի առանց ասոր `
խեղճ ու աղքատ մարդիկ միայն շատցունել
մ՞ է ։ Ուստի գեղեցիկ կ'ըսէ առակը ,
« աղէկ է ըսել վա՛յ ինձ , քան թէ ըսել `
վա՛յ մեզի » ։ Երկրորդ ` ասանկ ծանր բեռան
մը տակ մտնելու , ու անլուծանելի կապով
կապուելէ առաջ , խելք չէ յառաջ վազել
առանց ծնողաց խորհուրդ հարցունելու եւ
լաւ քննելու ` թէ արդեւք բերուելիք ըն-
կերը զինքն երջանիկ ընելու յատկութիւնն
ունի՞ , թէ ո՛չ ։

Հ. Ի՞նչ են այդ յատկութիւնները .

Պ. Ոմանք կարծելով ` որ այրն երջան-
կացնողն հարսին հարստութիւնն է , հա-
րուստ և շատ օժիտ ունեցող հարս մ՞ ու-
նենալու կը փափաքին , բայց վերջը կը զրդ-
ջան ։ Անհրաժեշտ և անկորուստ օժիտ
միայն հարսին առաքինութիւնն ու անոյջ
բնութիւնն է . իսկ գեղեցկութիւն , ճո-
խութիւն , խելք , անուականութիւն և կըր-
թութիւն առանց առաքինութեան կը նը-
մանին կարգ մը զրօններու ` որ ըստ ինքեան

թուական զօրութիւն մը չունին (A) ։ Իբրա-
նի այն տանը , ուր այր և կին սիրով կ'ապ-
րին , վասն զի որ տան մէջ որ միաբանութիւն
կըսակախի , դժուար է ։

Հ. Ա՞յրն է մեծ ` թէ կինը՞ .

Պ. Այր և կին հաւատար ըլլալով կինն
աղաքին չէ երկանը ` այլ ընկերն է . բայց ու-
րովհետեւ բնութեամբ տկար և քիչ փոր-
ձառու է , կը պարտաւորի իբրև պզտիկ
եղբայր ` երկանն հնազանդել . երիկն ալ
սիրել , պատուել , խնամել զկինն , և հողալ
անոր և զաւակաց պէտքը ։ Եինը պիտի
ըլլայ հաւատարիմ , անկեղծ , համբերող ,
պարկեշտ և խնայող , յիշելով ` որ երիկ
մարդոց վաստըկածը կանայք պիտի պահ-
պանեն , և սրտցաւութեամբ և սիրալիբ
հսկողութեամբ փոխարինել այն օգնու-
թեան ` զոր երկանմէ կ'ընդունի ։

(A) Երիտասարդ մը երբ փիլիսոփայի մը կը
պատմէր իւր հարսին օժիտները , գեղեցկու-
թիւնը , հարստութիւնը , խելքը , ազնուակա-
նութիւնը , ազնուականաց հետ ունեցած աղ-
ղակցութիւնն ու կրթութիւնը , փիլիսոփան իւ-
րաքանչիւրին համար ալ մէկ մէկ զրոյ կը նշա-
նակէր . բայց երբ երիտասարդն հարսին քաղ-
ցրը բնութիւնն ալ յիշից , այն ատեն փիլիսո-
փան զրօններուն առջև միութիւն մ՞ ալ գրաւ ,
և անով միայն հասկըցող միւսներուն արժեքը ։

Հ. Ամուսնաց փոխադարձ պարտքն ի՞նչ է
 Պ. Ամուսինք պարտին փոխադարձաբար
 սիրել մեկզմեկ , կատարեալ վստահութիւն
 ունենալ իրարու , անձնանուիրութեամբ
 օգնել մէկմէկու , հիւանդութեան ատեն
 հոգալ խնամել , և դժբաղդութեան ատեն
 մխիթարել , որով խնդութիւննին կաւելնայ՝
 և վիշտերնին կը թեթեւայ :

Հ. Ամուսնութեան հասակը ո՞րն է .

Պ. Ըստ եկեղեցական կանոնաց մանչ և
 աղջիկ չափահաս եղածուն պէս ծնողաց կամ
 խնամակարուաց խորհրդով կրնան ամուս-
 նանալ : Ծնողաց այս իշխանութիւնը կը
 հաստատեն Ատուածային և մարդկային
 օրէնք այն իբրևամբ՝ զոր ունին զաւակաց
 վրայ ոչ միայն դանոնք ծնանելով և սնուցա-
 նելով , այլ և անոնց հասակին՝ փորձառու
 խնամակարուի մը խրատին կարօտ ըլլալուն
 համար :

Հ. Զաւակունք ծնողաց ինչքին ե՞րբ
 կը տիրանան .

Պ. Զաւակունք քսան տարեկան հասա-
 կէն սկսեալ թէպէտ կատարելոց կարգը կը
 համարուին , բայց ծնողաց կենդանութեան
 ատեն անոնց ընչից տէր չեն ըլլար : Իսկ
 անոնց մեռնելէն վերջը կը յաջորդեն ա-
 նոնց ժառանգութեամբ ընչից և բոլոր ըս-
 տացուածոց այն պայմանաց համեմատ՝ զոր

ծնողք որոշած են կտակաւ , և կամ օրէնքն
 հաստատած է :

ՅՕՂՈՒՍԾ Բ.

Դաստիարակութիւն

Հ. Ծնողաց պարտքը միայն դառ կին ապ-
 րուստ ճարելն է .

Պ. Ոչ . ծնողք միայն զաւակ ծնանելով
 և անոնց ապահով փիճակ պատրաստելով
 մեծ բան ըրած չեն ըլլար՝ թէ որ զանոնք
 կըթելու հող չտանին : Ծնողք Ատուածոց
 պատկերն են . ինչպէս որ Ատուած աշխար-
 հըս ստեղծելով դո՞՛չ չեղաւ , այլ և կը պահ-
 պանէ զայն և կը կառավարէ , այսպէս եւ
 ծնողք պարտաւոր են զաւակնին կըթել
 որ ժէր , ընկերասէր և դիտուն ըլլան :

Հ. Տղայք ի՞նչպէս ժիր և ուժով կ'ըլլան .

Պ. Տղայք ժիր և ուժով կ'ըլլան՝ թէ որ
 պզտիկուց ժուժկալութեան , չափաւոր
 մարմնամարդութեան և աշխատութեան
 վարժուին , և հիւանդութիւն պատճառող
 վտանգներէն հեռի պահուին . բայց զգու-
 շանալով՝ որ փոխանակ վախկոտ ըլլալու
 սրտոտ և արի ըլլան :

Հ. Ի՞նչպէս ընկերասէր կ'ըլլան .

Պ. Տղայք ընկերասէր կ'ըլլան՝ երբ ծը-

նողք զիրենք տղակուց վարժեն՝ որ նմանեաց կարեկից և օգնական ըլլան . միայն իրենց անձին կամեցածն այլոց ընեն . երկայնամիտ և համբերող ըլլան , եւ ասլ բուստի համար ասպհոյլ և սրատուտ որ արհեստի սրբասլին :

Հ. Ի՞նչպէս առաքինի կ'ըլլան :

Պ. Տղաք առաքինի կ'ըլլան՝ եթէ ծընողք հսկեն անոնց նախնական կրից վրայ , զանոնք առ բարին ուղղելու համար բնամարտութիւն մ' անստատիժ չթողուն , վեհանձնական եւ օգտակար գործերու սէր ձգել տալու համար բարեգործ մարդիկ յարացոյց բերեն , եւ բարեգործութենէ յառաջ եկած հետեւեանքներն հասկըցունեն :

Հ. Միայն այդչափն հերկք է :

Պ. Ո՛չ . պէտք է նաեւ ըստ տեղւոյն դուրս վել , եւ ըստ տեղւոյն յանդիմանել , չարքնկերներէ դուրս չազատենել , անկողմնաւոր և խանդակաթ սիրով սիրել եւ ոչ կուրօրէն . եւ յիշելով որ դեռ տղայ են , չախահաս մարդու գործ չբազահանջել : Այս նպատակիս հասնելու անվրէպ ճամբան այն է՝ որ խօսքով խրատելէն աւելի , իրենց բարի օրինակովն ու Ռատուծոյ երկիւղիւ զանսնք դաստիարակեն :

Հ. Ո՞ր ուսումն աւելի սխտանի է տղոց :

Պ. Տղոց ճշմարիտ եւ անհրաժեշտ օգ-

տակար ուսումն՝ որուն զանցառութիւն ընելը մեծ մեղք է , նախ՝ հաւատոյ սկզբանց հետ գէթ կարգալ , գրել եւ հաշիւ սովորեցունելն է . երկրորդ՝ գիտութեանց ձեռօք սխարմունքէ , նախագաշարմունքէ , և աւելորդապաշտութենէ ազատ պահելն է : Բայց գիտնալու է՝ որ աշխարհս աւելի առաքինի մարդոց կարօտ է . քան գիտուններու :

Հ. Տղոց համար լաւ ժառանգութիւնը ո՞րն է :

Պ. Տղոց համար լաւագոյն ժառանգութիւն բարի կրթութիւնն է : Ուստի ծնողաց պարտքն է որդւոց սրտին մէջ խոնարթիւն տալուրել , իրենց վրայ սէր եւ վրատահութիւն յայտնել , ասլրուստ ճարելու համար գործի մը դնել , որպէսզի վերջնքնկերուէ ծանրութիւն տալով անպատիւ չըլլան : Ահա այս կերպով իրենք սլ շատ վիշտերէ ազատ կը մնան . և որովհետեւ շատ կրթուած մարդը շատ սլ բարի կ'ըլլայ , ծերութեան ատեն կրնան յուսալ անոնցմէ սիրոյ եւ դարմանոյ այն փոխարինութիւնը՝ որուն կրկարօտին այն վշտալից հասակին :

Պարտիք որդւոց առ ճնողս

Հ. Հայր անունն ի՞նչպէս անուն է :

Պ. Հայր անունը շատ վսեմ եւ անուշ բառ է . նոյն ինքն Ստաուած մեզի սովբեցուց՝ որ աղօթքն իս Հայր Բէր ըսելով սկսինք :

Հ. Հարք ինչո՞ւ պատուելի են .

Պ. Անոր համար՝ որ հարք ոչ միայն զաւակաց կենաց պատճառ եղած են , այլ եւ ամեն հող , նեղութիւն սիրով կրած են աւանց բարի կրթութիւն տալու , պիտոյքնին հոգալու , եւ ապագային լաւ վիճակ մը պատրաստելու համար : Հայրը զաւակին ընտիր բարեկամն է , միշտ զինքը նորանոր բարիքներով կը ճոխացունէ , ու վերջէն բոլոր ունեցածը անոր ժառանգութիւն կը թողու :

Հ. Մարք ինչո՞ւ պատուելի են :

Պ. Անոր համար՝ որ երբ զաւակը դեռ կարող չէր շարժիլ , խօսիլ եւ հասկնալ , մայրն անոր հանգստութեան համար անթիւ նեղութիւններ քաշած , շատ գիշեր առանց քնոյ անցուցած եւ զուարճութիւններէ զրկուած է . զաւակաց ինդալու ատեն ինդացեր , եւ լարու ատեն լացեր է .

հիւանդութեան եւ տկարութեան ատեն դարմաններ ու պաշտպաններ է : Մայրերն են սովբեցուցեր խօսիլ , իրենց հօրն անունը տալ , եւ երկնաւոր հօրն ալ երկրպագութիւն ընել :

Հ. Ծնողաց յանդիմանութեան վրայ ցաւելո՞ւ է :

Պ. Ամենեւին . թէպէտ ճնողք ուսմունք կամ արուեստ սովբելու համար ստիպումն ընելով խիստ կ'երեւին զաւակաց , բայց գիտնալով՝ որ այն ստիպումը միայն առաքինի եւ պատուաւոր մարդոց կենակցութեանն արժանի ընելու համար է . պէտք է՝ որ փոխանակ ցաւելու՝ շնորհակալ ըլլան , եւ ջանան որ այն ուսունքն ու արուեստը շուտ եւ կատարեալ սովբին :

Հ. Ծնչին պատճառի համար եղած յանդիմանութեան ա՞լ ցաւելու չէ .

Պ. Այլ . վասն զի ճնողք գիտնալով՝ որ տղոց փոքր պակասութիւններն հետզհետէ գէշ մնլով ինններու կրնան փոխուիլ , պարտական են զանոնք ալ ուղղել . զոր օրինակ , շատուատելու խմելու սովբութիւնն անժուժկալութեան կը փոխուի՝ որ աւտոջլութեան ալ փաստակար է . բարկութիւնը՝ կատաղութեան , անհոգութիւնը՝ ծուլութեան , կատակի համար եղած սուտ մը՝ ստախօտութեան եւ նեղաւորութեան : Օրհնեալ ըլլ

լան այն ծնողք՝ որ վայելուչ պատիժներով
զաւակաց մտքէն մտլութեանց նախկին ըն-
ծիւղները կը խրեն կը հանեն՝ որ չարմատա-
նան :

Հ. Ծնողք ունեցող զաւկին պարտքն
ի՞նչ է .

Պ. Զաւակ մը՝ որ ամեն առտու աղօթ-
քէն վերջը հայրը բարեւելու , և դպրոցի
արձակումէն ետքը « Երեւի քսելու եր-
ջանկութիւնն ու մտիթարութիւնն ունի ,
հայր մայր չունեցող խեղճ սրբերն յիշելով
պիտի աղաչէ զԱստուած՝ որ դանտնք պահէ
պահպանէ . և գիտնալով՝ որ ինքն ալ որ մը
անոնցմէ պիտի զրկուի , կը պարտաւորի ծը-
նողաց վրայ սէրն աւելցունել , պատուել ,
օգնել , և ցաւերնուն ցաւակից ըլլալ :

Հ. Արտաքին ձեւերն հերիք են ծնողք
պատուելու .

Պ. Զաւակունք միայն ձեռք պաղներով
կամ սովորական ձեւեր բանեցունելով ծնողք-
նին ցարգած չեն ըլլար . պէտք է՝ որ անոնց
կամաց և հրամանին ալ հնազանդին , ամեն
օրնութիւն և խնամք անողակաս ընեն՝ ի փո-
խարէն անոնց՝ զոր իրենց աղայութեանն ա-
նոնցմէ ընդունեցին : Նաև ծնողաց հպակա-
սութեան ալ պիտի համբերեն , վասն զի
նախ՝ առանց պակասութեան մարդ չըլլար .
երկրորդ՝ որ ծնողք զաւակաց ծանր պակասու-

թեանց ալ համբերած են ատենօք :

Հ. Ծնողաց հետ ծերութեան ատեն ի՞նչ
կերպ վարուելու է :

Պ. Յայտնի է՝ որ ծնողք ծերանալով տկար,
հիւանդոտ նեղսիրտ ըլլալէ զատ , պէտք և
ղածուն չափ ալ մաքուր չեն ըլլար . սցսու
ամենայնիւ երեսի վրայ թողուլ և պատիւ
չտալն անվայել ու մեղք է . ընդհակառակն
պէտք է կարեկցութեամբ և սիրով դարմա-
նել ու խնամել , մտածելով՝ որ իրենք ալ
պզտիկուց երբ հիւանդոտ , նեղսիրտ և աղ-
տոտ էին , ծընողք զիրենք երեսի վրայ չը-
թողելով խնամեցին :

Հ. Ծնողք պատուելու հրաման ալ կա՞յ .

Պ. Այո՛ . բնական պարտականութենէ
զատ Աստուած ալ յատուկ պատուիրած է
տասնաբանեաց օրինաց մէջ ըսելով , « պա-
տուեա զհայր քո և զմայր , զի քեզ բարի
եղիցի » : Բարի զաւակն է՝ որ բարի քաղա-
քացի կ'ըլլայ , ու վերջը իւր զաւակներէն
քարիք կը տեսնէ : Զաւկին պարտքն է մտա-
ծել թէ հայր մը զաւակներ մեծցունէ , ու հա-
ցի վրայ հանէ , բայց անոնք զինքը թողուն
զատուին , խրատներուն ականջ չդնեն , զին-
քը չննամեն ու կարօտ թողուն , օրչափ ցաւ
և կակիծ կ'ըլլայ սղորմելոյն սրտին : Ուրեմն
պէտք չէ ծնողքնիս վշտացունել , որ վերջէն

վիշտ չ'կրենք մեր դաւակէնս (1)

ՅՕԻՌԱՅ Դ.

Պարտականութիւն եղբարց :

Հ. Եղբարք իրարու ի՞նչ պարտք ունին :

Պ. Եղբարց առաջին պարտքն է յետ ծընողաց մէկզմէկ սիրել , մէկ տեղ մնալով և մէկ տեղ աշխատելով՝ բնութեան պատրաստած այն քաղցրիկ բարեկամութեան կապն անխզելի պահել , որպէսզի հանգիստ կե-

(1) Կը պատմուի՝ որ բաւական հարուստ մէկը՝ իւր որդին կ'ամուսնացունէ օրիորդի մը հետ : Ժամանակ անցնելէն վերջը երբ ինք կը ծերանայ այն մատղաշ եւ փափուկ ամուսինք իր հետ կենակցելիս անտանելի համարելով բակին կողմը անկարմար խուց մը առանձին կը բնակեցունեն , եւ ամեն օրեայ ապուրն ալ կտարած խեցեղենով առջեւը կը հանեն : Օր մը տեսան՝ որ իրենց հինգ վեց տարեկան աղեկը նոյն օրինակ խեցեղէն սնակ մ' առեր՝ քանի մը տեղաց ծակեր՝ եւ կտարներն իրարու հետ կտպելու միաւորելու կ'աշխատէր . հարցուցին իրեն՝ թէ ինչո՞ւ համար պարտալ տեղը կը յողմէր , սղան պատասխանեց . « անոր համար՝ որ երբ դուք ալ օր մը ծերանաք պապուս պէս , եւ դձեզ անոր սենեակը բնակեցունեմ , այս պնակով ձեր ապուրը տալով ուրիշ պնակի ստակ վճարելէն ազատ ըլլամ :

նաց անուշիկ վայելքը վշտերով չբառնանայ :

Հ. Եղբարք ի՞նչ առթիւ ՚ի բնութենէ բարեկամ կ'ըլլան .

Պ. Եղբարց և քերց բարեկամութիւնը հարկաւ բնութիւնը կը պատրաստէ . վաճառնզի մի և նոյն ծնողաց զաւակ , նոյն տան մէջ մեծցած , մէկ տեսակ կրթութիւն առած , և բաղդի վայելից կողմանէ հաւասար ըլլալով , նոյն զուարճութիւնը , նոյն վիշտն ու յոյսն ունին : Այս բնական կապն անխզելի կը մնայ , եթէ մէկմէկու պակասութեանց սիրով տանին , կարօտութեան տեսն մէկմէկու օգնեն , և մէկզմէկ բարեգործութեան յորդորեն :

Հ. Մեծ եղբօր պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Մեծ եղբայրն ըստ բնութեան եւ ըստ հայրենի ժառանգութեան կըրտսերաց հաւասար է . բայց փորձառութիւնն աւելի ըլլալով՝ ծնողաց մահուանէն վերջը պարտական է հօր պէս պաշտպանել միւսները , սիրել ու բարի օրինակ ըլլալ :

Հ. Պզտիկներուն պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Պզտիկներն ալ նոյնպէս պիտի սիրեն զինքը , և իրենց համար կրած նեղութեանց մէջ անօգնական չթողուլ : Ահա այսպէս եղբարց միաբանութիւնն հաստատուն կը մնայ : Դաւելթ ալ եղբարց միաբանական վիճակին

բաղձարով կ'ըսէ , “ զի՞ բարի , կամ զի՞ վա-
յելուչ , զի բնակին եղբարք 'ի միասին ” :

Հ. Օտարք ի՞նչ կը գիտեն եղբարց վը-
րայ .

Պ. Օտարք՝ եթէ եղբարց ի՞նչ մոլու-
թեան կամ առաքինութեան տէր ըլլալն ի-
մանալ ուզեն , ուրիշ բանի՛նայիլ հարկ չկայ .
հերիք է՝ որ իրարու հետ ինչպէս վարուին
հասկընան : Ուստի աչարուրջ զգուշութիւն
ընելու են , որպէսզի չըլլայ որ և իցէ առթիւ
մէջերնին հակառակութիւն կամ տարաձայ-
նութիւն մուտ գտնելով , պատիւնին կոր-
սընցունեն .

Հ. Ազգականաց ալ պարտք ունի՞մք .

Պ. Այո՛ . յետ հարազատաց սրարտակա-
նութիւն ունինք մերձաւոր կամ հեռաւոր
ազգականաց ալ տէր ցցունել , և պէտք
եղած ատեն մեր կարողութեան համեմատ
կամաւորապէս և զուարթ սրտիւ նիւթա-
կան կամ բարոյական օգնութիւններ իրենց-
մէ չզրանալ :

Գ Լ Ո Ւ Ի Գ .

Պ Ա Ր Տ Ք Ա Ռ Օ Տ Ա Ր Ս

ՅՕԴՈՒՍԽ Ա .

Բարեկամք

Հ. Ի՞նչ են բարեկամք .

Պ. Բարեկամ՝ կ'ըսուին այն քիչուոր
մարդիկ՝ զորս սիրելու մասին ուրիշ մար-
դիկներէն նախամեծար կը համարիմք , խոր-
հուրդնիս միայն անոնց կը յայտնեմք և ցա-
ւերնիս կը պատմենք :

Հ. Անկեղծ բարեկամութեան յարացոյցն
ի՞նչ է .

Պ. Անկեղծ բարեկամութեան ճշմարիտ
յարացոյցը Յիսուս Քրիստոս մեր տէրն է ,
որ իր բարեկամ Ղալարոսի մահուան վրայ
յացաւ , և վերստին կենդանացոյց :

Հ. Անկեղծ բարեկամին առաւելութիւնն
ի՞նչ է .

Պ. Անկեղծ բարեկամն իր վաստիւ ան-
դամ մեզի ծառայելու , պաշտպանելու եւ
խորհուրդ տալու պատրաստ է , և ճշմար-
տապէս անդին գանձ մ' է . վասն զի միայն
անոր դիրկը արձունք թափելու կը համար-
ձակինք . վստահ ըլլալով՝ որ առանց մե-
զադրելու մեզի կարեկից կ'ըլլայ : Իսկ ա-

՛անք որ ամեն տեղ կը դանուին , ըստ առաւելին « փռնդարու ատեն առողջութիւնը լայ » բռնէն աւելի օգուտ մը չունին :

Հ. Ի՞նչ տեսակ մարդ բարեկամ ընտրելու է .

Պ. Որովհետեւ անքակ բարեկամութիւնը փոխադարձ յարգանաց վրայ հաստատուած է , և յարգն ալ սուանց առաքինութեան վաստակելի կարելի չէ , ուստի այնպիսի մէկը բարեկամ ընտրելու ենք՝ որ լայ բարի և խոհեմ, խելք սովրեցունելու կարող և դադունիքնիս օտարին չյայտնող . վասն զի ով որ անխելքէն խրատ կ'առնու , վերջն 'ի հարկէ կը գըջայ :

Հ. Ո՞ր մարդոց բարեկամութենէ փախչելու է .

Պ. Պիտի դուռնանք այն մարդոց բարեկամութենէն՝ որ մարդահաճութեամբ զմեզ և մեր մոլութիւններն ալ կը դովեն , վասն զի ըստ սուածին « բարեկամին սիրոյն արժանի չէ այն մարդը , որ բարեկամին անհաճոյ բան մը խօսելու կը վախնայ » : Ուրեմն բարեկամէն յանդիմանութիւն լսած ատեն ոչ թէ դժկամակիլ , այլ շնորհակալութիւն յայտնելու ենք , յիշելով Սողոմոնի այն խօսքը՝ թէ « ըստ են վերք բարեկամին քան զկամակոր համբոյր թշնամոյ » :

Հ. Առաքինին բարեկամաց հետ ի՞նչ

պէս կը վարուի .

Պ. Առաքինին գիտնալով՝ որ առանց պակասութեան մարդ չըլլար , և բարեկամութեան մէջ ալ յայնչաչարութիւն և մանաւանդ կարեկցութիւն պիտի , բարեկամն իր պակասութիւններովը կը սիրէ , սիրաբցաւորնող առիթներէ կ'դուշանայ , և եթէ քնաս տեսնէ երեսէն , մարդու չյայտներ , կը նայի՝ որ անոր օգուտ ընելով գոհ ընէ :

Հ. Միայն այդ չափ .

Պ. Ո՛չ . պակասութեանց անյիշաչար ըլլալն հերիք չհամարելով՝ առիթներ կը գտնէ ուղղելու , անոր վշտաց պատմութիւնը սիրով մտիկ կ'ընէ , աչքէ հեռանալով սերը չդադրեցունելու , և սիրտն աւելի այն ատեն կը յայտնէ , երբ բարեկամն հիւանդ կամ կարօտ է , վասնզի « բարեկամութեան փորձաքարը թշուառութիւնն է » :

Հ. Մէջերնին գժտութիւն ծագած ատեն ի՞նչ կ'ընէ .

Պ. Առաքինին՝ երբ բարեկամութեան մէջ գժտութիւն ծագի , պատճառը վերցունելու կը փութայ . վասն զի դիտէ՝ որ անկարգ կրիւք անդին գանձմը ձեռքէ հանելը խենթութիւն է . ուստի կը ջանայ՝ անոր թերութիւնն ուղղել . իսկ եթէ չըյաջողի , բարեկամութեան կոպը կը լուծէ , բայց չըփրցունելու այսինքն ընտանութիւնը կը դադար

րեցունէ, բայց 'ի ներքուստ սէրը նոյն պահելով չատեր զանիկայ ։

Հ. Բարեկամութիւնն ի՞նչպէս հաստատ կը մնայ ։

Պ. Ըստ առածին « բարեկամութիւնն հաստատ կը մնայ բարեկամն երեսին պատուելով, ետևէն դովելով, և կարօտութեան ատեն օգնելով ։

ՅՕԴՈՒԱՅ Բ.

Չարակամք ։

Հ. Ո՞վ են չարակամք ։

Պ. Չարակամ կ'ըսուի այն մարդը՝ որ այլոց մնասել կ'ուզէ կամ չար կը կամենայ ։

Հ. Չարակամին հետ ի՞նչպէս վարուելու է ։

Պ. Թէ որ չար կամենալուն մենք առիթ տուած ենք, ներողութիւն խնդրելը մեզի պզտիկութիւն համարելու չենք, վասն զի այսպէս ընելով կամ բարեկամ մը կը վաստըկինք, կամ թշնամի մը պակաս կ'ունենանք ։ որովհետև սրտի անդորրութիւն վրդովելու համար մէկ թշնամին ալ շատ է, իսկ հանդարտեցունելու համար հարիւր բարեկամ քիչ է ։

Հ. Կրած նախատանաց դէմ ի՞նչ հատու-

ցում ընելու է ։

Պ. Երբ մէկը նախատինք կամ մնաս հասցունէ մեզ, մտածելով՝ որ ան ալ մեզ նման սխալական ըլլալով՝ պակասութեանց հետ կատարելութիւններ ալ ունի, կրած մնասնիս իսկութեամբ եղածէն աւելի համարելու չենք ։ Ըրածը տգիտութեան կամ սխալման ընծայելով իր դէմ զգացած բարկութիւննիս գթութեամբ պիտի չափաւորենք ։ բարի սրտով չարի չար հատուցանելէ զգուշանանք, և մեծանձնութեամբ շուտով հետն հաշտուելու փութանք ։

Հ. Հաշտութիւնն ուշացունել պէ՞տք է ։

Պ. Ամենևին սրտի մէջ ոխ պահելով բնանալու չենք, վասնզի զյատուած խաբել կ'ըլլայ՝ երբ ռիսակալութեամբ իրեն կ'աղօթենք ըսելով ։ « Թո՛ղ մեզ զպարտիս մեր, որ պէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց » ։ Հաշտուելէն վերջն ալ միշտ հետը խաղաղութիւն պիտի պահենք, կրած անիրաւութիւննիս բնաւ չյիշելով ։ վասնզի մարդկային երջանկութեան մէկ հատիկ թշնամին սրտի անհանդարտութիւնն է ։

Հ. Չար մարդոց չարութենէն ի՞նչպէս ազատ կը մնանք ։

Պ. Չար մարդոց չարութենէն ազատ մնալու համար նախ՝ անոնց ընկերութենէն հեռի կենալու է, վասն զի մէկ հատիկ բո-

բոտ ոչխար մը կրնայ բարձր հօտը բորոտ
ցունել : Երկրորդ մեզի չարիք հասցունելու
առիթ եղող գործերէն ու անոնց կիրքը զը-
գուող և զայրացունող կերպերէն զգուշանա-
լու է : Բայց որովհետև անոնք ալ մարդ ու
մեր եղբարքն են , և Սատուած իւր արե-
գակն անոնց վրայ ալ կը ծագէ , մեզ ալ
պարտք է՝ որ առանց ատելութեան զի-
րենք ուղղելու համար ամեն ջանք ՚ի գործ
դնենք :

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ.

Մեծատունք եւ աղբատք • իշխանք
եւ հպատակք

Հ. Հարուստին պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Հարուստը մտածելով՝ որ ունեցա-
ծքն Սատուծոյ տուրք է , նախ՝ Սատուծոյ
գոհութիւն պիտի տայ . երկրորդ՝ պիտի
դիտնայ՝ թէ հարստութիւնն աղէկի գոր-
ծածելու համար տրուած է . երրորդ՝ այ-
սօր կամ վաղը կարելի է ունեցածը կոր-
սնցունել . ուստի պիտի ըլլայ պարկեշտ ,
քաղցրաբարոյ և ժողովրդասէր , և ոչ ան-
գործութեամբ և սնափառութեամբ ուրի-
շէն վեր ըլլալու հետամուտ :

Իւր առաքի՛նութեամբն ու ողորմածու-

թեամբ պիտի յայտնէ՝ թէ ինք գործիք մ'
է Սատուծոյ պարդենները բաշխելու , աղքա-
տաց օգնելով , ճարտարաց ձեռք բռնելով ,
և բարերարութեամբ կատարելութեան
հասնելով :

Հ. Իշխանաւորին պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Իշխանաւորն յիշելով՝ որ հպատա-
կաց իրաւունքը պաշտպանելու համար այն
աստիճանին հասած է , ամեն դատի մէջ
արդարութեան կողմը պիտի բռնէ , միշտ
պատրաստ պիտի ըլլայ դանկատը մտիկ ընե-
լու , օգնելու և բարի օրինակ ըլլալու , եւ
ոչ թէ սուտ ու մուտ խոստմունքներով զա-
նոնք խարէ խարխրէ :

Սյս յատկութենէ զուրկ իշխանաւոր մը
կը նմանի այն փառակազմ գրքին , որուն պա-
րունակած իմաստն արտաքին գեղեցկու-
թեան չպատասխաներ :

Հ. Հպատակին պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Հպատակն ամեն իշխանութիւն յՍա-
տուծոյ ճանաչելով՝ պիտի սիրէ ու յարգէ
իշխանը , և անոր կենաց համար աղօթէ ,
մանաւանդ այն իշխանին՝ որ իւր պաշ-
տաման և իշխանական պարտուց կատար-
ման ջանադիր է :

Հ. Աղքատին մխիթարանքն ի՞նչ է .

Պ. Հարուստ աղղական և աստիճանա-
ւոր բարեկամ չունեցող աղքատը կրնայ ցա-

ւերը մոռնալ և մխիթարուիլ, նախ՝ յիշելով
մեր ֆրկչին և Առաքելոց աղքատութիւնը,
և երկնից արքայութեան աղքատաց խոս-
տացուիլը. երկրորդ՝ գիտնալովն՝ որ ինքն
ալ հարուստներու և մեծամեծաց հաւա-
սար մարդ է, և ճակտին քրտինքովը ապ-
րելով Աստուծոյ հրամանը կը կատարէ. եր-
րորդ՝ մտածելով որ եթէ առաքինութեան
մէջ պարտազանց չդանուի, անդործ հա-
րուստէն և մոլի իշխանաւորէն աւելի ար-
ժանիք ունի.

Հ. Մեծամեծք և հարուստք ի՞նչ բա-
նի կը նմանին.

Պ. Հարուստ և իշխանաւոր մարդիկ կը
նմանին այն մեծամեծ գետերուն՝ որ թէ-
պէտ մեծութեամբ բոլոր աշխարհի ծանօթ
են, բայց երկրագործն անոնցմէ պատճա-
ռած աւերմունքէն, նաւալարը՝ կատաղի
այեկոծութենէն ու յորձանաց բռնութենէն,
մօտակայ բնակիչք ալ իրենց վարուցանք,
գեղերն ու քաղաքները կոխելէ կը սար-
սարափին և կը դողան:

Հ. Աղքատն ի՞նչ բանի կը նմանի.

Պ. Աղքատը կը նմանի այն փոքրիկ ա-
ռուներուն, որ թէպէտ անուն մ' ալ չու-
նին, բայց արտերուն մէջէն հեղիկ վազե-
լով տաքէն էրած մրկած արօտները կը զո-
վացունեն, և ցանուած արտերը կը բեղ-

մնաւորեն: Մակայն ինչպէս գետոց և ա-
ռուաց ջուրերն երկինքէն կուգան և հա-
ւասարապէս ծովը թափելով կը կորնչին,
այսպէս հարուստ և աղքատ միօրինակ կը
ծնանին և կը մեռնին:

Հ. Մարդս հազուստէն կը ճացուի՞.

Պ. Ո՛չ. վասնզի « հազուստը չէ որ մար-
դըս կրօնաւոր կընէ. կապիկը թէ և մե-
տաքսեղէն հագնի, դարձեալ կապիկ է.
շատ անգամ կոտորած պատենքի մէջ ան-
գամ ընտիր թուրեր կը գտնուին ». ուստի
նայելու չենք թէ սա մարդը ի՞նչ հագեր
կամ ո՞րչափ հարուստ է, այլ միայն պիտի
նայինք՝ թէ ի՞նչ մարդ է:

Հ. Ամեն հարուստ պարսաւելի՞ է:

Պ. Ո՛չ. պարսաւելի մարդիկ հարուստ-
ներուն մէջ ալ կը գտնուին, աղքատաց մէջ
ալ: Աղքատին մէկը մեծ մեծ կը պարծի,
որովհետեւ հարուստներու եւ մեծամեծաց
կենակից ըլլալու թոյլտուութիւն ունեցեր
է, բայց ըրածը սնապարծութիւն է: Ուրիշ
աղքատ մը մեծերու եւ պատուաւոր ան-
ձանց դէմ ատելութիւն ունի, եւ զանոնք
լաւ զգացմունքէ զուրկ կը կարծէ. սակայն
կը սխալի, վասնզի հարուստներու մէջ ալ
բարի մարդիկ անպակաս են, ինչպէս որ
աղքատաց մէջ ալ շատ չարագործներ միշտ
կը տեսնուին:

Հ. Աղքատ առաքինին մեծամեծաց հետ ի՞նչպէս պիտի վարուի .

Պ. Առաքինի աղքատին պարտքն է մեծամեծները սիրել եւ պարտուպատշաճ պատիւն ընծայել , սակայն բնառ ներելի չէ անոնց սիրելի ըլլալու համար ինքզինք նուատացունել , կամ երեսպաշտութեամբ միլութիւննին գովել . Ասոր հակառակ՝ քաղցրութեամբ ու մարդավարութեամբ պիտի խօսի ճշմարտութիւնը , վստահ ըլլալով՝ որ աղատ եւ հաւատարիմ վարձունքը մարդս աւելի յարգոյ և սիրելի կ'ընէ , քան մարդահաճութեամբ նուատանալը . Վերջապէս՝ վայելուչն այն է՝ որ աղքատը կամ հպատակը աղնուութեամբ հնազանդի , մեծը կամ իշխանն ալ վեհանձնութեամբ հրամայէ .

Հ. Հարուստին հետ վարուի՞ն աղէկ է , թէ աղքատին .

Պ. Մեծամեծաց հետ ընտանութիւն ըրած ատեն՝ զանոնք վշտացունելու առիթ տալը կամ ձանձրացունելը կարելի ըլլալով , աւելի լաւ է՝ որ հաւատարաց հետ կենցուղավարինք : Չվայելեր նաև ցաւերնիս լալով , աղաչանքներ ընելով գլուխ ցաւցունել , և սուած խոստմունքնին մեծ բան մ' համարել . աղէկ գիտնալով՝ որ արհեստաւորաց , աղքատ գիւղացւոց , և ձեռաց վաստակովեաց պրող խեղճ եղբարց խօսքին տէր պաշտ-

պանը ձեռքերնին ու դլուխնին է . այսինքն՝ աշխատութիւնն ու խելքը .

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ.

Ծառայք եւ Տեարք

Հ. Ո՞վ է ծառայն .

Պ. Ծառայ կ'ըսուի այն աղքատ մարդը՝ որ ձեռքն աղէկ արհեստ մը չունենալով՝ հարուստին ընել չուզած գործերն ընելու կը պարտալի դաշնադրութեան պայմանաց համեմատ ուժն օգտածին չափ աշխատելու ինչպէս որ առաքինի մարդուն պատուոյն կը վայելէ :

Հ. Բարի ծառային պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Բարի ծառայն ուղիղ բարոյականի և իւր կենաց փասակար հրամաններէն ՚ի զատ բոլոր ուրիշ հրամաններու պարտաւոր է հնազանդել : Նաև պիտի ըլլայ խոնարհամիտ , մեծարող , հաւատարիմ , խորհրդապահ , պաշտպան իւր տէրով կենաց , ընչից և պատուոյն , և նմանել այն ծառայն , որ տէրերնին աղքատնալէն վերջն ալ երեսի վրայ թողուլ չուզելով ձեռաց աշխատութեամբ զանոնք կերակրելին :

Հ. Բարի տէրով պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Բարի տէրով պարտքն է ծառայն պահպանելու , խնամելու և վիճակը լա-

ցունելու հող տանելը . և գիտնալով որ բընութեամբ իրեն հաւասար է , հետը քաղցրութեամբ վարուիլ , իւր ընտանեաց մասն համարելով պիտոյքն հողալ , արդար եւ պարկեշտ գործեր հրամայել , չգիտցածը սովրեցունել , շարունակ աշխատցունելով հարկաւոր հանդատութենէ չզրկել , և ճնչին պատճառներով ստէպ ծառայ չը փոխել :

Հ. Տէրն ի՞նչպէս ակնածելի կ'ըլլայ .

Պ. Տէրն ակնածելի կ'ըլլայ ` եթէ ծառայից հետ չափազանց ընտանութեամբ չվարուի . հաւատարմութիւն ունենայ ծառային , բայց բռնած ընթացքին վրայ հսկէ , հիւանդութեան կամ ծերութեան ատեն անխնամ չթողու , և աղէկ համոզուած ըլլալով ` թէ ծառայք տէրանց սովրեցուցածին պէս մարդիկ կ'ըլլան , շարութեան կամ անհամեստութեան օրինակ տալէ միշտ ըզգուշանայ :

Հ. Վարձուորաց պարտքն ի՞նչ է .

Պ. Ծառայից տան մէջ ունեցած հաւատարմութեան պարտքն ունին նաև խանութի սպասաւորները , հողագործաց մշակներն ու աւուրչէքով կամ ամսականով բանաւորները : Իմաստուն մը տէրերուն կը պատուիրէր . « կասկածելի մարդուն գործ մի՛ յանձնէք , և որոց որ յանձնած էք , վըրանին մի՛ կասկածէք » : Իսկ վարձուորաց

կ'ըսէր , կամ ծառայի պէս աշխատեցէք , կամ եղջերուի պէս փախիւք . այսինքն՝ եթէ այդ կերպ աշխատել չէք ուզէր , շուտով փոխեցէք գործերնիդ .

ՅՕԴՈՒՄՍ Ե .

Բարերարք եւ բարերարեալք .

Հ. Բարերարութեան պարտքն ի՞նչ բանէ կը ծագի .

Պ. Բարերարելոյ պարտականութիւնը այն սկզբան վրայ կը կայանայ ` որով կ'ուզենք որ այլք մեր ուզածն ընեն մեզի :

Արդ ` մենք կ'ուզենք որ այլք մեր կարօտութեան ատեն օգնեն մեզի .

Ուրեմն մենք ալ պարտական եմք այլոց օգնել նման գիպուածոց մէջ . ըսել է թէ ճոխութեան , վիճակի և ուժոյ տարբերութիւնը միայն թէ մէկմէկու բարիք կամենալու և բարիք ընելու համար Աստուած սահմաններ է .

Հ. Որո՞ց բարերարել պէտք է .

Պ. Մարդասիրութիւնը թէպէտ կը պարտաւորէ զմեզ հաւատարապէս ամեն մարդու օգնել ըստ կարի , սակայն առատաձեռնութիւնն ալ չափ և պայման ունի . ուստի բարիք ընել ուզողին պարտքն է նախ իւր կա-

բողութիւնը չափել, ու վերջը նայել թէ ընելու բարիքն ի՞նչ արդիւնք պիտի ունենայ, կամ թէ ի՞նչ մարդոց բարիք պիտի ընէ. վասն զի կան կարօտք՝ որոց օգնել մեր առաջին պարտքն է: Ուրեմն աւելի պարտականութիւն ունիմք՝ օգնել աղղականաց; բարի, խոհեմ, և մեղ ծառայող կարօտելոց, քան անոնց՝ որ մեղի անծանօթ են, կամ տուածնիս դէշի կը գործածեն, և կամ մեզնէ զատ ուրիշ հոգացող ունին:

Հ. Բարերարելու ատեն ի՞նչ ձև բռնելու է.

Պ. Բարերարութիւնը զուարթ դէմքով և առանց ուշացունելու ընել պիտի, որ մի՛ գուցէ տուածն անօգուտ ըլլայ. ամար դութեամբ տուածն երեսը տալով վշտացունելու չէ, և ոչ ալ փոխարէնն ընդունելու մտք, վասն զի քրիստոս կը հասուցանէ՝ որ իւր սիրոյն համար տրուած բաժակ մը ջուրն անգամ անվարձ չթողուլ կը խոստանայ:

Հ. Բարիք ընդունողն ի՞նչ կերպ բռնելու է.

Պ. Բարերարեալն ուրախ և դո՛հ սրտիւ պիտի ընդունի շնորհը, և ոչ թէ բարերարին դիտումը ամարդութեամբ չարի մեկնելով, որպէս թէ առածն ոչինչ, և աւել

չորդ բան մը՝ կամ տալովը պարտքը վճարած ըլլար: Ստիկայ ասերախտութիւն է, և վնասակար թէ իւր անձին և թէ այլոց, վասն զի բարերարին սիրտը ցաւցունելով՝ ուրիշ անգամ բարիք ընել չյօժարիր. Ուստի պէտք է ոչ միայն բերանով շնորհակալութիւն յայտնել, այլ և երախտիքը մտքէ չհանելով առիթ գտածին պէս փոխարէնն ալ վճարել:

Հ. Միայն ընծայ տալով կ'ըլլայ բարերարութիւնը.

Պ. Ո՛չ միայն նիւթական պարգև տալն՝ այլ և խրատել և խելք սովորեցունելն ալ բարերարութիւն է. զոր օրինակ, վարժապետաց և վարպետաց՝ իրենց աշակերտաց դիտութիւն և արուեստ սովորեցունելը մեծ բարերարութիւն է, որոյ փոխարէն աշակերտք պարտաւոր են զանոնք յարգելու և շնորհակալ ըլլալու: Բարերարութիւն է նոյնպէս եթէ տղայք իրենց պղտիկ հասակին մէջ քովն եղողներուն անհաճոյ բաներ չընեն ու չձանձրացունեն, հասակակից ընկերներուն օգնեն մխիթարեն, բարի խօսքերով քաջալերեն և մէջերնին խաղաղութիւն հաստատեն:

Հ. Ուրիշ կերպ բարերարութիւն ալ կայ.

Պ. Բարերարութիւն է նաև ունեցած երկիրը լաւ մշակել, քաղբին մէջ չդռնուած

արհեստ մը մտցունել ու ծաղկեցունել , ուսման հետեւելով օգտակար նոր գիւտեր գտնել , աղքատաց դործ ճարել և վաստկեցունել , խորհուրդ տալով արդար վաստակի ճամբայ բանալ , այլոց պատիւը պաշտպանել , և տղայ կամ աղջիկ մը մոլար ճամբէ դարձունել :

Մեծ բարերարութիւն է հիւանդանոց և վարժարան կանգնել , և ասոնց համար եկամուտ հաստատել . ուստի ասոնց ալ մեծ պարտականութիւն ունիմք երախտագիտագիտութիւն յայանելով շնորհակալ ըլլալու :

ՅՕՂՈՒԱԾ Զ.

Ծերք .

Հ. Ծերք ինչո՞ւ պատուելի են .

Պ. Ստոյգ է՝ որ ամեն մարդ երթալիք ճամբուն վրայով գիտցողէն տեղեկութիւն առնելու պէտք ունի , և առած խորատին և տեսած օգտին համար շնորհակալ ըլլալ ու պատուել : Ծերք՝ մեր սկսելիք ճամբան արդէն քալած , բարին ու չարը դիտած , վտանգաւոր անցքերն ու հանգչելու տեղերը տեսած հասկցած ըլլալով մեր կենաց ճամբուն փորձառու առաջնորդն են , ուստի յարգանաց և պարտուոյ արժանի են :

վայ անոնց՝ որ անձնական փորձիւ բան սովորիլ կ'ուզեն :

Հ. Ծերերն յարգելու ուրիշ առիթ ալ կայ .

Այո՛ , ծերերն արդէն զուարճութենէ զուրկ ըլլալով երիտասարդներէն տեսած սիրով , յարգանօք ու խնամքով մխիթարուելու կարօտ են :

Հ. Ծերերը պատուելու օրինակ մ' ունի՞ս .

Պ. Երբ Յունաստանի զանազան ժողովուրդներէ մարդիկ թէատրոնի մը աստիճանաց վրայ նստեր էին խաղերը դիտելու , ծերունի մ' ալ ներս մտաւ . շատ ժողովուրդներու առջևէ անցաւ , ու նստելու տեղ ցցունող մը չեղաւ . բայց սպարտացւոց քով հասածուն պէս բոլոր երիտասարդք ոտքի վրայ ելան՝ ու նստելու հրամցուցին : Հանդիսականք այս տեսածնուն պէս երբ բոլորը մէկէն ծափ զարնել սկսեցին , այն ատեն ծերը բարձր ձայնով պոռաց . « Այո՛ , բոլոր Հելլենայիք առաքինութիւնը կը ճանչեն , բայց Սպարտացիք միայն կը գործադրեն » : Ըսել է՝ թէ բարեգործը միայն գովեն հերիք չէ , ըրածին ալ հետեւելու է :

Հ. Ծերն յարգելն ի՞նչ օգուտ ունի տղոց .

Պ. Այն տղաք՝ որ ծերերը չեն նեղեր ,

անոնց թեթև ծառայութիւններ կ'ընեն ,
անոնց ճանճբացեալ տխուր կեանքը իրենց
երիտասարդական աշխոյժքով կը զօրացու-
նեն ու կը բերկրեցունեն , սա շահն ունին՝
որ անոր գլխէն անցած բաները պատմել
տալով բան կը սովորին , անոր ընտիր յատ-
կութիւններն ու առաքինութիւններն ու-
նենալու յօժարութիւն կ'զգան , և այսպէս
առաքինի և բարեկիրթ ըլլալու ճամբան
կամաց կամաց կը գիւրի :

Հ. Տղաք աս դասէն ինչ պիտի սովորին .

Պ. Տղաք մտք պիտի առնուն՝ որ թէ-
պէտ իրենց այս մատաղ հասակին մէջ ամեն
բան զուարթ ու բերկրալի կ'երևի , բայց
օր պիտի ըլլայ՝ որ ծերութիւնը վրայ գա-
լով պիտի պատճառէ հոգ , արամութիւն ,
մարմնոյ տկարութիւն և այլոց օգնութեան
կարօտութիւն : Ուստի բարի և խելացի
տղան ծերոց հետ այնպէս պիտի վարուի ,
ինպէս որ ծերութեան ատեն իւր հետ
վարուի կը բաղձայ :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ե .

Եկեղեցականք .

Հ. Ո՛վ են եկեղեցականք .

Պ. Եկեղեցականք են այն պատկառելի

անձինքն՝ որոց յանձնուած է հոգևոր հօ-
վուութեան պաշտօնը , և զանազան աստի-
ճաններու կը բաժնուին . որք են կաթողի-
կոսութիւն , պատրիարքութիւն , եպիսկո-
պոսութիւն , վարդապետութիւն . քահա-
նայութիւն , սարկաւազութիւն և այլն . որոնք
պիտի յարգենք ամենայն ակնածութեամբ ,
և իրենց բարի խորհուրդներն ու հրաման-
ները կատարենք :

Հ. Ինչո՞ւ համար .

Պ. Վասն զի , նախ՝ եկեղեցականք են
Աստուծոյ կամաց թարգմանն ու միջնորդ-
Արարչին և մարդոց մէջ . և դիտութեամբ և
առաքինութեամբ զարդարեալ եկեղեցա-
կանք՝ խահական խորհրդով ամեն տեղ ճշ-
մարտութիւն տարածելու մտադիր են : Եր-
կրորդ՝ անոնց շատը ընտանեկան քաղցրու-
թենէ հրաժարած են , որպէս զի Քրիստոս
սի բոլոր որդիքն իրենց ընտանիք ընեն :
Երրորդ՝ եկեղեցականաց կը դիմեն աղքատք ,
խորհուրդ կը հարցունեն տարակուսեալք , և
մխիթարութիւն կը գտնեն : Չորրորդ՝ եկե-
ղեցւոյ ատենէն ընդհանուր պարտքերնիս
կը սովորեցունեն , հզօրացունից անաչառ-
ճշմարտութիւն կը քարոզեն յանուն Աստու-
ծոյ , տգէտները կը կրթեն , թշնամիները
կը հաշտեցունեն , խոստովանանքի ատեն
յանցանքնիս ուղղելու օգտակար խրատներ

կուտան, ապա յխարանք կըղնեն: Հինգերորդ՝
ասոնք զմեզ մկրտելով քրիստոնէից եղբայր
կ'ընեն և հօր Աստուծոյ որդեգիր: Ասոնք
հողեվարքի ատեն պիտի դան մեզ մօտե-
նան մխիթարեն, և մեռնելէն վերջը զմեզ
օրհնեն և աղօթքով մեզ օղնեն:

ՅՕԴՈՒԱԾ Ը.

Կանայք.

Հ. Կանանց հետ ի՞նչպէս վարուելու է.

Պ. Կանայք մեծ ակնածութեան ար-
ժանի են, և կարօտ այր մարդուն օգնա-
կանութեանն ու պաշտպանութեան. վա-
սըն զինալս՝ մեր կեանքը, առաջին սնունդը
և գորովալիք խնամքն անոնցմէ դտած եմք.
երկրորդ՝ կանայք բնական կազմութեամբ
և խառնուածքով այր մարդէն խիստ տը-
կար ու փախուկ, շատ հիւանդութեանց
ենթակայ և քիչ զբօսանք ունենալով, այր
մարդն՝ որ անոնց բնական պաշտպանն է,
կը պարտաւորի ոչ միայն զանոնք հողալ եւ
խնամել, այլ և չնեղել և չորտմեցունել:

Հ. Կանայք ի՞նչ տեսակ բնավորութեան
տէր են.

Պ. Կանայք զգայուն և խիստ զթոտ
սիրտ ունենալով խեղճերուն կ'ողորմին,

հիւանդաց այցելութեան երթալու, կը փու-
թան, և յօժարակամ կը ծառայեն. այն-
պէս որ՝ ուր որ կին մը կայ, խեղճն ան-
մխիթար չմտար: Ուստի մեծ տմարդու-
թիւն և չարութիւն է կանանց այս զթո-
տութիւնը չարի դորձածելով անոնց խղճա-
հարութիւն եւ անպատուութիւն պատ-
ճառելը:

Հ. Կանանց պատիւը պահելու մեծ շար-
ժառիթն ի՞նչ է.

Պ. Ո՛վ որ կ'ուզէ կանանց հետ վարուե-
լու օրինաւոր կերպն հասկնալ, հերիք է որ
անդամ մը իր մայրն ու քոյրն յիշէ. և խմանայ՝
թէ ինչ տհաճութիւն կ'զգար՝ եթէ մէկն իր
մօրն ու քրոջ անիրաւութիւն ընէր ու թշնա-
մանէր: Վերջապէս պէտք է լաւ գիտնալ՝
որ մարդուս երջանկութիւնն ու թշուա-
ռութիւնը կանանց հետ վարուելու կերպէն
կախումն ունի. և այս խօսքիս ճշմարտու-
թիւնն այն ատեն լաւ կ'իմացուի, երբ
մարդս օր մը նոյն վիճակին հասնի:

ՅՕԴՈՒԱԾ Թ.

Նախնիք եւ յաջորդք

Հ. Նախնեաց վրայ պարծել կը վայելէ.

Պ. Նախնեաց աղնուականութեան, գի-

տութեան և առաքինութեան վրայ պար-
ծին յիմարութիւն է . վասնզի ճնորաց բը-
նական և բարոյական ձիրքերն ու յատկու-
թիւններն արեան հետ զաւկին չեն փո-
խանցիր՝ որ պարծանքն իրաւացի ըլլայ :

Հ. Ի՞նչպէս կարելի է նախնեաց պա-
տիւր վաստակիլ .

Պ. Եթէ նախնիք քաջութեամբ , իմաս-
տութեամբ և բարերարութեամբ հասա-
րակաց ակնածելի և մեծարու եղան , եւ
որդիք ալ կը փափաքին նոյն յարգանքը
վայելել , ոչ միայն անոնց յիշատակը պա-
տուել պէտք է , այլ և անոնց ընթացքին
հետևելով բարերար ըլլալ : Իսկ եթէ ա-
ռանց այսպիսի առաւելութեանց յարգ եւ
պատիւ պահանջեն , իրաւամբ ծիծաղելի
կ'ըլլան , վասնզի պատիւն 'ի պատուոյն է ,
և ոչ 'ի պատուեալն :

Հ. Նախնեաց ի՞նչ պարտք ունինք .

Պ. Նախնեաց մեզի թողած բաղմադիմի
բարեաց համար մեծամեծ շնորհակալու-
թիւններ ընելու պարտական եմք . վասն
զի եթէ անոնք առաջուց այս գեղեցիկ
գիւտերն ու արուեստներն իրենց ծախքովն
ու աշխատանքով գտած և մեզի աւանդած
չըլլային , մեր վիճակն հիմայ խիստ խեղճ
ողորմելի կ'ըլլար :

Հ. Նախնեաց պակասութիւնները մե-

զադրելի՞ են .

Պ. Պատմուէ մէջ կրտսնները՝ որ նախնիք
չատ զեղծ մունքներ , յանցանքներ ու ծանր
նախադաշարմունքներ ունեցեր են իրենց
ընտիր և բարի առաւելութեանց հետ . սա-
կայն ստոնց համար զանոնք խստիւ դատե-
լով մեղադրելն և արհամարելն արդարու-
թիւն չէ . վասն զի անոնց շատը՝ ոչ թէ չա-
րութենէ , այլ տգիտութենէ ու նախապա-
շարմունքէ առաջ եկած են , որ հիմայ շը-
նորհիւ գիտութեանց ծաղկելուն անհետ
եղած են :

Հ. Հարց առաքինութեան ե՞րբ ճշմարիտ
հետևող կ'ըլլանք .

Պ. Հարց առաքինութեան արժանաւոր
Ժառանգ այն ասէն կրլլանք , եթէ նախ
իրենցմէ ընդունածնիս մեր յաջորդաց ա-
ւանդենք . երկրորդ՝ եթէ յետագայից բա-
բուշն համար ծախք և աշխատութիւն չխը-
նայենք՝ ինչպէս որ նախնիք նոյն տեսակ
բաներ մեր համար հոգացին ու պատրաս-
տեցին : Օրինակի համար ձիթենի և ընկու-
զենի տնկելն ետ թողելու չէ , « պտուղը
մենք պիտի չվայելենք » ըսելով . թո՛ղ յե-
տագայք մեր տնկածին սրտուղը վայելեն
ու մեզ օրհնեն :

Ահա վարժապետք ալ հոգի կը մաշե-
ցունեն աշակերտ հասցունելու , գիտնալով

որ իրենց սո իրեցուցածին պտուղն ապագայ սերունդք պիտի վայելին . որովհետեւ զանոնք ալ իւր եղբարքը կը համարի :

Հ. Ապագայն մտածելու օգուտն ի՞նչ է .

Պ. Ապագային վրայ յոյս դնելնիս սա օգուտն ունի , որ մեծ մխիթարութիւն կը ներգործէ այն վշտակրութեանց դէմ՝ զոր կը կրեմք ապերախտներէ , բարի խորհուրդներիս չյաջողելէ , և բարի գիտաւորութեանց դէշ հասկցուելէ . ուստի բարիք գործելէ պիտի չգաբրինք , լաւ գիտնալով՝ որ անոնք անկորուստ կը մնան . զի թէ այսօր մեզի շահ մ՝ ալ չունենան , վաղն հարկաւ մեր զաւակաց և եղբարց օգտակար կ'ըլլան :

ՅՕՂՈՒՍԾ Ժ.

Անասունք .

Հ. Անասնոց ալ պարտք ունի՞նք .

Պ. Ստոյգ է՝ որ Աստուած մարդս անասնոց վրայ իշխան դբաւ զանոնք իր գործին ծառայեցունելու , բայց զանոնք չարչարելու հրաման չտուաւ . վասն զի անոնք ալ Աստուծոյ սրարած են , և Ս. դրոց մէջ ալ կը կարդամք թէ՝ “ Արդարն ողորմի անասնոց իւրում .

Հ. Անասնոց չողորմին ուրիշ վնաս մ՝ ալ ունի՞ .

Պ. Այո՛ . վասն զի անասուններուն վրայ գութ չունեցողին սիրան հետ զհետէ կը խստանայ , և մարդոց համար ալ գթութիւն չ'գգար : Ուստի պարտական եմք մեզ ծառայող անասունները ինամել՝ և ոչ թէ չափէն աւելի աշխատցունել , չարչարել :

Հ. Տղոց անասուն գարմանելն օգուտ մ՝ ունի՞ .

Պ. Տղայք՝ որ դեռ բնկերաց օգնելու կարողութիւն չունին , անասուն գարմանելով այն փոքրիկ հասակէն կ'սկսին բարեբարութեան քաղցրութիւնն զգալ . ուստի այն տղան՝ որ կորսուած գառը փաբախը կըտանի , կամ եթէ անօթի է , խոտ կուտայ , եթէ չար տղու մը ծիծեռնիկի բոյն քակելը կ'արդելու , գեղեցիկ բոյսերն ու սիրուն նկարները կը պահպանէ , հարկաւ մեծնալով ազնուարարոյ , գթոտ և առատասիրտ կ'ըլլայ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻ ՅԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻ .

ՅՕՂՈՒԱԾ Ա .

Ընտրութիւն վիճակի .

Հ. Մարդուս ապագայ երջանկութիւնն
ի՞նչ բանէ կախումն ունի .

Պ. Վանի՞ որ տղայ է մարդ , զինքն հո-
գացող ունի . բայց կուգայ օր մը ` յորում
իւր պէտքերն ինք հոգալու կ'ստիպուի .
ուստի կը պարտաւորի կանուխէն այնպիսի
վիճակ մ' ընտրել՝ որով կարենայ հանգիստ
ապրիլ , և այլոց օգնել : Մարդուս ապա-
գայ երջանկութիւնն այս ընտրութենէն
կախեալ է , որ մեծ զգուշութիւն և խելք
կը պահանջէ :

Հ. Վիճակ մ' ընտրելէ յառաջ ի՞նչ ընել
պիտի .

Պ. Վիճակ մ' ընտրելէ յառաջ ` պէտք
է որ նախ ` ինքզինքնիս Աստուծոյ յանձնե-
լով իրմէ լոյս և խելք խնդրենք , որպէս զի
իւր բարի կամօք մեր անձին բարի եղածը

մեզ յայտնէ , և ապա մեր ճնորդաց կամ խը-
նամակալուաց խորհուրդ հարցունենք եւ
խրատնին պահենք . վասն զի անոնք իրենց
փորձառութեամբ աշխարհի ինչ ըլլալը գիտ-
նալով ` կրնան զանազան վիճակաց օգուտն
ու ֆրասն հասկցունել :

Հ. Կարելի չէ՞ որ մեզ խաբեն .

Պ. Խնամակալք և մանաւանդ ճնորք
բարի են և զաւակնին սիրող . ասոնք որ
գւոց բնաւորութիւններն ու յօժարութիւն-
ները , կատարելութիւններն ու յարմարու-
թիւնները լաւ ճանչելով հաւանելի չէ՞ որ
մեր յօժարութեանց և ատրժակաց վրայ
բռնանան , միայն կընային ` որ զանոնք
ուղղեն : Իսկ եթէ երբեմն մեր ուղածին
հակառակը խորհելով տուած խրատնին
ծուռ կ'երևի , պատճառը սա է՝ որ երիտա-
սարդին աչքը միայն անուշահոտ և գեղե-
ցիկ վարդը կը տեսնէ , և ոչ խոցոտող փու-
շերը :

ՅՕՂՈՒԱԾ Բ .

Չափաւորութիւն յընտրութեան
անձնական վիճակի ,

Հ. Ի՞նչ վիճակ ընտրելու ենք .

Պ. «Ունեցածովդ դո՛հ եղիր » կ'ըսէ ա-

ուակը : Ուրեմն այն աղաք՝ որ ծնողաց
փիճակէն բարձր փիճակի հասնել կը ջանան,
ու կը փափաքին , շատ կը խտրուին . վասն
դի , ինչպէս որ բեռը շալակն առնելն ու
ժը շառցունել չէ , այլ պակսեցունել , այս-
պէս մեծ գործի ձեռնարկելը բեռ աւել-
ցունել է և ոչ թեթեցունել :

Հ. Ուրեմն հօրն արհեստին հետեւին
ամօթ չէ .

Պ. Ոչ . մանաւանդ թէ հօրն արհեստին
հետեւիլ ամօթ համարողը աղէկ մարդ ալ
չէ : Որովհետեւ աւելի բարի է լաւ կօշիկ-
կար մ' ըլլալ քան անհմուտ բժիշկ . աւելի
բարի է լաւ հողագործ մշակ մ' ըլլալ քան
ազէտ քահանայ : Ուրեմն անհիմն է ոմանց
ըսածը՝ թէ « Հօրս արհեստը ցած և ան
պատիւ ըլլալով լաւագոյն փիճակ մ' ընտ-
րել կ'ուզեմ » :

Հ. Անարգ ու անպատիւ արհեստ կայ .

Պ. Բնաւ երբէք , մի միայն անողամ սրի-
կայութիւնն է ցած և անարգ . միայն
անօգուտ և անբարկեշտ արհեստն է ան-
պատիւ . պարկեշտ և առաքինի մարդոց
ընտրածները բոլորն ալ աղնիւ և պատուա-
ւոր են : Աւելի յարգանաց արժանի է առա-
քինի փայտահատ , ձկնօրս կամ սայլորդ մը՝
քան միլիոնի տէր հարուստ մը՝ որ ուտել ,
խմել , պառկիլ , քնանալ և յօրանջելէ զատ

ուրիշ գործ չունի :

Հ. Չափաւորութեան համար ի՞նչ խը-
րատներ կան .

Պ. Չափաւորութեան կամ գանուած
փիճակէն գոհ ըլլալու համար խիստ օգտա-
կար են առաքինի վաճառականի մը իր
որդոյն տուած առակաւոր խրատները .
որ ասոնք են : « Պզտիկ խոհակերտոյն է՝ որ
տունը կը մեծցունէ : Բիշն ալ իր արժէքն
ունի : Ով որ մէկ ստակը բանի տեղ չընէր ,
ինքն այնչափ ալ չարժէր : Քանի մը դահե-
կան իրարու քով գարով ոտկի մը կ'ընեն :

Հ. Արհեստ փոխելու վրայ ի՞նչ խրատ
կ'ուտայ .

Պ. Առանց սոխաղական հարկի ար-
հեստդ մի փոխեր . վասն զի շարժական
քարը մամուռ չըսներ , և փոփոխական
ծառն արմատ չձգեր : Այսօր ուտանանկ ,
վաղն երկաթագործ եղողին վերջը մու-
րացկանութիւն է : Այսպէս է նաև ոտէպ
տուն փոխելը , վասն զի երեք անգամ
տունէ տուն փոխուելով՝ մէկ տարեկան
փարձքի չափ վրայ կ'երթայ :

Հ. Խեղքը չհասած կամ ասոնց նման
գործի ձեռնարկելուն համար ի՞նչ խրատ
կ'ուտայ .

Պ. Խեղքը չհասած գործին ձեռք մի
զարնէր . և եթէ հարկն ստիպէ՝ պղտիկէն

սկսէ, ու վերջը ներքը չմնալու համար ծախքերուդ բարձր գին, և ծախուելուն վար գին կարէ. վաստակ երևցած փոքրիկ բաժինն ալ ձախորդութեանց դէմ բռնէ: Շատ բանի մէկէն մի սկսիր. վասն զի «երկու նապաստակ մէկէն բռնել ուզողն երկուքն ալ կը փախցունէ», և իւր օգտած գործին ձեռք զարկ, սկսածդ գլուխ հանէ: Շատ վաստակ ընելու յուսով մի խաբուիր. Գիտցիր՝ որ անպատուութեամբ եկած շահը տուգանք է, որովհետև «սատանային բերածը սատանան կը տանի»: Վաճառականութեան մէջ ալ ապրուստիդ խիստ հարկաւոր բաները վտանգի մէջ մի դնել:

Հ. Գնելու և ծախելու համար ի՞նչ խրատ կուտայ.

Պ. Ստակդ այնպիսի բաներու պառկցուր՝ որ խիստ պիտանի, միշտ գործածական ըլլալէ զատ՝ նիւթն ալ ընտիր և դիմացկուն տեսակէն ընտրես: Հարկաւոր եղած բաներուն վրայ առաջուց մտածէ, վասնզի «խորհելով սկսուած գործը կիսով չափ լմնցած է»: Ժամանակին դնուած բանն է վաստակ բերողը, և կանխիկ ըստակ վճարողն է աժան գնողը: Ապառիկ տալէ միշտ զգուշացիր. աղէկ է՝ որ քիչ շահիս, և ստակը կանխիկ առնես, Որչափ

կարելի է՝ ջանա՛ որ պարտքով չդնես: Լաւ գիտցիր՝ որ պարտատերաց յիշողութիւնը սուր ըլլալով միշտ պատրաստ են տալիքդ միտքդ բերելու: Պարտքդ վճարելու միշտ հոգ ըրէ, վասնզի «չուտ վըճարող վաճառականն է՝ որ կը շահի, եւ պարտք վճարելն ալ վաստակ է»:

Հ. Վաժառակցաց հետ ի՞նչպէս վարուելու է.

Պ. Վաճառակիցներդ և յաճախորդներդ պատուէ մէկ մէկ փոքրիկ ընծայով, և ստեպ կարգի դիր անոնց հետ ունեցած հաշիւներդ, վասնզի «չուտ շուտ հաշիւ տեսնողներուն բարեկամութիւնն հաստատ կրմնայ»:

Հ. Ուրիշի գործ յանձնելու վրայ ի՞նչ խրատ կուտար:

Պ. Ոորչափ կարելի է՝ աշխատէ՝ որ բոլոր գործերդ ձեռքդ տեսնես, վասն զի «ով որ անձամբ կ'աշխատի, երեք հոգւոյ գործ կը կատարէ, և իր բանը բանողին ձեռքը չաղտոտիր»: Իսկ եթէ ուրիշին գործ յանձնեցիր, աչքդ վրան ըրէ, բայց կասկածաւ մի ըլլար. Մէկ հոգւոյ շատ գործ մէկէն մի՛ յանձնել, որ բոլորն ալ կիսակատար չմնան:

Հ. Հաշիւ բռնելու մասին ի՞նչ կ'ըսէր.

Պ. Առածդ տուածդ ճիշտ նշանակէ հաշուէտօմարիդ մէջ, և ունեցածդ բան

լիքի տակ դիր՝ որ խաղաղութեան մեծ բարեկամն է . զի ըստ առածին՝ « աղէկ պահպանողն աղէկ կը դանէ » : Ընդ հաւառակն՝ « բաց ամանը շունն ալ կը լիզէ կատուն ալ » : Ամեն օր հաշուէկշիռ դ կար դի դիր , և շաբթու գլխուն՝ շատ քիչ աւելցածը պահէ , մտածելով՝ որ նոյն յաջողութիւնն ամեն օր չպատահիր : Վերջապէս եթէ երջանկութեան կը փափաքիս , բաղձանքիդ և երևակայութեանդ չափ դնելով վիճակէդ դո՛՛հ եղիր , և տեղէ տեղ քիչ փոխուէ :

ՅՅՈՒԱԾ Գ.

Բաղձանքը չափաւորել .

Հ. Բաղձանքնիս ինչո՞ւ չափաւորել պիտի .

Պ. Անոր համար՝ որ ինչպէս գինով մը որչափ շատ խմէ՝ այն չափ շատ խմելու ախորժակ կ'ըզայ , այսպէս ալ մարդս ո՛ր չափ հաճոյք լեցունելու ետէէ ըլլայ , այնչափ ևս բաղձանքը աւելնալով նեղութիւն կ'ըզայ : Ուրեմն բաւականասիրութիւն պիտի՝ որ շատի կարօտութեան ցաւ չըկրենք :

Հ. Ըսել է՝ թէ բաղձանքնիս մեր կարո՞

ղութեան համեմատ ըլլալ պէտք է .

Պ. Տարակոյս չկայ . որովհետև բաղձանքնիս շատնալով՝ զանոնք լեցունող միջոցները չեն աւելնար , և զանոնք ճարելը միշտ մեր ձեռքը չէ . ուստի կը պատուիրէր զանոնք չափաւորել ըստ առակին թէ « քիչ կտաւ ունեցողը կարճ շապիկ հագնելու է » , այսինքն ուղածն յնելու կարող չեղողը կրցածին փափաքելու է :

Հ. Անհանգիստ ըլլալու գլխաւոր պատճառն ի՞նչ է .

Պ. Անհանգիստ ըլլալու և այլոց հետ գժտելուն գլխաւոր պատճառն ունևորութեան փափաքն է : Սուտ է ոմանց ըսածը՝ թէ՝ « ինձի պէտք եղածը չունիմ , ի՞նչպէս դո՛՛հ ըլլամ » , փան զի քիչին փափաքողը քիչով ալ դո՛՛հ կ'ըլլայ : Զոր օրինակ գեղացին քանի մը պատտառ մտացորենի հացով , լեռնցին քանի մը գետնախինձորով կամ ափ մը շագանակով կը կշտանայ՝ ձեռօք աչխատողին ալ օրը չորս հինգ գահեկանն հերիք է , իսկ հարուստին քանի մը հարիւրն ալ չբաւեր :

Հ. Բնաւ հանգիստ կամ դրօսանք պէտք չէ՞ .

Պ. Իրաւ է՝ որ պիտոյքնիս որչափ քիչ ըլլայ՝ այնչափ ալ ազատ կ'ըլլանք . սակայն ըսել չեմ ուղեր որ անմեղ զուարճութիւն

ներէ զրկուինք կամ անհանդիստ ըլլանք . այլ այն ըսել կ'ուզեմ . թէ 'ի բնէ աղքատ ծնածները կամ վերջէն աղքատացողները փոխանակ ցաւելու՝ պէտք է որ ունեցածէն դո՛հ ըլլալով Աստուծոյ փառք տան :

Հ. Այլոց տունը կերակուր ուտելու չէ .

Պ. Բարեկամի կամ ուրիշ մէկու մը հըրաւիրանօք անոր տունը ճաշելու երթալը ներելի և մարդավարութիւն է . սակայն շատ զգուելի բան է այլոց տունն համեղ կերակուր ուտելու համար ինք զինքը նուառացունելու չափ ցածութիւն յանձն առնուլ . վասն զի աւելի քաղցր է մարդուս քրտինքով վաստրկած չոր հացն ընտանեաց հետ ուտել՝ քան շողորթորթութեամբ , երեսպաշտութեամբ , և իր կարծիքն համարձակ չզրուցելու վատութեամբ օտարին բազմախորտիկ սեղանին գլուխը նստիլ :

ՅՕԴՈՒՍԾ Դ.

Երեւակայութիւնը չափաւորել .

Հ. Անհանդիստ ապրելու երկրորդ պատճառն ի՞նչ է .

Անհանդիստ ապրելուն երկրորդ պատճառը մեր երեւակայութիւնն է , որ բաղձանքնիս գրգռելով այլոց վիճակը մերի-

նէն լաւ կարծել կ'ուտայ : Երեւակայութիւնն է արհեստաւորին ըսել տուողը . « Երանի՛ թէ զինուոր ըլլայի , որ առանց աշխատելու հազուէի կապուէի , ճամբորդութիւն ընէի և աստիճանի հասնէի » : Ընդհակառակը զինուորին ալ ըսել կուտայ . « Երանի՛ արհեստաւորին , որ հօրը տունը կեցեր իր գործը կը բանի , վաստկած հացն իր զաւակաց հետ կը վայելէ առանց թմբուկի և հրացանի ձայնէն սիրտը դող ելնելու : Այսպէս աշխարհականը քահանային , վաճառականը փաստաբանին , և դեղացի հողագործը դարբնութեան վիճակն իր վիճակէն երջանիկ կը համարի :

Հ. Վիճակ փոխելու առաջարկութիւնը կ'ընդունի՞ն արդեւք .

Պ. Ամենեւին . այսպիսի բան մ' առարջարկուած ատեն կը տեսնես որ յանկարծ ծամծրմելով , կը մղրմալով այնչափ Բոյ , Բէոր , Գոյ և ասոնց նման բառեր իրարու ետեւէ կը շարեն , որ վերջապէս առջի չհաւնած վիճակին մէջ մնալը լաւագոյն կը համարին . իսկ եթէ փոխել պատահի , շատ չանցած նոր վիճակէն ալ դժգոհելով առաջինին կը փափաքին :

Հ. Հարստութիւնն ալ փափաքելի չէ .

Պ. Եթէ հարուստը հանդիստ և երջանիկ կեանք վարէին , այո՛ , փափաքելի էր .

բայց որովհետև անոնց գլխէն ալ ցաւ , տրտմութիւն , սրտամաշուք մտատանջութիւն անպակաս ըլլալով երջանկութենէ զուրկ կը գտնուին , անոնց վիճակն ալ փափաքելի բան մը չէ :

Հ. Ի՞նչպէս երջանիկ չեն : Երբ ուզածնին կ'ուտեն , կը խմեն ու հանգիստ կ'ապրին .

Պ. Ստոյգ է՝ որ հարուստն համով կերակուրներ ունի , բայց աշխատաւորին ուտելու ախորժակը չունի . փափուկ անկողնոյ մէջ կը պառկի , բայց մտատանջութեան երեսէն քունը չտանիր . շատերն իրմէ կախումն ունին , բայց ինքն ալ ուրիշէն կախեալ է : Շատերուն աչքն իր վրայ ըլլալով ազատութիւնը կորուսած է : « Ինձի այսպէս կը վայելէ , այսպէս չըլլալը պատուոյս գէժ է » ըսելով՝ փուճ տեղն այնչափ վիշտ և տառապանք կը պատճառէ իր անձին , որոյմէ աղքատն ազատ է :

Հ. Զուարճալի տան մէջ բնակելով ալ երջանիկ չեն .

Պ. Կ'ըսէ առակը . « ցեց ոսկերաց սիրտ հոգած » : Քանի՛ որ մտատանջութեան սիրամաշուք ցեցն իր ներսի գին է , երջանկութիւնն իրմէ հեռի է :

Հ. Աշխատաւոր մարդուն բնական զուարճալիքն ի՞նչ է .

Պ. Որովհետև հարուստին տանն ապահովութիւնը , գեղեցկութիւնն ու շքեղութիւնն երկնից պարզութեան , դաշտաց զուարճութեան և ուրիշ բնական տեսարանաց հետ բաղդատելով ունի չեն , և անոր թանգարանին մէջ չկայ նկար մը՝ որ պսոժառ առաւօտու , աստեղազարդ գիշերոյ , ծովափանց կամ բլուրներուն վրայէն արեւուն մարը մտնելու վաճառ տեսարանին հաւասարի , ուստի պիտի գիտնանք՝ որ աշխատաւորին համար Աստուծոյ պատրաստած անկողնպտելի հարստութիւն և անհամեմատ զուարճութիւն ասոնք են :

Հ. Պալատականաց վիճակն ի՞նչպէս է .

Պ. Պալատականաց վիճակն աւելի ցաւալի է . վասն զի հոն ալ այնպիսի ցուցանք մը բուն դրած է՝ որ մեզ աղքատացս անծանօթ է . և այս ալ յայնչափն է : Հունձքի կամ խաղողաքաղի ատեն լճաց եղերքնու , դաշտերու և դործարանաց մէջ կանչուած երգերը , և հարուստներուն արհեստաւորաց նման պարզ զուարթութեամբ պարելը քաղաքաց մէջ լսել ու տեսնել կարելի չէ : Որն աւելի երջանիկ է . երբ իրիկունն օրն ինչպէս անցունելուն վրայ մտածեն , առտուանց մինչև երեկոյ աշխատող գեղացի՞ն , եթէ օրը պարապ անցունող հարուստը . և մեռնելու ատեն ասոնց որմէ՞ն ծանր հաշիւ պիտի պա-

հանջուի :

Հ. Հապա ո՞ր վիճակն է հանգիստ .

Պ. Ինչպէս որ ամեն փայտն իր որդն ունի, այսպէս և ամեն վիճակ իւր ցաւը . ըսել է թէ ամեն վիճակ քաղցրութեան հետ դառնութիւն մ' ունի . սակայն ինչպէս առաւել կ'ըսէ, " Սմեն մարդ իր ոտքի կոծի՞ ծին ցաւը կ'զգայ, այլոց ոտքին յօդացաւը չիմանար . ուրեմն բոլորովին հանգիստ վիճակ չկայ աշխարհի մէջ :

Հ. Մարդկային վիճակն ի՞նչ բանի կը նըմանի .

Պ. Մարդ վիճակի կողմանէ կը նմանի այն հիւանդին՝ որ անկողնոց մէջ փոքր ՚ի շատէ անհանգիստ պառկած, քովն ուրիշ դորդուած անկողիններ տեսնելով՝ կ'երեւակայէ թէ անոնց մէջ աւելի հանգիստ պիտի ըլլայ . բայց երբ փոխէ, հաղիւ թէ մէջը տեղաւորած, հոն ալ կ'սկսի նեղութիւն զգալ, որպէս թէ փուշերու վրայ պառկած ըլլար : Ուստի պէտք է բարեգործութեան փափաքիլ՝ քան հանգիստ կենաց . վասն զի լաւագոյն կեանք վարելը միայն այս կերպով կ'ըլլայ :

Հ. Ճշմարիտ երջանկութիւնն ո՞ր կը գտնուի .

Պ. Աշխարհի մէջ ճշմարիտ երջանկութիւն չկայ, և լաւագոյն կեանք վարողը

պակաս չարիք ունեցողն է : Աշխարհի մէջ թէպէտ ամեն մարդ բարւոյն կը բաղձայ, բայց չկայ մէկը՝ որ իւր փափաքը լեցունող բանը գտնէ, և բնականապէս այսպէս պիտի ըլլայ :

Հ. Ինչո՞ւ համար .

Պ. Անոր համար՝ որ աշխարհս մեր տունը չէ, և իւր տանը մէջ չեղող պանդուխտին կատարեալ հանգստութիւն տեսնել կարելի չէ . օրինակի համար ճանապահօրդ մ' օտար երկիր որչափ հանգիստ ըլլայ, դարձեալ իր տան վառարանին և իւր սենեկին կը փափաքի, ուր գտնել կը յուսայ անխռով և հաստատուն հանգիստը : Ուրեմն այն ատեն կրնա՞ք գտնել այն կատարեալ հանգիստը՝ երբ հասնի՞ք մեր բուն հայրենիքն՝ ուր կ'առաջնորդէ մեզ միայն առաքինաբար ապրելը :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ե .

Կատարումն պարտուց անձնական
վիճակի .

Հ. Բարձր վիճակի սէր ձգելէ առաջ ի՞նչ ընելու է .

Պ. Բարձր վիճակի ցանկալէ առաջ ամեն մարդու մտածելիքը սա պիտի ըլլայ .

Թէ այս վիճակն իմ կարողութեան յարմար է . կամ թէ այս վիճակին մէջ առաւել առաքինի և երջանիկ ըլլալ կարելի է . այսինքն մեր կարողութեան յարմար վիճակը տրելու եմք՝ որ անոր վերաբերեալ պարտականութիւննիս կատարելու կարող ըլլանք : Ապա թէ ոչ հանդիստ ապրելու համար մեզմէ աղքատները նկատելով՝ փոխանակ խելքերնիս գործածելու և գործերնիս կարգադրելու , այլոց բարձր վիճակին կամ հարստութեան նախանձելը մեծ պակասութիւն ու մեղք է :

Հ. Հանգիստ ապրելու ի՞նչ մտլութիւն մը ստակար է .

Պ. Ծոյլ-Նիւն և անհոգի-Նիւն ըստած մտլութիւններն են հանգիստ կենաց դիտաւոր թշնամիք : Ծոյլը միշտ դանդաղութիւն սիրելով՝ բնաւ ուժը գործածել չուզեր . իսկ անհոգն ամեն բան ձգձգելով , երկնցունելով յարմար ժամանակը ձեռքէ կը հանէ : Ուստի մեղի յարմար վիճակն ընտրելէն վերջը սիրով և յօժարութեամբ նոյն վիճակին պարտքերը վճարելու պիտի փութամք . զի ըստ առակին « մտրակով վաղող ձին մրցանակ չկրնար առնուլ . բռնութեամբ որս տարած չունն ալ եղնիկը կը փախցունէ » :

Հ. Բարիք ընելու ս՞ր վիճակն յարմարագոյն է .

Պ. Ամեն վիճակ ալ բարիք ընելու յարմար է : Հարուստը կրնայ ճարտարաց ձեռք բռնել , առաքինիները վարձատրել , և կարօտելոց օգնել : Վաճառականը՝ դաշնագրութեանց մէջ անկեղծ , վճարքներու կողմանէ խօսքին տէր , գործաւորաց վարձքն օրով վճարող ըլլալէ զատ , կրնայ նաև առատաձեռն ըլլալ , վաճառակցաց օգնել , և այնպիսի գործերու ձեռնարկել , որ շատ բանուորի կարօտ ըլլալով՝ շատ խեղճերու ալ վասարկելու և ապրանք ընելու գուռ բացուի :

Հ. Աղքատն ալ բարիք կրնայ ընել .

Պ. Արհեստաւոր , գինուոր և գիտնական իրենց աղքատութեամբն անգամ կըրնան բարիք ընել ընկերութեան : Արհեստաւորին իր սովորածը կատարելագործելով այլոց ալ սովորեցունելը բարիք ընել է : Զինուորի մը բռնութիւն չընել , և իւր պարտուց համեմատ հասարակաց հանգստեան հոգ տանել և բարի վարուց դէմ չգործել բարեգործութիւն է . Մեծ բարեգործութիւն է նաև երբ գիտնականն օգտակար ճշմարտութիւններ կը սովորեցունէ . մտաբանութեան քաղցրութիւնն ու արդարութեան ուժը կը հասկցունէ . պաշտօնակիցները կը սիրէ . և շատերուն օգնութեան կը հասնի խելքով և խրատով , Ուրեմն ալ

մեն վիճակի մէջ ալ ուզողը կրնայ բարեկիրթ
և առաքինի ըլլալ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Վ Յ Բ Ո Ի Թ Ի Ի Ն (1)

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա .

Նկարագիր գեղջուկ կամ
անկիրթ մարդու .

Հ . Ո՛վ է գեղջուկ կամ անկիրթ .

Պ . Գեղջուկ կամ անկիրթ կ'ըսուի այն
մարդը՝ որ կենցաղավարութեան մէջ այլոց
սիրտը չահելու , այլոց սիրելի և հաճոյ ըլ-
լալու կերպերը , այսինքն մարդավարութիւն
չգիտնալով ընկերութեան մէջ ալ պատիւ
չունենար :

(1) Հասարակաց սովորութեան հետեւելով
+աղ+աւ+ւարո-լի-ն , մարդ+ւարո-լի-ն բառերն
անխտիր մէկմէկու տեղ գործածեցաք գործոյս
մէջ . եւ հարկ չհամարեցաք զնեւ այն տարբե-
րութիւնը՝ որով +աղ+աւ+ւարո-լի-ն կը գործածուի
ևւրոպացոց politique բառին տեղը , որ կը նը-
չանակէ բարիք տնտեսութիւն քաղաքական ի-
րաց եւ պաշտամանց , իսկ մարդ+ւարո-լի-ն
civilisatione բառին տեղ , որ կը նշանակէ ըն-

Հ . Արդար և պարկեշտ ըլլան հերիք-
չէ՞ պատիւ վաստկելու .

Պ . Ո՛չ . որչափ որ մարդ մ' արդար ու
պարկեշտ ըլլայ , որ և իյէ մարդու մազի-
չափ դպչելէ զգուշանայ , կրօնական պարա-
քերը կատարէ , օրինաց հնազանդի , խոստ-
մունքը պահէ , և աղքատաց ողորմութիւն
ընէ , երբ մարդավարութեան դէմ կը դոր-
ծէ , ընկերաց սիրելի և պատուաւոր չըլլար .

Հ . Մարդավարութեան դէմ եղած պա-
կասութիւններն ի՞նչ են .

Պ . Մարդավարութեան դէմ է իւր վի-
ճակին չվայելող պատուտած և աղտոտ լա-
թեր հաղնել , սուտ չխօսելու , կամ ճշմար-
տութիւնը բացայայտ զրուցելու համար մէ-
կուն ըսել « ինչ տղեղ դէմք ունիս » . միւ-
սին « ճիշդ քու հասակովդ թղուկ մը տե-
սայ » . մէկ ուրիշին ալ « ո՛հ , որչափ պա-
կաս պիտի տեսնէք , երբ մէկ աչքերնիդ
լոյս չունի » : Ատնք և ատնց նման բաներ

կերութեան հետ վայելուչ կերպով կենցաղա-
վարիլ :

Նախնիք երկուքին համար ալ քաղաքա-
վարութիւն բառը գործածած են . իսկ նորերը
մարդավարութիւն բառը գրած են երկրորդին
համար , որ ըստ նախնեաց կը նշանակէ մարդ
հալածող , մարդու վնասող :

են գեղջուկին պակասութիւնները :

Հ. Խօսակցութեան մէջ ի՞նչպէս է .

Պ. Գեղջուկն այլոց պատճառարանութեամբ խօսածը չհասկնար . եթէ իրեն բան մ' հարցուի , ուշ ատեն անգամ մ' յօրանջեղէն վերջը , կը հարցունէ . « ի՞նչ , ի՞նչ ըսիք » : Իրբեմն դեռ խօսիլ չսկսած , կը կտրէ խօսքը՝ բերանդ կը թողու . իսկ եթէ ինք խօսելու ըլլայ , վերջ չունի , և բռնելիքը մտունալով քովիններուն կը հարցունէ : Խօսելու ատեն շունչն երեսիդ կը բռնէ , զուարու պէս կը յօրանչէ , հազարու կամ ինջելու ատեն քովինները կ'աղտոտէ : Գիպուածով մէկն հրելու կամ ոտքին վրայ կոխելու ըլլայ՝ « Երեւե՛ք ըսելն անգամ մեզք կը համարի » : Եթէ ծառայութիւն մ' ընես , շնորհակալութիւն չյայտներ . եթէ մէկէն բարև բերես , « անոր բարևն ի՞նչ ընեմ » կ'ըսէ . և եթէ մէկուն հանդիպի , ոչ բարի լոյս ըսել ունի , ոչ բարի իրիկուն , և ոչ շնորհաւոր նոր տարի :

Հ. Իր տան մէջ ի՞նչպէս է .

Պ. Իր տան մէջ կը պուռայ , կը պուռչրատէ , « իմ տանս մէջ եմ » ըսելով գրացին անհանգիստ ըլլալն հոգ չըներ : Եթէ գաւաթ մը կոտրի , սատանայ կը կտրի , տաք նալու ատեն այլոց մտին հոգ չընելով կրակարանը մինակ ինք կը բռնէ : Սեղանի վը-

րայ մեռելի , խոցերու , աղտոլութեանց և ուրիշ զգուելի բաներու վրայ խօսք կը բանայ : Սենեակէն ներս մտնելու ատեն դուռը բաց կը թողու , եթէ գիրք կամ լըրագիր կարդալու ըլլաս , արտօրալով քեզմէ առաջ թուղթը դարձունելու կը նայի , եւ նամակ տեսածուն պէս աչքը վրան տնկելով կարդալ կուզէ :

Հ. Ուրիշ ի՞նչ պակասութիւն ունի .

Պ. Սր կըլլայ՝ որ ուրախ և զուարճախօս է . երբեմն ալ այնչափ խոտկեր և նեղսիրտ է՝ որ կարծես թէ բարկացեր է : Կառքի կամ նաւակի մէջ կը նայի՝ որ պատուաւոր և հագիստ տեղն ինք նստի . իսկ եկեղեցւոյ կամ սրճարանի մէջ ուրիշ մէկն եկած ատեն տեղ ընել չունի՝ և ժամերով սպասել կուտայ . և կարդալու համար առած գիրքը տեղը տանելու հոգ չըներ : Թէ որ դէպ 'ի ալ կողմն երթանք ըսես » , ինք ձախ կողմէն երթալը կ'ընտրէ :

Հ. Բարիք ընելու մասին ի՞նչպէս է .

Պ. Գեղջուկ կամ անկիրթ մարդը բարիքն ալ շէնքով շնորքով ընելու կերպը չգիտեր . ուստի թէ բարեկամաց սեղան պատրաստէ , երթալ չեն ուզեր . վասն զի դիտեն՝ որ ամենէն ընտիր կերակուրը , այսինքն տանուտերով խնդուս երեսն այն սեղանին վրայ պակաս է : Ստակ մ' ողոր-

մութիւն տայ , առնող աղքատը դառար-
կասէր և գլուխ ցաւցունող կը կանչէ :

Հ. Ազգականաց հետ ի՞նչպէս է .

Պ. Ազգականները կը սիրէ , և իւր ըն-
չից ժառանգ զանոնք կը գրէ , բայց հե-
տերնին մարդավարութեամբ չվարուիր .
պարտէզը գեղեցիկ ծաղիկներով և պը-
տուղներով լեցուն է , մտքէն ալ անգամ
չանցնիր փունջ մը ծաղիկ կամ քանի մը
պտուղ բարեկամի կամ ազգականի պարգև
տալ անոր սէրը վաստակելու համար : իւր
ազգականներուն , օրինակի համար , եղբօ-
րը զաւկին ընծայ տալու ատեն , փո-
խանակ քաղցրութեամբ յորդորելու և խը-
րատելու՝ որ բան սովորելու ջանք ընէ , ե-
կեղեցւոյ մէջ լուռ և հանդարտ կենայ , և
մօրն հնազանդ ըլլայ , դաժան դէմքով կը
սաստէ ըսելով , « Ե՛ս քե՛զ . . . չեմ գի-
տեր ինչ ընեմ քեզի . . . » :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ .

Մարդավարութիւն

Հ. Գեղջուկին այս ըրածները մեզք ե՞ն .

Պ. Գեղջուկին այս տևարդի վարմունք-
ներն արդարև մեզք չեն , սակայն կը ցը-
ցունեն՝ թէ սոսկ արդարութիւն , բարե-

գործութիւն և պարկեշտութիւն հէրիք
չըլլալով այլոց սիրելի ըլլալու , պէտք է
մարդավարութիւն ալ դիտանայ : Վասն զի
եթէ մենք այլոց այդպիսի վարմունքին վը-
րայ կը ցաւինք , պէտք է՝ որ մեր կողմա-
նէ ալ այլոց տհաճութեան պատճառ չը-
տանք . և մանաւանդ՝ եթէ մեր կամաց
դէմ այլոց սիրտը ցաւցունել պատահի ,
ջանանք այնպիսի քաղցր խօսքերով շահիլ ,
որ փոխադարձ ակնածութենէ կը ծագին :

Հ. Զի՞նչ է մարդավարութիւնը .

Պ. Մարդավարութիւնը՝ որ բարեսի-
րութիւն և յարգանք յայտնող գործեր ը-
նել է այլոց՝ ճշմարիտ պարտականութիւն
մ՝ է , և հակառակն ընելն ալ խորչելի է :
Մեր անձնական շահն անդամ քաղաքավար
ըլլալու կը պարտաւորէ , որովհետև այլոց
սիրտը գրաւելու մէկ հատիկ միջոցն այս է :
« Մեզրը լիզելնիս քաղցրութեանն համար
է » կըսէ առակը :

Հ. Գեղջուկն ու քաղաքավարն ի՞նչ բա-
նի կը նմանին .

Պ. Քաղաքավար և քաղցրաբարոյ մար-
դը նման է այն կահ կարասիներու , որ ըն-
տիր և փայլունութեան համար ամեն տես-
նող հաւնելով գնել կ'ուզէ . իսկ խորթ շի-
նուածը չը սիրեր : Օրինակի համար չքե-
րուած տախտակէ սնտուկը՝ փայլուն շինուա-

ծին հետ նոյն դործը կը տեսնէ , նմանապէս լուացուած և անլուայ ամանին մէջի կերակուրն հաւասարապէս աղէկ կրնայ ըլլալ . սակայն փայլուն գզրոցը գնելու ըստակ չենք խնայեր , միւսը կը խոտեմք . մարդը ամանին միջի կերակուրը կ'ուտենք , անլուային մէջն եղածէն կը պժգանք = Մյսպէս իմացիր քաղաքավար ու անկիրթ մարդու մէջ եղած տարբերութիւնը :

Հ. Մարդավարութեան յատուկ ձևեր և խօսքեր կա՞ն .

Պ. Ո՛յ . կան նաև քանի մը մանր մունր խօսքեր ալ մարդավարութեան յատուկ , որք տեղւոյ և ժամանակի նըկատմամբ կը փոխուին ալ , և Կառավարութեան ըստած գրոց մէջ գրուած կ'ըլլան . Եւ որովհետև անոնց զանցառութիւնը մեր անկիրթութիւնն յայտնելով վարկումնիս կը նուազէ , և այլոց աչքին կոպիտ կ'երեցունէ , պէտք է ասոնք ալ սովորիլ և ըստ տեղւոյն գործածել :

Հ. Որո՞նք են ասոնք .

Պ. Մարդավարութեան ձևերը գրեթէ նոյն են այն խրատներուն հետ որով մարդերը զաւակնին կ'զգուշացընեն այս ինչ խօսքը կամ այն ինչ բանը չընել . զոր օրինակ անշնորք խօսք բերան առնուլ , գետնի վրայ փռուած կենալ , ձգուտուիլ , աչ-

քը տնկած ուրիշին երեսը նայիլ , վազվզել . բարձրաձայն ծիծաղիլ , և ձեռաց կատակ ընել՝ որ էշերու կը վայելէ : Նոյնպէս խրատիւ կը պատուիրեն՝ որ ձանձրութիւն , նեղութիւն , աշխատութիւն և ժամանակի կորուստ պատճառող գործերէ հեռի կենան : Պէտք է՝ որ սղաք ասոնց ամենն ալ միտք պահեն , և ընկերութեան մէջ մտածատենն ալ կրթեալ անձանց ըրածը դիտեն ու անոնց նմանին :

Հ. Մարդավարութեան դէմ եղածները միայն այսչա՞նի են .

Պ. Ո՛չ . կան ուրիշ շատ զգուշալի խօսքեր ու ձևեր ալ՝ որ քաղաքավարութեան գիրքերէ պէտք է սովորիլ , և բոլորն ալ արդարութեան պարտուց կը վերաբերին . սակայն հարկ է սովորիլ քաղաքավարութեան այն պարտքերն ալ՝ որ այլոց պատիւը պահելու կը գործածուին , զոր եթէ այլք մեզի ընեն՝ կը հաճինք , և որոնք միայն ընկերական կեանքը հաճոյական և սիրուն կ'ընեն :

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ .

Մարդավարութիւն կենսակցութեան մէջ

Հ. կենսակցութեան մէջ ի՞նչ բանէ զգուշանալու է .

Պ. Ընկերաց հաճելի եւ սիրելի ըլլալու փափաքողը նախ եւ առաջ սնտափառութեանէ, այսինքն զինքն ուրիշներէն վեր կարծելէ զգուշանայ : վասն զի հարստութիւն, գեղեցկութիւն, ոյժ, եւ անուականութիւն մարդուս վրայ պատահմունք են, էական չեն . գիտութիւնն ալ Աստուծոյ տուրք է . ուստի ասոնց եւ ոչ մէկուն համար մեր կողմանէ պարծելու իրաւունք մը չունինք :

Հ. Աւետարանն ալ մարդավարութեան պատուէր կուտայ .

Պ. Այն Բիտուս Գրիստոս մեր տէրն ալ քաղաքավարութեան գեղեցիկ պատուէր մը կուտայ՝ երբ կը խրատէ ըսելով . « խընչոյքի հրաւիրուած ատեն առաջին եւ պատուաւոր տեղը մի նստիր . աւելի աղէկ է որ տան տէրն ըսէ, թէ հոս վար տեղն ինչո՞ւ նստեր ես, քան թէ ըսէր, բարեկամ, հոս ի՞նչ բան ունիս, քիչ մը վար նստէ, ու սա մարդուն տեղ ըրէ » : Դ. Կ. Ժ. Գ. 10 :

Հ. Հագուստի կողմանէ ի՞նչ զգուշութիւն պիտի .

Պ. Թէպէտ շատ զգուշի բան է պատուած, շատ կարկտած և աղտոտ զգեստներ հագնիլ, եւ աղտողի եւ հոտած ձեռքերով ընկերաց մէջ մանել, սակայն քիչ պէ՞տք ալի չէ ոմանց չափազանց պճնասիրու-

թիւնն ալ, որ ամեն նորութեան կը հետեւին, խելքերնին մտքերնին զարդարուելու կուտան, միակտուր արձանի պէս գլուխնին տնկած կը պտըտին . եւ վայ ասոնց զգեստին եւ կամ մաղին գպչողին = Այս խելճերուն արդիւնքը մեծ՝ երեւոյթը պզտիկ ըլլալու տեղ, ցոյցբերնին մեծ՝ արդիւնքնին քիչ է : Ուրեմն հագուստի կողմանէ ալ չափաւորութիւն պահելու է :

Հ. Պարկեշտ մարդն ի՞նչպէս կ'ընէ .

Պ. Արդիւնաւոր եւ պարկեշտ հոգին իր վիճակէն վեր ծանր զգեստ հագնելը . մեծութեան, հարստութեան եւ գիտութեան վրայ չպարծիր . իւր արդեանց վրայ չխօսիր . երբ զինքը գովեն՝ չուրախանար . ուրիշը չ'արհամարհեր՝ մանաւանդ թէ կը գովէ : Բերնով կամ թղթով եկած բարեւն անպատասխան չթողուր : Խօսակցութեան մէջ այլոց ալ խօսելու առիթ կուտայ . լըրբութեամբ ըսուած խօսքին չհակառակիր, եւ իւր կարծեաց վրայ չյամառիր :

Հ. Պարկեշտին գլխաւոր բնաւորութիւնն ի՞նչ է .

Պ. Պակեշտ մարդուն գլխաւոր բնաւորութիւնն է բարուց քաղցրութիւն և ներողամտութիւն : Քաղցրաբարոյ ըլլալովն է՞ որ ընկերին հաճոյ բաներ ընելով անոր կամքըն հաճելու կը ջանայ, և անհանգիստ ընելէ

կը խորչի :

Հ. Ներողամտութեան արդիւնքն ի՞նչ է .

Պ. Պարկէշտ մարդը ներողամտ ըլլալով ընկերաց պահասութեան կը տանի . ըստ կարի արդարացունել ջանալով ըրած գործքերնին արէկի կը մեկնէ . սակայն բնաւ մտլու թիւննին չգովեր , և ոչ իսկ սնտի պատկառանքով կամ փոքրողութեամբ չափադանց նուաստանալու կը զիջանի . իւր և այլոց պատիւը պահելու ջանադիր է , և պատշաճից դէմ գործելէ միշտ զգոյշ ըլլալով չափազանց պճնասիրութիւնէ և անհողութեանէ միօրինակ կը խորչի :

Հ. Ի՞նչ աստիճանի մարդոց կենակցութիւնն օգտակար է .

Պ. Ուրիշներէ վեր պատուաւոր երեւնալու համար վար աստիճանի խեղճերու հետ կենակցութիւնը սոսկ ունայնամտութիւն է , և երբէք օգուտ մը չունի : Աստիճանաւ շատ վեր կամ հարուստ մարդոց կենակցութիւնն ալ նաև անպատուութիւն պատճառելով՝ հաճելի բան մը չէ . ուստի վայելուչն այն է՝ որ առաքինի , գիտուն և կրթեալ մարդոց հետ կենցաղավարինք . որպէս զի ասոնցմէ քիչ թէ շատ բան սովորինք , իրենց օրինակովն ինք զինքնիս ուղղենք , և բարեկամութեամբ պատիւ վաստակինք :

ՅՕՂՈՒԱԾ Դ.

Քաղաքաւարութիւն խօսակցութեան մէջ .

Հ. Խօսակցութեան մէջ ի՞նչ կերպ ըլնանելու է .

Պ. Խօսակցութեան մէջ պատահած գոտութեան պատճառը լեզուն ըլլալով պէտք է որ կանուխէն լեզունիս կառավարելու վարժուինք , որպէս զի սիրտ ծակելու՝ կամ ընկերին դպչելու խօսքեր բերնէ փախցունելէ ապահով ըլլանք :

Խօսքերնիս պէտք է որ յստակ և ճիշդ ըլլայ , շուտ՝ բայց ոչ դահավէժ , վայելուչ՝ բայց ոչ արուեստակեալ կամ անբնական , զի ըստ առածին , “ բերնով վաստակուած պատուոյն արժէքը քիչ , օգուտը շատ է ” , եւ շատ անգամ իրօք գործուած չարիքներ վայելուչ խօսքերով ներքի կ'ըլլան :

Հ. Վէճի մէջ ի՞նչ կերպ բռնելու է .

Հ. Վիճաբանութեան մէջ պէտք է որ հանդարտ սրտով մտքերնիս բացատրելու ջանք ընենք , ու չափազանց չտաքնանք . վասն զի խօսքը խօսք բանալով՝ կարելի է որ բերաննուս պակաս խօսք մը փախցունելով վերջը գոջանք : Պէտք է նաև վճռողական ձևերէ զղուշանալ . այս ինքն փոխանակ « բողբոլին ստոյգ է . . . կը խաբուիս

... այս գէտ ըլլալուն դրաւ կը գնեմ . . .
կ'երաշխաւորեմ" ըսելու , այլոց անձնա-
սիրութեան չդպչող բառեր գործածելու է,
ըսելով . " Ինձի կ'երեւի թէ . . . իմ տկար
կարծիքս այս է . . . կարելի է ' որ լաւ
հասկցած չըլլամ . . . " :

Հ. Վիճաբանութիւնն օգուտ մ' ունի՞ .

Պ. Վիճաբանութիւնը ' որ ճշմարտու-
թիւնն յայտնելու և հասկնալու նպատակ
չունի , անօգուտ է և վնասակար . և այս-
պիսի վիճաբանողք ' միշտ իրենց առաջին
կարծեաց վրայ յամառեալ կը մնան . վասն
զի արդէն իրենց ունեցած ծուռ կամ շիտակ
կարծիքնին միայն սրաչափանել էր նպատակ-
նին , և ոչ հետազոտութիւն ճշմարտու-
թեան , Ուստի վիճաբանութեանց մէջ խա-
ղաղասէր ոգւով պէտք է որ սիրտ ծակող
կծու խօսքերը լռենք . և ըստ առածին '
«բարեկամ մը չկորսնցունելու համար՝ անու-
շին տեղը լեղին կուլ տանք » :

Հ. Այլոց խօսած առեն ի՞նչ կերպ ըրու-
նելու է .

Պ. Մեր գործոց վրայ երկար խօսելն
այնվայել ըլլալով ' պէտք է ուրիշն ալ գոհ
ընել իւր գործոց վրայ խօսելու ժամանակ
տալով . և մինչև վերջն ուշադրութեամբ
մտիկ ընելով ' խօսքը չկտրել : Պէտք չէ՛նր-
մանիլ անոնց ' որ լսողիտցողի պէս ամեն

բանի վրայ կը խօսին , կը դատեն , և խօսու-
ղին միտքը լաւ հասկըցած յանկարծ վրճը-
ռելով ' խօսքը բերանը կը թողուն . Պէտք
չէ նմանիլ անոնց ' որ խեղժ ինչառ խօսք
մը կամ զարհուրելի բար մը ծախելը խելա-
ցութիւն կը կարծեն , բայց անխելքու-
թիւն և կասկածառութիւն է : Պէտք չէ
նմանիլ ամեն խօսքի մեկնութիւն տուող ,
ոչինչ բանի համար դժարցող , և ամեն խօս-
քի հակառակը պնդող մարդոց : Վայ այն
մարդուն ' որ այսպիսեաց հետ կենակից
ըլլալու դատապարտուած է :

Հ. Խօսակցութեան մէջ զուարճութիւնն
արժէք մ' ունի՞ .

Պ. Մտոյգ է ' որ զուարճախօսութիւն և
խնամատալից դրոյքքննր խօսակցութեան գրե-
թէ համեմունքն ըլլալով երբեմն մեծ յարգ-
կունենան . սակայն եթէ անդդուչութեամբ
սիրոյ , պատուոյ և առարկնութեան դպչին ,
սիրտ ծակեն , և անողջանալի վ' բքեր բա-
նան , վնասակար են , և գործածելն զգու-
շալի է .

Հ. Հապա կատակը .

Պ. Կատակը պարկեշտ մարդոց խօսակ-
ցութեան մէջ ամենևին ներելի չէ , թը-
շուառ և մադկային պատուոյն արտաբերող
են անոնք՝ որ այլոց ծիծաղը շարժելու հա-
մար կապկի նման խելկատակութիւնները

նելու չին ամաչեր . Սմբարիշտ և անդամ են անոնք՝ սր կատակի պատրուակաւ բարոյականի հակառակ անպարկեշտ խօսքեր կը ժայթքեն , և սուրբ մարդիկն ու սրբազան բաներն անգամ կը ծաղրեն :

Հ. Բանասարկու մարդն ի՞նչ վարմունք ունի .

Պ. Բանասարկու կամ քսու մարդուն վարմունքն է իր գործերը թողուլ՝ ուրիշին գործին խառնուիլ . տունէ տուն խօսք տանել բերել . երկու կողմին ալ իրենց հաճոյ եղածը խօսիլ , և ոչ թէ խօսողին բերնէն լըսածը . որպէս զի երկու կողմին ալ սիրելի ըլլայ . բայց վերջապէս իր վարձքն այն կ'ըլլայ , որ երկու բն միանգամայն տակելի կ'ըլլայ :

Հ. Չարասիրան ի՞նչ վարմունք ունի .

Պ. Չարամիտ մարդուն խօսքերուն մէջ միշտ ծուռ միտք մը կը նկատուի . երբ այլոց վրայ պարսաւ լսէ , կ'ուրախանայ . իսկ եթէ գովեն , խորամանկութեամբ կը ըսէ , և կամ խօսքին մէջ բոլոր մը խառնելով՝ բարի գործքերուն անգամ երկիրորդական պատճառ մը կ'ենթադրէ , որպէս զի չգովէ : Երեսանց կը շողոքորթէ , ետեւէն կը պախարակէ , և դէշ բան չմտաբ՝ որ չըսէ : Ուստի աղաչենք Աստուծոյ՝ որ չարասիրտ մարդուն ըզուէն , և աւաղակին թուրէն

զմեզ սրահպանէ :

Հ. Վաղաքաւարութեան պարտուց բովանդակութիւնն ի՞նչ է .

Պ. Վաղաքաւարութիւնն է զուարթաբարոյ ըլլալ , խռովեալներն հաշտեցունել , ոչինչ բաներու համար անգամ չնորհակալութեան պարտքը չմտնալ , կարօտելոց յօժարութեամբ և շուտով՝ օգնել , լրաժխրատը պահել , գիտուն և բարի մարդոց հետ կենցաղավարել : և անոնց խորհուրդ հարցունել , վշտացեալները մխիթարել , վհատեալները քաջալերել , անսովոր շարժմունքներ չընել , հագուստը սովորութեան յարմարցունել , և ունայնամատութեամբ չպարծենալ :

Հ. Միայն այդ չափ .

Պ. Պէտք է նաև բարետիրա և քաղցրաբարոյ ըլլալ՝ առանց կոտորուելու . ծանրագլուխ՝ առանց խատուութեան . զգուշաոր՝ առանց բծախնդրութեան , պատճառաբան՝ առանց յամառ կամակորութեան . կծծութեամբ հին և աղտոտ չհագնիլ առանց պճնասիրութեան . մեծին պատիւը պահող , հասարակաց հետ պարկեշտութեամբ վարուող , և ստորնոց հաճելի : Մէկ խօսքով , այնպիսի վարմունք մը պիտի ունենանք՝ որ մեզի հետ խօսողը պարտաւ ժամանակ անցունելուն վրայ չըզջայ :

Ճշմարիտ քաղաքավարութիւն .

Հ. Մուտ քաղաքավարութիւն ալ կայ .

Պ. Այո՛ . ճշմարիտ քաղաքավարութիւն չէ ոմանց սակ յարդական ձևեր և անուշիկ խօսքեր բերնէն վազցունելը՝ երբ ներքին զգացմանց չեն սլատասխաներ , այլ անոր կեղծ նմանութիւնն են :

Հ. Մուտ քաղաքավարի օրինակ մը տուր .

Պ. Մուտ քաղաքավարը միշտ կոկիկ և զարդարուն զգեստով կը պտղտի . մաղերը , մերուքը և ընչացքը այնպէս շիտկուած են , որ կարծես թէ սավրջին ձեռքէն նոր ելած է . շրթունքներէն քաղաքավարական անուշիկ խօսքեր ջուրի պէս կը վաղեն . աչաց , դիմաց և ձեռաց բոլոր շարժմանց մէջ յարդական ձևեր անպակաս կը տեսնուին . Շարունակ . Զորհալու ե՛ Զերեհե՛ . . . կ'ըսէ : կարծես թէ առանցք զի բնաւ հանդիստ չըլլար , և քուկին մէկ փոքրիկ նեղութիւնդ բոլորովին քունը կը փախցունէ , քուկին ամեն բաներդ զինքը կը յափշտակեն , այնպէս՝ որ եթէ յունվար ամսուն ալ դեղձը կը հանսունաց ըսես , պիտի չհակառակի . այսիպիսի մարդն իր նման

թեթևներուն հաճելի կրնայ ըլլալ . բայց խերքի տէր եզրդին զգուելի է :

Հ. Հապա ո՞վ է ճշմարիտ քաղաքավար .

Պ. Ճշմարիտ քաղաքավար այն մարդն է՝ որ այլոց հետ մարդասիրութեամբ , ներողամտութեամբ , և բարեսրտութեամբ կը վարուի : Ո՞վ որ այս զգացմանց տէր է , բարի և անիւ կը համարուի . իսկ ո՞վ որ չունի , և ունենալ կը ձևանայ , կեղծաւոր և խաբերաց է : Ուրեմն պէտք է՝ որ մենք ալ մարդասէր , ներողամիտ և բարեսիրտ ըլլանք .

Հ. Ի՞նչ է մարդասիրութիւնը .

Պ. Մարդասիրութիւնն է այլոց յաջողութեան վրայ ուրախանալ , և ձախորդութեան վրայ արամիլ . կարողութիւնն օգտածին չտի ընկերութեան մէջ ձախորդութիւն և դժգոհութիւն սլատառող բաները վերցունելու աշխատիլ , և ուրախառիթ կամ օգտակար բաները շատցունելու :

Հ. Ի՞նչ է ներողութիւնը .

Պ. Ներողութիւնն է նախատանաց ներել . այլոց ըրածն աղէկի մեկնել , և պակասութեան վրայ ցաւել . գիտնալով՝ որ կատարեալ մարդ քիչ սլակասութիւն ունեցողն է : Ներողութիւն է նաև չտախել ուրիշը՝ որ իր պէս հաղուի , ուտէ , խորհի , խօսի և իր աղատութիւնը զոհէ այնպիսի բաներու

մէջ որ ոչ այլոց կը վնասեն՝ և ոչ ըսողին :
Հ. Բարեսրտութիւնն ի՞նչ է .

Պ. Բարեսիրտ է այն մարդը՝ որ այլոց
ազեկութիւնը միայն կը տեսնէ . աւելի ա-
ռաքինի ըլլալուն կը հաւատայ՝ քան մոլի :
Ուստի զանոնք կը սիրէ , կը յարգէ , ցաւեր-
նուն ցաւակից կ'ըլլայ , և ամեն առթի մէջ
սրատրաստ է ձեռքէն եկած բարիքն ընե-
լու :

Գ Լ Ո Ի Խ Զ .

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա .

Նկարագիր առաքելի մարդոյ .

Գերեզմանատանց՝ զլիաւոր ճամբանե-
լու քովերն հաստատուելը բարի դի-
տաւորութեամբ մ' եղած է : Ճամբորդը
վայրկեան մը կանգ առնելով անոնց շան-
կազատին առջև ուրիշ ճամբորդութեան ,
ուրիշ կէտի մը վրայ կը խորհի . և ինչպէս
որ իրիկուն ըլլալը տեսնելով արտօրնօք քա-
լելու կ'սկսի , այսպէս ալ մահուան վրայ
խորհելով՝ առանց ժամանակ կորսնցունե-
լու բարիք ընել կը փութայ :

Ո՞նցեալ ամուս գեղի գերեզմանոցի մը
քովէն կ'անցնէի . տեսայ տապանաքար մը

որուն վրայ մեռելի կմախք մը քանդա-
կուած էր , տակն ալ սա համառօտ խօսքը
դրուած :

Են եղէ

որպէս եւ դու ես զարդիս .

այլ անշուշտ

լիցիս եւ դու իբրեւ զիս .

ե՛րթ ողջամբ

եւ զայս միայն խորհեսցիս

Այս խօսքերուս վրայ քիչ մը խորհե-
լէն վերջն ըսի . ո՞վ ունայնութեան մարդ-
կային գործոց . աշխարհի մէջ ամեն մարդ
ալ կը մեռնի , աղքատն ալ թագաւորն ալ :
Մարդկային վառասիրութիւնք հոս կը խոր-
սակին . և մեր գործքերէն 'ի զատ ամեն բան
հոս կը թողուի : Եթէ այսպէս քիչ պիտի
ապրինք , չարիք ընելէ ի՞նչ կը շահինք : Այս
տեղ ամենքս իրար պիտի դռնենք . թըշ-
նամութիւն , սխախալութիւն և եզրացրնիս
վշտացունենն ի՞նչ օգուտ ունի :

Այսպէս մտածելով ծոնկի վրայ ինկայ
այն ողորմելի հոգւոց համար հոյ՛հե մը
զրուցելու . օրհնեցի իմ կրօնքս՝ յորում
զմեզ մեր եղբարց հետ միացող սիրոյ և
բարերարութեան կապերը մահն անդամ
կարող չէ փրցունելու : Եւ յանկարծ աչ-

քերս խաչի մը դարձունելով՝ վրան կար-
դացի :

Աղօթեցէ՛ք
վան Յակաբայ ողորմելոյ
եղեւ

պարկեշտ , առաքինի եւ քաղաքավար .

Ինձի երեցաւ թէ այն խօսքերն ճշմա-
րիտ առաքինի մարդու մը նկարագիրն ը-
լային . ուստի տեղւոյն դորձակալը գտնե-
լով հարցուցի՝ թէ ո՞վ է հոն թաղուած
մարդը :

Գործակալը պատասխանեց ըսելով « Յա-
կոր ճշմարիտ բարերաշատ մէկն էր . ոչ
միայն սրտիւ զնստուած կը պաշտէր , այլ
և բարեգործութեամբ ևս . մտածելով թէ
այն մարդն է առաւել կրօնասէր , որ առա-
ւել կ'օգնէ ընկերին : Կմեն մարդու ալ բա-
րի սիրտ , կարեկցութիւն և մարդասիրու-
թիւն ցոյց կուտար՝ թէ մտրացկան ըլլա-
ցին և թէ իշխան . ինչ հադուստ ալ հազ-
նէին , միայն արժանեացին համեմատ կը
պատուէր : Բարի մարդիկը կը սիրէր , տը-
կարաց ցաւակից կ'ըլլար . կը մեղքանար
չար մարդիկը և կը խրատէր՝ որ վար-
քերնին ուղղեն . Շատ ծանօթ և քիչ բա-
րեկամ ունէր , բայց բոլոր աղնիւ և առա-

քինի մարդիկ ալ իրեն բարեկամ կը համա-
րէր , թէ և անոնք հեռաւոր կամ անծա-
նօթ ըլլային : Աղքատները կը յարգէր ,
հարուստներուն վրայով գէշ չէր խօսէր ,
հասարակ մարդոց հետ կը կենցաղավարէր ,
մեծերուն կը հնազանդէր , ամեն մարդու
սիրելի ըլլալ կը փափաքէր , և ինք իրմէն
գոհ ըլլալով՝ ուրիշներէն ալ գոհ էր : Կը
ջանար՝ որ այլք իրեն պարտական ըլլան ,
քան թէ ինք այլոց , և աւելի ուրիշ-
ները գոհ ընելու կ'աշխատէր , քան թէ
ինք զինքը » :

« Ատելութիւն և ռիսակալութիւն ինչ
ըլլալը չգիտնալով կուիւէ կը փախչէր . հը-
պարտութիւն չունէր , որովհետև Աստու-
ծոյ կը հաւատար . չէր նախանձէր , վասն
զի ընկերասէր էր : Կրած նախատանաց ոչ
միայն կը ներէր , այլ և չէր գժարնար :
Եթէ խօսքով կամ գործով մէկուն անիրա-
ւութիւն մ'ըրած ըլլար , բացէն կը խոս-
տովանէր , և վստար վճարելով շուտով կը
հաշտուէր » :

« Ամէն մարդ զինքն անկեղծ , խաղա-
ղտսէր և քաղցրաբարոյ կը ճանչէր . ոչ իր
արժէքը չճանչցող էր՝ և ոչ հպարտ . ոչ
ամբարձի ու երեսը կախ՝ այլ համարձակ
և ծիծաղերես . այնպիսի անխարդախ հա-
ւատարմութիւն մ'ունէր՝ որ ամենուն աղ-

նածելի վատահոլութիւն մը կ'ազգէր : Բարեխառն ընաւորութեան տէր ըլլալով՝ ինչ ալ որ պատահէր , ոչ շուտ կ'ուրախանար , և ոչ կը ցաւէր , վասն զի կ'ըսէր . « Դեպուածոց հետեանքներն ո՞վ կընայ հաշուե տակ դնել . շատ անգամ չարը բարւոց կը փոխուի , և ինչ որ երեկ մեզ ուրախացոյց , այսօր կը արամեցունէ : Աստուած գիտէ՝ ինչ որ կ'ընէ : կ'ըսէր նաև . տոգէտ է այն մարդը՝ որ իւր դժբաղդութեան համար ուրիշը կը մեղադրէ . և այն՝ որ յանցանքն իր վրայ կ'առնու , շիտկուելու ըսկած է , բայց առաքինին ոչ զինքն և ոչ ուրիշը կը մեղադրէ » :

« Եթէ ընտանեաց մէջ ցաւ մ' ալ ունենար , սունէն դուրս մարդու չէր յայտնէր : Մտաց զուարթութիւնն մայիսի արեւուն կը նմանցունէր , որ փուշերուն մէջէն վարդ ընծիւղել կուտայ . ուստի իւր դաւակաց և երկրացւոց զուարճութեանց մասնակից կ'ըլլար , և երբ ժամանակ աւելնար , երկրիս և երկնից վսեմ գեղեցկութիւնը դիտելու կը պարապէր , և կը փախաբէր՝ որ ամեն ուրախութեան օր զԱստուած օր հնելով անցունէր՝ անոր սքանչելի գործքերը քննելով : կ'ըսէր , դուք ստակ կը մսխէք նո՛ւ շէտէն ըստած խաղալիքը տեսնելու , և կամ թէատրոնի

խողերը դիտելու , և միշտ աչքերնուդ առջևն եզող առարկաները չէք նկատէր , որ խիստ պատուական ու անդին են , և բնածախք մը չունին . ինչպէս Արշալուսոց զովութիւնն ու կարմրորակ դոյնը , արեմուտքի ատեն հորիզոնին վրայի ոսկեգոյն ճառագաթից դողդոջումը , աստղերազարդ դեշերոց անհամեմատ հանդարտութիւնը , ծաղկազուարճ դարնան և սլաղալից աշնան զուարթ և ակորժելի օրերը » :

« Կնամածէր՝ որ ընաւ սուտ չխօսի , բայց ճշմարտութիւնն ալ ոչ միշտ . և եթէ հարցունէին , թէ տղոց ո՞ր առաքինութեան վարժեցն օգտակար է , կը պատասխանէր , համբերութեան » :

« Եթէ մէկն իւր համար գէշ խօսէր , փոխանակ անոր չար կամենալու . շնորհակալ կ'ըլլար , որ իւր սպակասութիւնն իմացունելով ինք զինքն ուղղելուն առիթ կուտար » :

« Իմացա՛ւ որ մէկը կարօտութիւն կամ ցաւ մ' ունի , չէր սպասէր որ իրեն դիմեն . հապա ինքն յօժարափառ , քաղցրաբան , առատաձեռն և խորհրդապահ ըլլալով՝ անձամբ կ'երթար կ'օգնէր ու կըմխիթարէր , աղէկ դիտնալով թէ « ով որ ժամանակին կուտայ , կրկինը կուտայ » :

« Գործերն ալ աղէկ կարգի դրած էր ,

և տղակուց ՚ի վեր աշխատասէր և խնայող ըլլալով աղէկ հարատւութեան տէր եղած էր. բայց իւր մէկ վաճառակցին սնանկութեամբ առուստւորը փճացուց : Յակոբ անխըռով սրտիւ այս ձակարդութեան համբերեց, մտածելով՝ որ դժբաղդութիւնք Աստուծոյ թոյլ տալով կը պատահին : Ուստի ճիշդ այն մարդուն պէս ըրաւ՝ որ թէր կոտորած առնն միւսը երկինք վերցունելով փառք տուաւ Աստուծոյ՝ որ շքեքը չկորեցաւ, և փոխանակ կորուսածին վրայ ողբալով՝ մնացածովը մխիթարուեցաւ : Վերջապէս ինչպէս հասարակաց առածը կը խորատէ, « խոնարհ եղիր, ու ժամանակին յարմարէ » հոս այս դեղը քաշուեցաւ, ուր ծախքերը չափաւորելով, և հանգիստ կենաց և քիչիւրադձալով միայն այնչափին հոգ տարաւ՝ որ զինքն և իր ընտանիքն առանց պարտքի ապրեցունելու բաւական էր : Միայն պարտքէ վախնալով կ'ըսէր, « թէ որ պարտք չունիս, քսակդ երկու փող ալ ունենալով հարուստ ես » :

« Իւր վարուցանին վերակացութիւնն ինք կ'ընէր, որովհետև անդաստանաց պարարտութիւնն ու պտղաբերութիւնը տէրոջը աչքն է : Սա փոքրիկ արտերն ու գեղեցիկ կարգով անկուած թթենիներն ու որթատունկերն որ կը տեսնէք, բոլորն

ալ իրն են . և իրեն խիստ հաճելի կ'երևէր իւր ունեցած բարիքներովը գեղացիք հանգիստ ապրեցունել » :

« Գեղացւոց և այլ երկրացւոց խօսից մէջ մտնելով կըջանար՝ որ սխալմունքն ու անխոհեմ ձեռնարկութիւններն անոնց մտքէն վերցունէ, կուզէր՝ որ ծերոց սովորութիւններն յարդուին, բայց նորերն ալ փորձուին, և ոչ թէ « միշտ այս բանս ասանկ տեսեր ենք » ըսելով մերժուին : Ասոնց սովրեցուց շերամատածութիւն, պտղոց ծառեր պատուաստել, թթենի և որթատունկ յօտել, մեղու պահել, փաթաթէս տնկել, և եղիճ խոտէն մանած շինել . Հասկցուց նաև անասնոց աղբին օգտակարութիւնը, և ձմեռուան անգործ ժամանակն անօգուտ չանցունելու համար բաժակ, աթուակ և սակառ շինել սովրեցուց : Եւ կ'ըսէր, « խելացի երկրագործն այն է՝ որ իւր տանն ամեն պիտոյքն իւր արտերէն կը պատրաստէ » :

« Կը պատուիրէր՝ որ ամեն բան իրեն յատկացեալ տեղը դրուած ըլլայ : Կ'ըսէր, արևու և անձրևի տակ մնացած ամեն գործիք կը վնասուի, զանոնք փնտռելու եւ գտնելու համար ժամանակի կորուստ կ'ըլլայ, և անոնց անկարգ դիրքը՝ տէրոջն անկարգ մտքի տէր ըլլալու նշան է : Խիստ

ոչինչ բաներն ալ անօգուտ չէր համարեր .
 “ ամէն մէկ դի նետած բան , կորուստ է ”
 ըսելով :

“ Ա՛ր քաղաք կամ գիւղ որ շատ գինե-
 աուն կը տեսնէր . կ'ըսէր . “ Ասիկայ նշան է՝
 որ հոս շատերն անօթութենէ կը մարին ” : Ե-
 թէ լսէր՝ որ ակումբի մը մէջ գէշ խօսքեր խօ-
 սուեր է , կը պոռար . “ Եթէ կարդալ գիտ-
 նային , և լաւ գիրքեր ունենային , այդ բա-
 նը չէին ընէր ” : Չէր ուզեր որ շահ կամ վը-
 նաս բաղդին ընծայուի . որովհետև կ'ըսէր ,
 այս խօսքը գործոյն արտադրիչ պատճառը
 չգիտնալ կը նշանակէ . և “ լաւ զգուշու-
 թիւնն ապագայ չարին կը յաղթէ ” :

“ Պէտք չունեցած ատեն շուկայ գացող
 մէկուն ըսաւ . “ Շուկայ չմտած՝ վաստակ
 մ'ըրած չես , անական գործերդ անյաջող
 երթալուն վրայ ծախք ալ ըրած ես , և հի-
 մայ շուկային մէջ ծախու բաներ տեսնելով՝
 բաղձանքդ արթնցուց նոր բաներ գնելու՝ որ
 առանց անոնց ալ շատ աղէկ կրնայիր ընել ” :

“ Երբ զբօսանքի համար գեղ գացող
 հարուստ մը պոռաց ” ո՛հ , ո՛րչափ սիրտս
 կը նեղանայ ” չեմ զարմանար ըսաւ . վասն
 զի “ հարուստին համար ամեն օր կիրա-
 կի է ” :

“ Երբ մէկն իր շատ բան կարդացած
 ըլլալուն վրայ կը պարծէր , ըսաւ . “ Աւելի

արդար կ'ըլլար պարծանքդ՝ թէ որ շատ
 բան մտաքդ պահած ըլլայիր ” :

“ Երբ մէկն ըսաւ “ մեծագոյն բաքին
 փափաքած ամեն բանն ունենալն է ” , չէր
 սաւ . “ մեծագոյն բարին պէտք եղածին
 փափաքելն է ” :

“ Կ'ըսէր նաև . աշխարհս ճանչելու հա-
 մար շատ ճամբորդութիւն ընելու հարկ
 չկայ , այլ պէտք է ճամբորդութիւնը լաւ
 կերպով ընել . այսինքն ամեն տեսած բա-
 նին համար հարցունել թէ “ ինչպէս կը շի-
 նուի , ինչ բանի կը ծառայէ ” . ուրիշ կերպ
 ճամբորդութիւնն անօգուտ է . վասն զի ուր
 որ երթաս՝ երկինքը կապուտ կ'երևի . ջու-
 րը միշտ դէպ 'ի վար կը վաղէ : ծոյլերն ալ
 իշտ աղքատ և անպատիւ են ” :

“ Յակոբ առականերով և առածներով
 խօսելը շատ կը սիրէր , և շատ մ'ալ փոք-
 ըրիկ գրքի մը մէջ ժողովելով գրեր և իւր
 զաւակաց թողած էր . կ'ուզէր քանի մը հա-
 սար մշտիկ ընել ” :

“ Երբքերը միայն երջանկութեան վնաս-
 սով դո՛հ կ'ըլլան ” :

“ Աստուծոյ տուածը մարդուս ուղածէն
 լաւագոյն է ” :

“ Պէտք չէ ընել այլոց պէս , այլ անոնց՝
 որ բարի կրնեն ” :

“ Ուր որ չարախօս մը կայ՝ հարկաւ հոն

երկու թշնամի կը գանուի » :

« Երկրաւոր մեծութիւնք ծովու կը նմանին , ուր՝ որչափ խորունկն երթաս՝ այնչափ ալ վտանգ կը պատահի » :

« Ամենէն լաւ ստացուածք՝ լաւ արհեստ մ՝ ունենալն է : Աղէկ է՝ որ մէկ հատ մը լաւ գիտնաս , քան թէ շատ մը կիսակատար » :

« Այնպէս եղիւր , ինչպէս համարուիլ կ'ուզէիր » :

« Ձեռք 'ի գործ , սիրտ 'ի հանդիստ » :

« Աշխարհի մէջ կարելի հանդիստն այն է՝ զոր կը վայելենք առանց բանի մը փափաքելու » :

« Երբ մարդիկ քեզ չարիք մ'ընեն , Աստուած մտածէ » :

« Այլոց ոտքին սահած տեղն ոտք մի դներ » :

« Գովելին գոլէ , բայց ամեն պարսաւանաց արժանի գտածդ մի արհամարհեր » :

« Չունեցածդ մի հաշուեր , այլ միայն քեզի պէտք եղածը » :

« Աստուած՝ խաղաղութիւնն անմեղութեան հետ կապեց , առատութիւնը՝ ճարտարութեան , և ասպհովութիւնը՝ քաջութեան հետ » :

« Շուտ հարցման՝ ուշ պատասխան » :

« Անհոգ մարդուն գործն յաջող չերթար » :

« Նայէ՛ , թէ որոյ հետ կերակուր կ'ուտես , և ոչ թէ ինչ կ'ուտես » :

« Այլոց տունն երկար մնացողն իր տանը մէջ օտարական կը դառնայ . և ո՛վ որ այլոց շատ կը նայի , ինք զինքը կը մոռնայ » :

« Ամեն գինետանց ցուցակներուն վրայ կը կարդանք . « Աղէկ գինւոյն ընտիր տեսակը » . ամեն մարդ ալ կ'ըսէ . « Ես պարկեշտ եմ » . Տուցակին մի վատահիր , գործոյն ուշադիր եղիր . վասն զի շատե՛րն աքլորի պէս գեղեցիկ կը խօսին բերնով , բայց ոտքով աղտեղի բաներ կը պճուրեն » :

« Աստուծոյ սպաւինելով համբերութեամբ սպասէ , շարունակ աշխատէ , չափով ծախք ըրէ , որ ձախորդութեան ատեն չվհատի » :

« Մարդս երեք բարեկամ ունի . գրամ , ազգականք և բարի գործք : Առաջինը՝ հիւանդանալուն պէս զինքն երեսի վրայ կը թողու . երկրորդը՝ քովէն չհեռանար՝ մինչ գեռ հողին վրան է . միայն երրորդն է՝ որ գերեզմանէն անդին ալ իրեն կ'ընկերանայ » :

« Յակոր՝ կեանքն Աստուծոյ պարգևն ըլլալը գիտնալով՝ զանիկայ տուող ու պահպանողէն շնորհակալ կ'ըլլար . և գիտնալով որ 'ի հարկէ օր մ' ալ պիտի անկէց դրկուի , միշտ պատրաստ կը կենար : կ'ըսէր՝ կ'անքը

սիրել պիտի , վասն զի բարիք ընելու միջոց կուտայ . մահէն վախնալու չէ , վասն զի պանդխտութեան տեղէն բուն հայրենիք կը տանի . և մահուան հարկն է՝ որ մեր կենաց վիշտերուն աղէկ համբերել կուտայ .

« Աւստի երբ մահն եկաւ հասաւ , հանդարտ սրտիւ և ինքն զինքն Աստուծոյ յանձնելով գիմաւորեցաւ անոր : Մեռնելէն քանի մ' որ յառաջ Արևն ելաւ . իրեն խիստ գեղեցիկ կ'երևէր հիմայ՝ զոր մօտ օրէն թողելու վրայ էր : Գեղերուն վրայ նայեցաւ , և անոնց ըրած բարիքներն յիշելով խիստ ուրախացաւ : Ծագիկներ ուղեց՝ վրանին նայեցաւ՝ հոտոտեցաւ , և զԱստուած օրհնեց՝ որ այնչափ գեղեցիկ բաներ յօրիներ զարդարեր է : Իր ծանօթներն ողջունեց . մարդոց վրայ շատ յոյս չընելու և ոչ այնչափ անխտահ ըլլալուն , և անոնց ալ չարութիւնը տեսած չըլլալուն վրայ ուրախ էր : Եւ ըսաւ , « որչափ գեղեցիկ է մահուան կէտին չյիշել՝ թէ մէկուն վրաս մ' ըրած ըլլայ : Զինքը մինչև այս գերեզմատունը բերել տուաւ՝ որ անդամ մ' ալ իր ծնողաց համար աղօթէ , մինչև գեռանոնց հետ ննջելու չէ գնացեր » :

Այլերջին օրն էր՝ որ ջերմեռանդութեան սպարտքերը կատարելէն վերջը զաւկրներն օրհնեց ու ըսաւ , « մնացէք բարեաւ . ձե-

զի հարըստութիւն չեմ թողուր , բայց մեայն համեստ դաստիարակութիւն մը , և լաւ ահեստ մը . ասոնք ունեցողն որբ չըսուիր : Ինչո՞ւ կուլաք , մահը անուշիկ գիշերոյ պէս է , որուն կը յաջորդէ պայծառաւուտ մը . մնացէք բարեաւ . ես ձեզմէ առաջ կ'երթամ անանկ երկիր մը՝ ուր շատով մէկ զմէկ պիտի գտնենք : Մէկ զմէկ սիրեցէք . որոյ որ կրնաք օգնեցէք . Աստուծոյ երկխղիւ մնացէք . և քահանային խորատին ախանջ դրէք » :

« Մեռաւ , բայց որովհետեւ չարիք ընելէն աւելի բարիք ըրաւ , ասոր համար իր յիշատակն ալ աշխարհի վրայ երկարատեւ չըլլայ պիտի . Մենք ամենքս ալ հոս զինքը կ'ողբանք , եւ մեր գիւղին գլխաւորը գրել տուաւ խաչին վրայի խօսքերը՝ որ ոչ միայն Յակոբայ յիշատակը անմտաց պիտի պահեն , այլ եւ այլոց ալ սովորեցունեն՝ թէ առաքինի ըլլալու համար ինչ ընել պէտք է : Որովհետեւ , ո՞վ որ զԱստուած կը սիրէ , եւ սրտիւ զանիկայ կը պաշտէ , բարեպաշտ է . ո՞վ որ տեսած բարերարութեան փոխարէն բարիք կ'ընէ , « Գրեալ է » . ո՞վ որ առանց անձնական շահու բարիք կ'ընէ , « Գրեալ է » . ո՞վ որ շատ մը անվեղ զուարճութիւններ կը պատրաստէ ընկերութեան , « Գրեալ է » : Առաքինի եւ բարեկիրթ ը-

լայն ասոր վրայ կը կայանայ ։

ՅՕԴՈՒԱՅ Բ.

Եզրակացութիւն կ.ամ առիթք բարերարութեան

Որովհետև աղէկ հասկցայ՝ որ երջանիկ ըլլալու համար պէտք է որ առաքինի ըլլամ, ուրեմն իմ անձիս համար չուզած բանս այլոց չընեմ. և ընեմ այլոց այն բանը՝ որ իմ անձինս համար կ'ուզեմ ։

Անով պատիւ կը գտնեմ ։ Եթէ շնորքով կենցաղավարիչ չգիտնամ, ատելութեան և անարդութեան արժանի կ'ըլլամ։ Եթէ միայն սեմ. այլոց վրէժխնդրութիւնը վրաս կը շարժեմ. եթէ միայն հանգիստս մտածեմ, կարօտութեան ատեն երեսի վրայ կը մնամ։ Ընդ հակառակն՝ եթէ այլոց օգնութիւն կամ ծառայութիւններ ընեմ, փոխարէնն ընդունելու գրաւական մը կամ յոյս մը կ'ունենամ. եթէ արդարութիւն գործեմ, այլոց անիրաւութիւնը չեմ գրգռեր. և ատով երկիւղը կը պակսի, հանգիստն ու յոյսը կը զօրանայ ։ Ո՛հ, որչափ քաղցրիկ զուարճութեանց և մեծամեծ օգտից պիտի տիրանամ՝ եթէ նմանեացս աչքին պատուաւոր և սիրելի ըլլամ ։

Որովհետև կայ անձն մը՝ որուն յարգը

զիս յանձնաւու կը խոնարհեցունէ. և խիստ փոքրիկ և ամենածածուկ գործքերս, մինչև միտքէս անցածներն անդամ գիտէ. եւ երբ մոլութեանց առաքինութեան կերպարանք տալ մտածեմ, կը խայտառակէ, բընաւ չմոռնար, մանաւանդ թէ շարունակ ինձի կը յիշեցունէ ։ Այս անձը ես ինքնս եմ, իմ խղճմտանքս է ։ Երբ բարեգործութիւն ընեմ, մեծ բերկրութիւն կ'զգամ, և երբ ինք զինքս Աստուծոյ յանձնելով աշխատութեան մէջ ալ գտնուիմ, սիրտս ալ մեծապէս հանգիստ կ'ըլլայ ։ Ժամանակ եղած է՝ որ ձանձրութենէ ու սրտնեղութենէ նեղութիւն կրած ատեն, միայն բարիք ընելով ճարը գտած եմ ։

Բայց ով որ պարտազանց կը գտնուի, ով որ իրաւունքը չարաչար կը գործածէ, թէ և 'ի սկզբան ախորժ կամ հաճութիւն մ' ալ զգայ, իսկոյն կշտամբանաց տրամեցուցիչ ձայն մը ներսէն կը ծագի, որ յանցաւորի սրտին մէջ բնաւ չլռեր. անոր հետ կը խօսի միշտ, թէ բաղմութեան մէջ ըլլայ՝ և թէ առանձին. թէ ցերեկին, և թէ գիշերոյ սարսափելի ժամերուն. ընելիք գործքերը կը շփոթէ, և զուարճութիւնները կը գառնացունէ ։ Սրգար մարդը բանտի մէջ անդամ աւելի ուրախ և հանգիստ է, քան չարագործ մը պալատներու

և ճոխութեան մէջ :

Ոչ ապաքէն երջանիկ ըլլալ կը բաղձամ . ուրեմն բարի մարդ ըլլալն ինձի օգտակար է :

Բայց շատ անդամ պիտի պատահի՝ որ ըսեմ «բարիք ըրի՝ ու չարիք տեսայ», որովհետեւ մարդիկ աղեկութիւնս պիտի չճանչեն . դիտաւորութիւնս զբարտեւելով պիտի ըսեն՝ թէ սոսկ շահու համար բարիք կ'ընեմ : Չարակամաց քութիւնն անունս պիտի կտարէ . կեղծաւորն ու երեսապաշտը պիտի վայելեն իմ արդիւնքս՝ որուն իմ բարեգործութիւնս ու աշխատանքովս ես արժանի եի : Ապերախտը՝ ինձի վնաս հասցունելու համար ինձմէ տեսած բարերարութիւնները գէշի պիտի գործածէ : Առաքինեաց արհամարհուիլն ու անդգամաց յաջորդութիւնը տեսնելով սիրտս պիտի ցաւի : Պիտի ցաւիմ նաև երբ տեսնեմ՝ որ անիրաւ զօրաւորն իր ամեն ուղածը կ'ընէ, պատիւ ունի, և սրտի դիւրութիւն կը գտնէ . իսկ արդար տկարն՝ որ միայն համբերութեամբ զօրաւորին բռնութեան դէմ կը դիմանայ, իւր զաւկները պահելու համար հացի ալ կարօտ կը մնայ :

Բայց ես անոնց սրտին խորերը թափանցած եմ արդեւր, տեսած եմ որ մէկը նեղութիւն կրած ատեն միւսը միտ-

թարուի . հաշիւ ըրած եմ անդգամին կը թած տագնապն այն կէտին, որ իւր չարագործութենէն դո՛հ կ'երևի : Վճակս չարագործին վիճակին հետ փոխել ուզէի՝ արդեւր :

Ուրեմն՝ դեռ երեկոյ չեղած օրը մի գովեր . խիստ շատ անդամ ամբարշտին խորն գութիւնը սուգի կը փոխուի : «Տեսի զամբարիչտն վերացեալ և բարձրացեալ քան զմայրսն լիբանանու . անցի և ահա ոչ էր», վասն զի կայծակը մոխիր դարձուցէր էր զինքն :

Վերջապէս ամեն կռիւնձ սանտրի մէջ կը քակուի . այսինքն ծերութիւնը վրայ կուղայ, կիրքերը մէկդի կը քաշուին, մահուան կէտը վրայ կը հասնի, և այն ատենն հասցա :

Արդարը՝ թէ եւ իր բոլոր կեանքը զբարտաթեան և անարդանաց, թշուառութեան և վշտաց մէջ ալ անցունէ, կենաց այս քանի մը օրերն ի նշ պիտի ըլլան, բան մ'ըսել չեն . Այս կեանքէս վերջն ուրիշ մը կը յաջորդէ՝ որ բնաւ վերջանալիք չունի . և անոր մէջ վարձք ու պատիժ անսխալելի է . վասն զի այնպիսի Աստուած մը զանոնք սահմանած է՝ որ ամեն բան կը տեսնէ, անձի խտրութիւն չըներ . և իր էութեամբն արդար է :

Ուրեմն անոր ձեռքը պիտի իյնամ, այն
ատեն ինք զինքս ինչպէս դանեղ կ'ուզէի :

Այս Աստուածն ինձի կ'ըսէ՝ թէ առաջին
պատուիրանք՝ քնիչ զԱստուած զիբեմ է՝
ընկերն ալ մեր անյին զէն զիբեմ առջնոյ հաս-
գար պատուիրան է :

Ուրեմն ամենն ալ սիրեմ՝ և ոչ մէկուն
փաստեմ, կարողութեանս չափ բարեբարու-
թիւն ընեմ, — Մէկ խօսքով, ԱՌԱՔԻՆՆԻ
ԸԼԼԱԾ, ՎԱՍՆՁԻ ԵՐՁԱՆԻԿ ԸԼԼԱԸ ԿՈՒՋԵՄ :

Վ. ԵՐՁ

ՅԱՆԿ

ՊՐԱԿ Ա.

Պարտք առ Աստուած	
Յօդուած Ա. Գոյութիւն Աստուծոյ	3
Յօդուած Բ. Պարտիք առ Աստուած	5
Յօդուած Գ. Յայտնութիւն	40
Յօդուած Դ. Յիսուս Քրիստոս	13

ՊՐԱԿ Բ.

Անճնական պարտիք

ԳԼՈՒԽ Ա.

Յօդուած Ա. Հոգի	17
Յօդուած Բ. Ազատութիւն կամաց	19

ԳԼՈՒԽ Բ.

Յօդուած Ա. Մարմին	22
Յօդուած Բ. Գերազանց մարդ. մարմնոյ	24
Յօդուած Գ. Խօսակցութիւն	26
Յօդուած Դ. Մարդս կատարելագործելի է	27

ԳԼՈՒԽ Գ.

Յօդուած Ա. Հանդամանք մարդկային հոգւոյ	30
Յօդուած Բ. Բարոյական զգայութիւն կամ խիղճ մտաց	32

Յօդուած Գ. Մարդս երջանկ. կրքաղձայ	35
-----------------------------------	----

Յօդուած Դ. Մարդս ընկերական է	38
------------------------------	----

ԳԼՈՒԽ Դ.

Յօդուած Ա. Մարդիկ հաւատար են	44
------------------------------	----

Յօդուած Բ. Իրաւունք եւ պարտք 43
Յօդուած Գ. Իրաւունք եւ պարտք պահպանութեան 45

ԳԼՈՒԽ Ե.

Յօդուած Ա. Իրաւունք եւ պարտք կատարելագործութեան 51

Յօդուած Բ. Կատարելագործութիւն մարմնոյ 53

Յօդուած Գ. Կատարելագործել զմիտս 58

Յօդուած Դ. Կատարելագործել զկամս 64

Յօդուած Ե. Պարտք կատարելագործելոյ զայլս 70

ԳԼՈՒԽ Զ.

Իրաւունք եւ պարտք սեփականութեան

Յօդուած Ա. Սահման 72

Յօդուած Բ. Իրաւունք պահ. պատուոյ 74

Յօդուած Գ. Իրաւունք սեփ. ընչից 76

ԳԼՈՒԽ Ե.

Իրաւունք սեփականութեան 'ի ձեռն ճարտարութեան

Յօդուած Ա. ճարտարութիւն եւ արհեստ 78

Յօդուած Բ. Իրաւունք սեփականութեան 'ի ձեռն առ եւ արոյ 80

Յօդուած Գ. Իրաւունք սեփականութեան 'ի ձեռն ծառայ. հասարակաց 82

ԳԼՈՒԽ Ը.

Յօդուած Ա. Անհաւասարութիւն ճոխութեան 84

Յօդուած Բ. Գործածութիւն սեփականութեան 86

Յօդուած Գ. Արգելք սեփականութեան 89

ԳԼՈՒԽ Թ.

Իրաւունք եւ պարտք Ազատութեան

Յօդուած Ա. Սահման 92

Յօդուած Բ. Իրաւունք եւ պարտք պաշտպանութեան 95

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Յօդուած Ա. Իրաւունք եւ պարտք ճշմարտախօսութեան 98

Յօդուած Բ. Խոհեմութիւն 'ի խօսակցութեան 101

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Յօդուած Ա. Գահնադրութիւն 104

Յօդուած Բ. Հաւատարմութիւն 'ի խոստմունս 107

Յօդուած Գ. Երգումն 110

ՊՐԱԿ Գ.

Ընկերական պարտիք

ԳԼՈՒԽ Ա.

Յօդուած Ա. Քաղաքական ընկերութիւն 112

Յօդուած Բ. Վարչութիւն կամ կառավարութիւն 113

Յօդուած Գ. Իրաւունք ազգաց 116

Յօդուած Դ. Տեսակք կառավարութեան 118

Յօդուած Ե. Վախճան կառավարութեան 119

ԳԼՈՒԽ Բ.

Յօդուած Ա. Պարտք քաղաքացւոյ 122

Յօդուած Բ. Կառավարութեան զէմ արտոնջալ 125

ԳԼՈՒԽ Գ.

Առանին ընկերութիւն

Յօդուած Ա. Ամուսինք 129

Յօդուած Բ. Դատարարականութիւն 133

Յօդուած Գ. Պարտք որդւոց առ ծնողս 136

Յօդուած Դ. Պարտականութիւնք եղբարց 140

ԳԼՈՒԽ Դ.

Պարտք առ օտարս

Յօդուած Ա. Բարեկամք 143

Յօդուած Բ. Զարակամք	146
Յօդուած Գ. Մեծատունք եւ աղքատք . Իշխանք եւ հպատակք	148
Յօդուած Դ. Ծառայք եւ տեարք	153
Յօդուած Ե. Բարերարք եւ բարերարեալք	155
Յօդուած Զ. Ծերք	158
Յօդուած Է. Եկեղեցականք	160
Յօդուած Ը. Կանայք	162
Յօդուած Թ. Նախնիք և յաջորդք	163
Յօդուած Ժ. Անասունք	166

ԳՂՈՒՅ Ե.

Պարտականութիւնք յընտր. անձն. վիճակի	
Յօդուած Ա. Ընտրութիւն վիճակի	168
Յօդուած . Զախաւորութիւն յընտրուածին անձնական վիճակի	169
Յօդուած Գ. Բաղձանքը չախաւորել	174
Յօդուած Դ. Երեւակայութիւնը չախաւորել	176
Յօդուած Ե. Կատարումն պարտուց անձնական վիճակի	181

ԳՂՈՒՅ Զ.

Քաղաքավարութիւն

Յօդուած Ա. Նկարագիր դեղջկի	184
Յօդուած Բ. Մարդավարութիւն	188
Յօդուած Գ. Մարդա. կենակցութեան մէջ	191
Յօդուած Դ. Քաղա. խօսակցութեան մէջ	195
Յօդուած Ե. Ճշմարիտ քաղաքավարութիւն	200

ԳՂՈՒՅ Ե.

Յօդուած Ա. Նկարագիր առաքինի մարդոյ	202
Յօդուած Բ. Եղբակացութիւն կամ առիթք բարերարելոյ	216

HATCHIK BARONIGUIAZ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0330716

68

U